



سرشناسه: پورجباری، پژمان، ۱۳۵۹
عنوان و نام پدیدآور: ایلام در جنگ / محقق و نویسنده پژمان پورجباری؛ به سفارش ستاد مرکزی راهیان نور؛ بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس.
مشخصات نشر: تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۲۱۶ ص: مصور(رنگی)، نقشه: ۱۹×۵/۹ س.م.
فروست: اطلس جغرافیای حماسی؛ ۲.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۸۸-۵۹-۱
قیمت: ۸۰,۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ -- ایلام
موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- نقشه‌ها
شناسه افزوده: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس
شناسه افزوده: ستاد مرکزی راهیان نور
رده بندی کنگره: DSR ۱۶۱۰ / الف پ ۹۹۳۹۴
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۱۹۳۸۷

بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس
ستاد مرکزی راهیان نور

■ ایلام در جنگ



محقق و نویسنده: پژمان پورجباری
کارشناسان نظامی و تاریخی: سردار محمد کرمی راد، سردار
محمد تقی قاسمی، دکتر مرتضی اکبری
ترسیم نقشه: سید مهدی موسوی
مدیر هنری: عبدالحمید قره داغی
طرح جلد و صفحه آرایی: محمد مهرابی
قیمت: ۸۰,۰۰۰ ریال
نوبت چاپ: اول
شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

با همکاری

اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس ایلام
(این نوبت از چاپ با حمایت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است)

نشانی: تهران - خیابان شهید دکتر بهشتی - خیابان شهید
جواد سرافراز - کوچه شهید افشین حق پرست - شماره ۱۸
شماره تماس: ۴-۸۸۷۴۲۷۰۳
نشر صریح: خیابان انقلاب - مقابل درب جنوبی دانشگاه تهران
شماره ۱۳۹۶ - شماره تماس: ۶۶۹۵۴۱۰۸



♦ دیدار با مردم ایلام ۱۳۹۳/۰۲/۲۳



ایلام در جنگ به روایت امام خامنه‌ای

در تهران هی گفته می‌شد و خبر می‌رسید که در منطقه‌ی کرمانشاه، در منطقه‌ی ایلام، دشمن مشغول آرایش نظامی است. آنجا که گفته می‌شد، سیاسیونی که مسئول کار بودند، انکار می‌کردند؛ می‌گفتند نه، چنین خبری نیست. تا وقتی تهران را بمباران کردند. در روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ جنگ در واقع آغاز نشد - آن روز تهران بمباران شد - جنگ از پیش شروع شده بود.^۱ همان روزهای جنگ که اگر شما به جبهه‌ها در منطقه خوزستان، ایلام و دیگر مناطق می‌رفتید، بیابان‌ها را مملو از عناصر مؤمن دواطلب بسیجی می‌دیدید که بدون این که جزو ارتش و سپاه باشند، برای مبارزه و جان فشانی از یکدیگر سبقت می‌گرفتند.^۲

۱. بیانات در جمع خانواده‌های شهدا و ایثارگران کرمانشاه ۱۳۹۰/۷/۲۱.

۲. بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۷۳/۱۰/۱۰.



♦ حضور آیت الله خامنه‌ای در جمع رزمندگان جبهه دهلران

من از نزدیک فداکاری‌های مردم را دیدم؛ در همان سال ۵۹ و ۶۰، در آن دوران‌های دشوار، همه‌ی مردم - زن و مرد - در صحنه بودند، همکاری می‌کردند و برجستگان و نخبگان مردم استان شما و منطقه‌ی شما هم پیشاپیش مردم حرکت می‌کردند.^۳

در طول هشت سال، مردم استان و عشایر و ایلات غیور و سلحشور این استان هم در میدان‌های مبارزه شرکت کرده‌اند و با حضور خودشان میدان نبرد را کیفیت بخشیدند و دشمن را سرنگون کردند و هم به‌عنوان شهروندانی که حفظ شهر و امنیت شهر و نظم شهر بر عهده آن‌هاست، به بهترین شکل عملی کردند و مردم این استان به‌عنوان آواره جنگی، در هیچ استان دیگری تحمیل نشده‌اند و در خانه خود و در شهر خود و در منطقه خود ماندند از انقلابشان، از مرزهایشان، از نظام جمهوری اسلامی‌شان دفاع کردند و

۳. بیانات در دیدار مردم استان ایلام ۱۳۹۳/۲/۲۳.



♦ بازدید آیت الله خامنه‌ای از جبهه ایلام به همراه آیت الله حیدری (نفر اول ایستاده از راست)

امروز بحمدالله ما می‌توانیم ادعا کنیم که مردم ایلام یکی از روسپیدترین و پرافتخارترین مردم برای کشور در طول جنگ تحمیلی هستند.^۴ خود شماها از نزدیک، هواپیماهای عراقی و بمباران‌ها و موشک باران‌ها را دیدید؛ اما این هشت سال جنگ نتوانست مردم ما را از هدف‌های اسلامی عقب بزند. مردم، مسلمان و مؤمن و مخلص باقی ماندند. من خودم در اوایل جنگ، جوانان ایلامی و همین عشایر شجاع و دلاور استان ایلام را در جبهه‌های جنگ دیدم. همین جوانان بودند، همین شماها بودید که کشور و مرزها را حفظ کردید... بحمدالله شما آزمایش خوبی دادید.^۵

مردم ایلام، مردم بسیار عزیزی هستند و در دوران جنگ تحمیلی، آزمایش خیلی افتخارآمیزی دادند. هم در جنگ شرکت کردند، هم مصیبت‌های زیادی را به خاطر بمباران‌ها

۴. بیانات در جمع مردم ایلام ۱۳۶۸/۱/۶.

۵. بیانات در اجتماع مردم روستای جعفرآباد ایلام ۱۳۶۹/۱۰/۱۳.

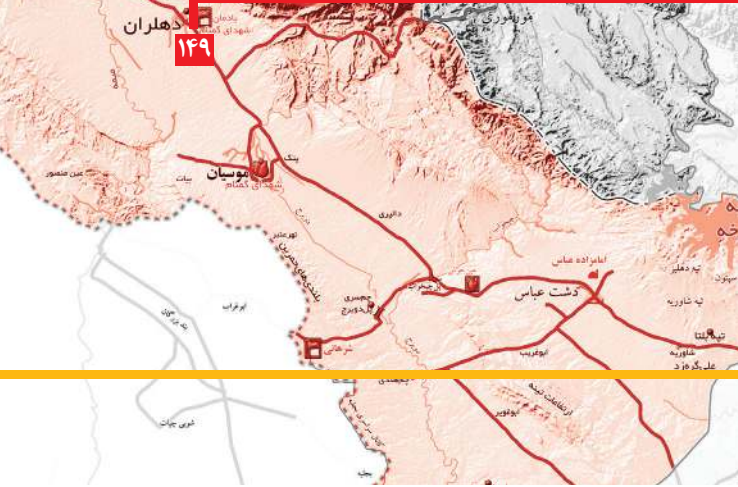
و موشک باران‌ها تحمل کردند، هم صبر و استقامت زیادی در مقابل این مصائب وارد آمده از سوی دشمن نشان دادند و مهاجرت نکردند، بلکه در شهرهایشان ماندند و هر وقت کار سخت شد، به همین کوه‌های اطراف پناه بردند؛ هرگز باری بردوش دولت نگذاشتند و یاران صمیمی امام بودند... در اوایل جنگ که مکرر به ایلام آمده بودم، همواره این مردم را دارای روحیه‌ی عالی دیده‌ام. روحیه‌ی این مردم، خیلی خوب است و خیلی با ایمان‌اند. البته بحمدالله همه‌ی مردم ما در سراسر کشور، روحیه‌های بسیار بالایی دارند؛ لیکن با توجه به مصائبی که این مردم دیده‌اند، من حقیقتاً روحیه‌ی این‌ها را عالی توصیف می‌کنم.^۶ الطاف الهی شامل حال شما مردم بوده است؛ چه در دوران دفاع مقدس و چه بعدازآن تا امروز؛ مجاهدت‌ها، ایستادگی‌ها، مقاومت‌ها، وفاداری عمومی و همگانی، چیزهای کوچکی نیست؛ برای مجموعه‌های مردمی، این‌ها افتخار است و بحمدالله شما این افتخارات را داشته‌اید و دارید و خواهید داشت.^۷

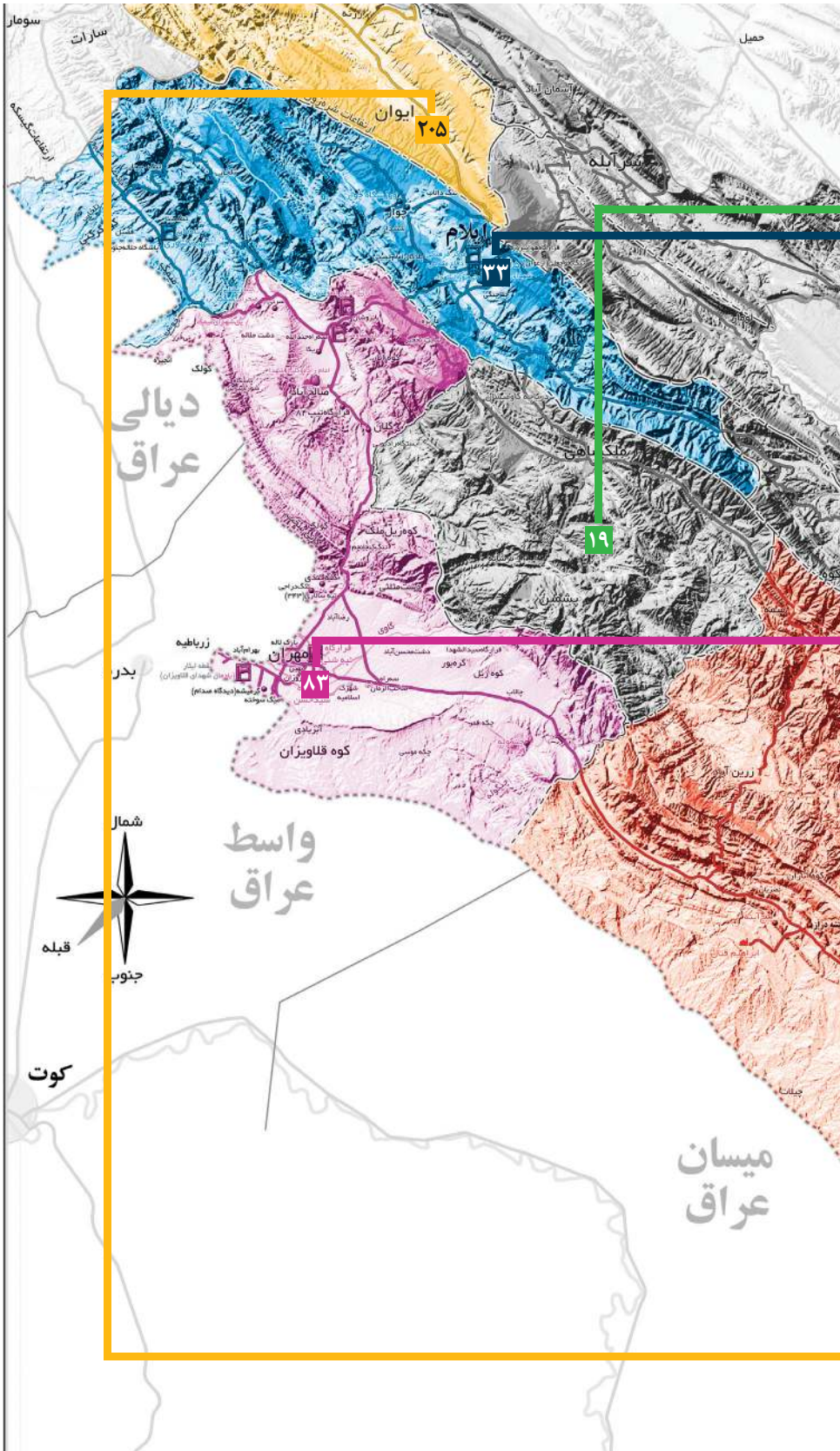
لازم است که از شما مردم عزیز و مبارز و ایثارگر و مؤمن و صادق استان ایلام و شهر ایلام، به خاطر فداکاری‌هایتان در دوران جنگ تحمیلی و حتی قبل از آن، به خاطر صبر و استقامت انقلابی‌تان، به خاطر آگاهی‌تان از مسائل کشور و خلوص و وفاداری‌تان نسبت به انقلاب و نظام جمهوری اسلامی، صمیمانه تشکر کنم.^۸

۶. مصاحبه با خبرنگار صداوسیما در سفر به استان ایلام ۱۳۶۹/۱۰/۱۲.

۷. بیانات در دیدار مردم استان ایلام ۱۳۹۳/۲/۲۳.

۸. بیانات در مسجد علی بن ابیطالب (ع) شهر ایلام ۱۳۶۹/۱۰/۱۲.





دایالی
عراق

واسط
عراق

ميسان
عراق

ایوان
۲۰۵

ایلام
۳۳

۱۹

۸۳

کوه قلاویزان



قبله

کوت

حمیل

سومار

سارات

از تفتاب گیسو

شیر آبله

ملک ساهی

کوه بیل ملک

زریاطیه

بهرام آباد

کوه زین

روین آبد

چینا

استان ایلام

استان ایلام..... ۲۰

شهرستان ایلام

- شهرستان ایلام..... ۳۵
- شهر ایلام..... ۳۷
- مسجد جامع ایلام ۴۲
- یادمان شهدای پانزده خرداد..... ۴۴
- تپه شاهد..... ۴۶
- پناهگاه و موزه «دا»..... ۴۷
- مرکز فرهنگی و موزه دفاع مقدس..... ۴۸
- تنگه ارغوان (قوچعلی)..... ۴۹
- تنگه دالاب..... ۵۰
- قرارگاه هوانیروز ایلام..... ۵۱
- تنگه بینا (یادمان شهید کشوری)..... ۵۳
- پادگان امام خمینی (ره) (ششدار)..... ۵۵
- بیمارستان امام خمینی (ره)..... ۵۷
- مزار شهدای گمنام و تپه نور الشهدا..... ۵۸
- چوار..... ۵۹
- یادمان شهدای ورزشگاه چوار..... ۶۰
- رود تلخاب..... ۶۲
- میمک..... ۶۳
- پل شهدای میمک (رودخانه خوش)..... ۶۵
- قرارگاه عاشورا..... ۶۶
- تنگه بیجار..... ۶۸
- جاده شهید کاشی پور..... ۷۰
- دشت حلاله..... ۷۱
- منطقه عملیاتی ضربت ذوالفقار (خوارزم)..... ۷۲
- منطقه عملیاتی عاشورا..... ۷۵
- منطقه عملیاتی نصر ۲ و ۶..... ۷۸

شهرستان مهران

- ۸۵..... شهرستان مهران
- ۹۰..... شهر مهران
- ۹۵..... قرارگاه تپه شنی
- ۹۶..... گمرک و پاسگاه بهرام آباد
- ۹۸..... پارک لاله
- ۹۹..... سه راه صاحب الزمان (عج) و شهرک اسلامی
- ۱۰۰..... امامزاده سید حسن
- ۱۰۲..... پاسگاه رضا آباد
- ۱۰۳..... تپه سالاری (تپه ۳۴۳)
- ۱۰۴..... تنگ کنجانچم
- ۱۰۵..... صالح آباد
- ۱۰۸..... ریکا
- ۱۰۹..... سه راه جندالله (یادمان مقاومت مردمی ایلام)
- ۱۱۱..... رود گاوی
- ۱۱۲..... سایت نخجیر
- ۱۱۴..... پل و روستای ماربره
- ۱۱۵..... روستای گلان و ایستگاه رادیو جنگ
- ۱۱۷..... منطقه عملیاتی والفجر ۳
- ۱۲۰..... کله قندی
- ۱۲۱..... منطقه عملیاتی والفجر ۵
- ۱۲۴..... منطقه عملیاتی عاشورای ۲
- ۱۲۷..... سرنی
- ۱۲۸..... منطقه عملیاتی کربلای ۱
- ۱۳۲..... گرمیشه (دیدگاه صدام)
- ۱۳۴..... شیارهای آبزادی و میگ سوخته
- ۱۳۶..... پل و شهرک چنگوله
- ۱۳۸..... یادمان شهدای قلاویزان
- ۱۳۹..... قرارگاه امیرالمؤمنین (ع) (بانروشان)
- ۱۴۱..... قرارگاه سیدالشهدا (ع)
- ۱۴۲..... تنگه ترشابه
- بیمارستان های صحرایی شهید بروجردی، کربلا و
- امیرالمؤمنین (ع)
- ۱۴۳.....
- ۱۴۵..... قرارگاه تیپ ۸۴ خرم آباد
- ۱۴۶..... کانی سخت و کولگ

شهرستان دهلران

۱۵۱.....	شهرستان دهلران
۱۵۵.....	شهر دهلران
۱۵۸.....	مقر سپاه دهلران
۱۵۹.....	موسیان
۱۶۱.....	بیات
۱۶۲.....	گلزار شهدا و یادمان شهدای گمنام دهلران
۱۶۳.....	امامزاده ابراهیم قتال (ع) و نصریان
۱۶۴.....	بیشه دراز
۱۶۶.....	پادگان عین خوش
۱۶۸.....	منطقه عملیاتی محرم
۱۷۲.....	چم‌هندی و چم‌سری
۱۷۳.....	رود و پل دویرج
۱۷۵.....	حمرین
۱۷۶.....	رود و پل چیخواب
۱۷۷.....	منطقه عملیاتی والفجر ۱
۱۷۹.....	منطقه عملیاتی والفجر ۶
۱۸۲.....	چیلات
۱۸۴.....	رود و پل میمه
۱۸۶.....	عین‌منصور (قدس ۳)
۱۸۸.....	پاسگاه فکه
۱۸۹.....	دشت عباس
۱۹۱.....	کانال سراسری بجلیه
۱۹۲.....	شهرهانی
۱۹۴.....	یادمان سیدالشهدا (ع)
۱۹۶.....	سپتون، بلتا، شاوریه و دهلیز
۱۹۸.....	سمیده
۱۹۹.....	ابوغویر و ابوغریب
۲۰۱.....	اناران
۲۰۳.....	دینارکوه

شهرستان ایوان

۲۰۷..... شهرستان ایوان

۲۱۰..... شهر ایوان

۲۱۲..... قرارگاه چهل زرعی

۲۱۳..... تنگه کوشک

جزئیات دوران دفاع مقدس، حتی درست تشریح هم نشده -البته کتاب نوشته می‌شود؛ با تیراژ دو هزار، سه هزار، پنج هزار، ده هزار؛ من می‌خوانم این کتاب‌های مربوط به مسائل مربوط به دفاع مقدس را؛ فرصت می‌گذارم برای خودم، یک نگاهی می‌کنم و می‌خوانم - [این‌ها] خیلی بخش کوچکی است از واقعیت‌ها؛ این‌ها را شما نمی‌دانید.

امام خامنه‌ای: ۱۳۹۴/۴/۲۰

مقدمه

تاریخ و هرآنچه بازنمایی نوشتاری و گفتاری وقایع نامیده می‌شود، از مجموعه حوادثی شکل گرفته که جملگی در بستر مکان ظهور و بروز یافته‌اند. این مکان رخدادها و گفتمان حاکم بر آن‌ها، با انسان‌هایی که در آن زیسته‌اند معتبرند و از آن جهت است که پس از سه دهه از آغاز مهم‌ترین واقعه تاریخ انقلاب اسلامی؛ جغرافیای سیاسی، نظامی، طبیعی، اقتصادی و انسانی هشت سال دفاع مقدس ملت ایران را در قالب نوپای «جغرافیای حماسی» عرضه نموده‌ایم.

تاریخ‌نویسی جغرافیای حماسی دفاع مقدس به معنای بازآفرینی کل گذشته در متن، شاید هیچ‌گاه میسر نشود اما به هر جهت، جنگ هشت‌ساله ایران و عراق که در هنگام وقوع و جریان عمدتاً جنگ تحمیلی و در پایان و پس از آن دفاع مقدس خوانده شد، نه فقط در مقیاس ملی و منطقه‌ای بلکه در مقیاس جهانی یک پدیده تاریخی گفتمان‌ساز محسوب می‌شود و هرگونه پرداخت و مذاقه در آن، خصوصاً در این فرآیند و پیچ تاریخی در حال گذر به سوی تمدن نوین اسلامی؛ لازم و بلکه حیاتی به نظر می‌رسد و هرگونه تقریب دارندگان اسناد و اطلاعات دفاع مقدس با دانندگان تاریخ حماسی آن، رسالتی

سرنوشت ساز است، آن گونه که به زودی آیندگان نه چندان دور را بر سر سفره قضاوت متولیان آن خواهد نشاند.

تأکید رهبر معظم انقلاب اسلامی مبنی بر درست تشریح نشدن جزئیات دوران دفاع مقدس و لزوم تولید آثاری به عنوان شناسنامه مناطق جنگی و عملیات های دفاع مقدس برای زیارت بامعرفت در راهیان نور، انگیزه و تلاش دست اندرکاران مجموعه اطلس جغرافیای حماسی را برای تولید کیفی تر باقی مجلدات، دوچندان نمود و اکنون سومین مجلد از مجموعه پنج جلدی اطلس جغرافیای حماسی با عنوان «اطلس جغرافیای حماسی ایلام در جنگ» به خانواده های معظم شهدای ایلام تقدیم می شود. مدخل این مجلد نیز بسان مجلدات پیشین، به روایت تدوینی رهبر معظم انقلاب اسلامی از تاریخ حماسی استان ایلام مزین شده است و در ادامه، مکان رخدادهای حماسی استان ایلام در قالب مرسوم اطلس نویسی و با تکیه بر نوشتار، عکس و نقشه، بر مبنای چهار شهرستان جنگی این استان فصل بندی شده است.

در پایان لازم است تا از سرهنگ نادر ادیبی دبیر ستاد مرکزی راهیان نور، سرهنگ داود پوریان معاون فرهنگی ستاد مرکزی راهیان نور، سرهنگ حسن رسولی منفرد، سرهنگ جعفر منتظری مدیرکل حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس ایلام و همکارانش آقایان مصطفی حسینی و نبی الله تبار و کلیه عزیزانی که در به ثمر نشستن این اثر تلاش نمودند، تشکر و قدردانی نماییم. امید است این اثر که به سفارش ستاد مرکزی راهیان نور کشور و با همکاری اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس استان ایلام و جمعی از فرماندهان جنگ به ثمر رسیده است؛ مورد توجه و بهره برداری زوار، اساتید، دانشجویان، محققان و راویان حماسه دفاع مقدس قرار گیرد. انشاء الله



راهنما

مرز کشور



مرز شهرستان



جاده آسفalte



جاده شنی



رود و نهر



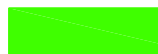
دریاچه



مناطق مسکونی



پوشش جنگلی



محور



فرودگاه



امامزاده



یادمان



نقاط یادمانی



گلزار شهداء





لرستان

کوه دشت

پلدختر

ایکاشان

کره شهر

ستاه کوه

دهلران

موراموری

موسیان

دریاچه
سند کرخه

تپه سیلوان
تپه دغلیز

ایمان ده ساس

دانیوری

نظرعسر

بیات

مین منصور

چیلان

بدره
کبیرکوه

کوه اناران

مشته دراز

کوه سیمه خرم

مادقین

سهندای کمان

سهندای کمان

سهندای کمان

سهندای کمان

سهندای کمان

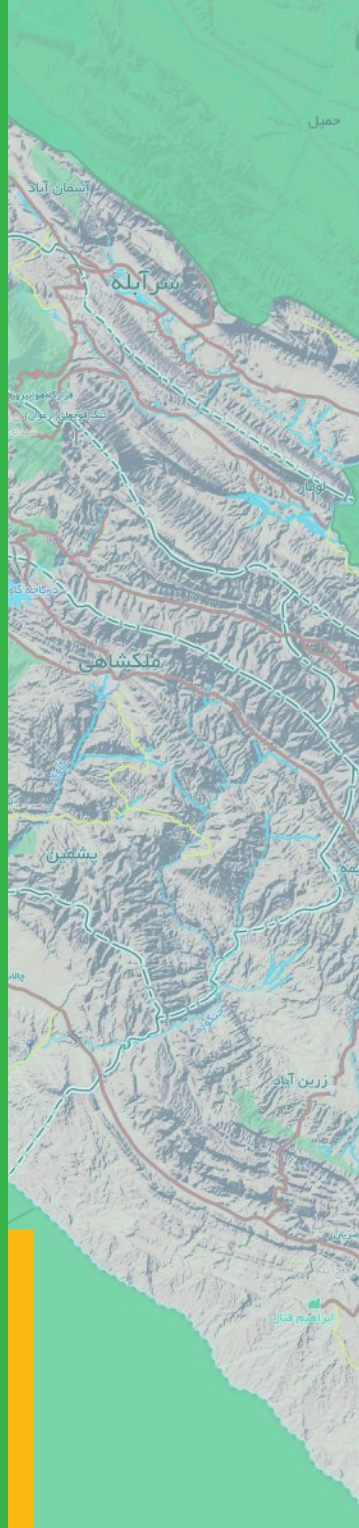
سهندای کمان

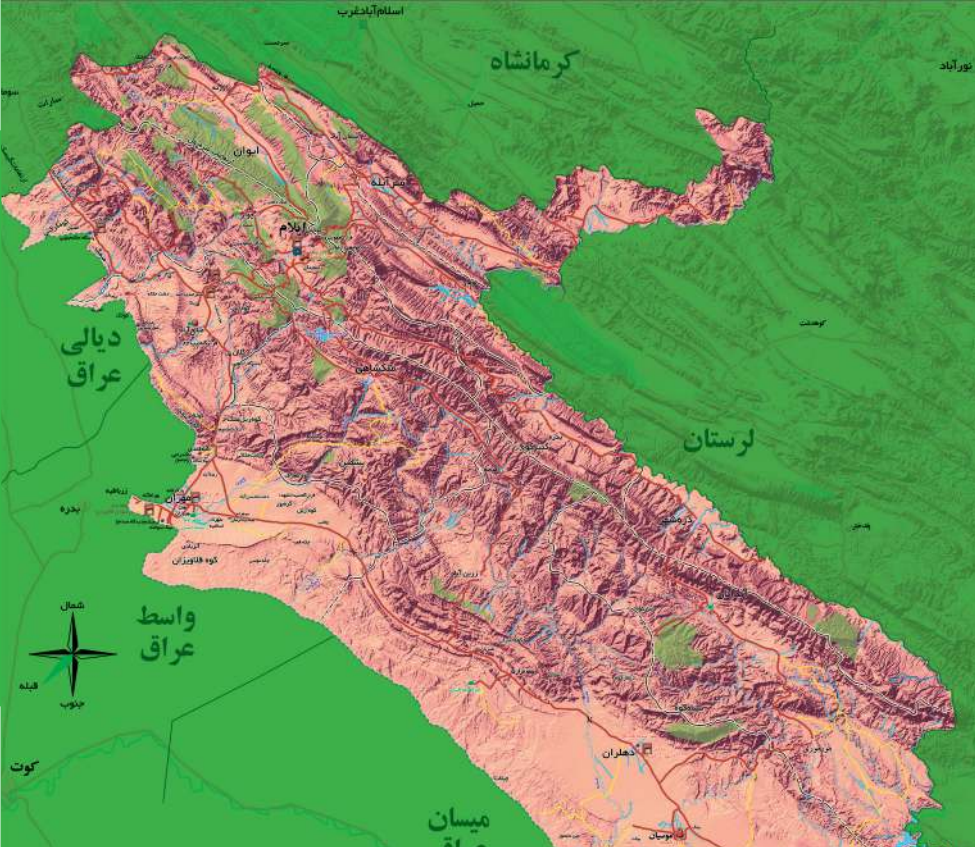
سهندای کمان

سهندای کمان



استان ایلام





استان ایلام

استان ایلام با ۲۰۱۳۳ کیلومترمربع، بیست و دومین استان کشور از نظر وسعت است و دو درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از جنوب با خوزستان، از شرق با لرستان و از شمال با کرمانشاه همسایه است و از غرب با کشور عراق ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک دارد.

استان ایلام به مرکزیت شهر ایلام با ۵۵۷۵۹۹ نفر جمعیت، کم جمعیت ترین استان کشور است و دارای ده شهرستان به نام های آبدانان، ایلام، ایوان، بدره، دره شهر، دهلران، چرداول، ملکشاهی، مهران و سیروان است. مردم



♦ نمایی از شهر ایلام

استان ایلام کرد، کلهر، لرو لک و به میزان کمی، عرب هستند و به زبان‌های فارسی، کردی، لری، لکی و عربی تکلم می‌کنند و شیعه دوازده امامی هستند.

حدود سه هزار سال قبل از میلاد، استان ایلام بخشی از سرزمین کهن ایلام شامل خوزستان، لرستان و کوه‌های بختیاری بود و پایتخت آن در شهر شوش قرار داشته است. نوع حکومت کشور ایلام ملوک الطوایفی بود و ایالت‌های آن، مستقل اداره می‌شد و تا سال ۶۴۰ پیش از میلاد به حیات اجتماعی خود ادامه داده است و در کتیبه‌های بابلی از آن بانام آلام یا آلامتو، به معنی کوهستان یاد شده است. ایلام به جهت نزدیکی به تیسفون پایتخت ساسانیان و واقع شدن در مسیر آن، دارای بیشترین آثار مربوط به این دوره است. در زمان ساسانیان سرزمین ایلام متشکل از دو ایالت «مهرجانقذق» با مرکزیت سیمره و «ماسبدان» به مرکزیت سیروان بود که پس از تصرف توسط اعراب مسلمان، سرزمین جبال یا کوهستان نام گرفت.

♦ عکس ژاکوب دموگران در سال ۱۲۶۹ از حسین قلی خان ابوقدره والی پشتکوه به همراه فرزندش غلامرضا (نفر سمت چپ)



ایالت جبال با مرکزیت سیمره تا نیمه اول قرن چهارم هجری جزء قلمرو حکومتی بغداد و بصره بود. از قرن چهارم تا اوایل قرن ششم خاندان حسنویه کرد بر لرستان و ایلام حکومت می‌کردند و از سال ۵۷۰ تا ۱۰۰۶ اتابکان لر بر لرستان و پشتکوه حکومت کرده‌اند، تا آن‌که با کشته شدن شاهوردی خان واپسین حکمران اتابکان لر به دست شاه‌عباس، حکومت این ناحیه از سوی شاه‌عباس به حسینقلی خان ابوقدره، نخستین والی پشتکوه داده شد. غلامرضا خان ابوقدره، آخرین والی این دودمان نیز در سال ۱۳۰۷ از سوی رضاشاه از حکومت برکنار شد.

در سال ۱۳۱۴ با توجه به سابقه تاریخی منطقه و تصویب فرهنگستان ایران، این سرزمین ایلام نامیده شد و تا ۱۳۴۳

بخشی از استان پنجم، یعنی کرمانشاه بود. ایلام در سال ۱۳۴۳ به فرمانداری کل تبدیل شد و در سال ۱۳۵۳ به دلایل سیاسی و مرزی با الحاق دره شهر از لرستان و موسیان از خوزستان؛ به استان ایلام با چهار شهرستان ایلام، دهلران، مهران و بدره تبدیل شد. در تقسیمات کشوری سال ۱۳۶۵، شهرستان شیروان چرداول و در سال ۱۳۷۴ شهرستان‌های ایوان و آبدانان به شهرستان‌های این استان افزوده شدند. در سال ۱۳۹۱ شیروان و چرداول به دو شهرستان شیروان چرداول و شیروان تقسیم شد و در سال ۱۳۹۲ شیروان چرداول به چرداول تغییر نام یافت و بخش بدره از شهرستان دره شهر جدا شد و به شهرستان بدره ارتقاء یافت و نهایتاً ایلام دارای ده شهرستان شد.

استان ایلام از نظر زمین‌شناسی دارای جهت شمال غربی جنوب شرقی است و در بخش زاگرس چین خورده قرار دارد. بخش‌های شمالی و مرکزی استان ایلام به سبب وجود ارتفاعات و کوهستانی بودن، سردسیر و قسمت‌های جنوبی به دلیل ارتفاع کم و هموار بودن، از آب و هوای گرمسیری برخوردار است و از نواحی پرباران کشور است و به همین دلیل پوشش جنگلی سرشاری در نواحی شمالی و مرکزی استان به وجود آمده که عمدتاً شامل درختان بلوط و بنه است. ارتفاعات مهم استان ایلام عبارت‌اند از: کبیرکوه، سیاه‌کوه، گچان، مانشت، قلا رنگ، رنو، شره‌زول، دینارکوه، سیوان، اناران، پشمین، کولگ، نخجیر، حمیرین و میمک و بلندترین نقطه استان، قله کان صیفی در کبیرکوه با ارتفاع ۳۰۶۲ متر و پست‌ترین نقطه استان، حسن قندی دهلران با ۴۰ متر بلندی از سطح دریا است.



در این استان ۱۴ رودخانه جریان دارد که مهم‌ترین آن‌ها رودهای سیمره، کنگیر، گدارخوش، کنجانچم، چنگوله، میمه، دویرج و چرداول می‌باشند و جریان عمومی اغلب آن‌ها شمال شرقی به جنوب غربی است. به‌طور کلی رودخانه‌های دائمی استان به دو حوضه آبریز سیمره در شرق و رودخانه‌های مرزی در غرب تقسیم می‌شوند. رودهای مرزی اکثراً از جنوب کییرکوه سرچشمه گرفته و پس از سیراب نمودن دشت‌های حوضه آبریز به عراق می‌ریزند که مهم‌ترین آن‌ها به ترتیب از جنوب به شمال عبارت‌اند از: دویرج، میمه، چنگوله، گاوی، کنجانچم، گدارخوش، تلخاب و کنگیر. علاوه بر آن مسیل‌های مهمی مانند چیخاب، فصیل و نصریان در این حوضه وجود دارند. به‌طور کلی جغرافیای استان ایلام از دو قسمت کاملاً متفاوت تشکیل شده است؛ مناطق کوهستانی که بخش اعظم استان را تشکیل داده است و دشت‌های نوار غربی زاگرس شامل دوپهنه از دشت‌های موجود در شهرستان دهلران و



مهران است که نوعی گسستگی فضایی با سه اقلیم سردسیری، گرمسیری و معتدل را در استان پدید آورده است.

استان نفت خیز ایلام، ۴ درصد نفت و ۱۵ درصد کل منابع گازی کشور را به خود اختصاص داده است و روزانه ۱۵۴ هزار بشکه نفت خام از چاه‌های نفتی دهلران و جنوب آبدانان استخراج می‌شود. از نظر صنعتی، ایلام دارای پالایشگاه گاز و سه

شهرک صنعتی و واحد پتروشیمی است و کارخانه سیمان ایلام یکی از باکیفیت‌ترین سیمان‌های کشور را تولید می‌کند. با این حال بیشتر فعالیت اقتصادی استان بردامداری و کشاورزی متمرکز است و با توجه به گشایش مرز مشترک با عراق در شهرستان مهران، افق‌های روشنی برای توسعه تجارت و جابجایی مسافران و زوار به وجود آمده است؛ چراکه از سقوط صدام در سال ۱۳۸۲، شهر مهران شاهد خیل عظیم زائران عتبات عالیات است که برای عزیمت از مرز بهرام‌آباد، وارد زرباطیه و بدره عراق می‌شوند.

از نقاط زیارتی و دیدنی استان ایلام می‌توان به امام‌زاده علی‌صالح، امام‌زاده عباس، دریاچه‌های دوقلوی آبدانان، غار زینگان، غارخفاش، قلعه تاریخی پشت قلعه آبدانان، انبارهای هزاردر آبدانان، آتش‌کده سیاهگل و طاق شیرین و فرهاد در ایوان، آبشار سرطاف، تنگ رازیانه، میان تنگ (مانشت)، شهر باستانی

ماداکتو و آتش‌کده چهارطاقی در درّه شهر، دره ارغوان، دریاچه سد ایلام (چم گردلان)، چشمه‌های آب‌گرم دهلران، منطقه توریستی سراب‌کلان، قلعه‌والی، قلعه‌قیران، آتشکده موشکان، طاق‌رستم و شهر تاریخی گم‌گم در چرداول اشاره نمود. گذشته تاریخی ایلام حکایت از جنگ‌های متعددی در این سرزمین دارد که از گذشته دور تا تأسیس کشور عراق و زمامداری رژیم بعث، ادامه داشته است. در دهه اول حاکمیت حزب بعث که مقارن با حکومت پهلوی در ایران بود، اهداف توسعه‌طلبانه بغداد، مناقشات ارضی و مرزی فراوانی را در استان ایلام پدید آورد که مهم‌ترین آن‌ها در یکشنبه خونین ۱۳۵۲/۱۱/۲۱ در تپه ۳۴۳ مهران به وقوع پیوست.

با انعقاد قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر این مناقشات به مدت چند سال فروکش کرد اما دعوای مرزی به صورت اساسی حل نشد و همچنان معلق باقی ماند. با پیروزی انقلاب اسلامی ادعاهای مرزی رژیم بعث ابعاد تازه‌ای یافت و دشمن تحرکات گسترده‌ای را به مدت نوزده ماه در ایلام و سایر استان‌های مرزی آغاز نمود که به مرور شدت یافت؛ که مهم‌ترین آن‌ها حمله به سایت نخجیر در سال ۱۳۵۸ و حمله به چاه‌های نفتی دهلران و پاسگاه‌های مرزی استان در سال ۱۳۵۹ بود. در ۱۹ شهریور ۱۳۵۹ دشمن بخشی از ارتفاعات میمک را که سیف سعد (شمشیر پیروزی) نامیده بود، اشغال کرد و مناقشات وارد مرحله‌ای خون‌بار شد و صدام در روز ۲۶ شهریور ۱۳۵۹ عهدنامه مرزی و حسن هم‌جواری سال ۱۹۷۵ الجزایر را به طور یک‌جانبه لغو کرد. متعاقب آن ارتش بعث عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، هم‌زمان با سایر استان‌های مرزی، ایلام را هدف هجوم همه‌جانبه قرارداد و مناطق غربی و جنوبی



این استان نظیر مهران، چنگوله، چیلات، دهلران، موسیان، فکه، دشت عباس، ابوغریب و حوزه نفتی بیات را اشغال کرد و موقعیت خود را در منطقه میمک که پیش از آن اشغال شده بود، توسعه داد و نوار مرزی استان تا عمق چندین کیلومتر اشغال شد. در این حمله جاده مهم ایلام- مهران- دهلران قطع شد و شهرهای مهمی چون ایلام و مهران، دهلران و سایر مناطق استان بمباران شد و بسیاری از مردم این شهرها آواره شدند. از آنجاکه مناطق صعب العبور کوهستانی ایلام همانند یک سد دفاعی مانع از دسترسی آسان به عمق استان می شد؛ دشمن با تکیه بر توان زرهی و مکانیزه، تنها در دشت های باز و بعضاً تنگه ها و معابر وصولی غرب زاگرس، امکان مانور نظامی داشت؛ لذا دشمن محورهای هجومی به استان ایلام را بر مبنای جغرافیای نظامی ایلام طرح ریزی و اجرا نمود که شامل محورهای میمک- سرنی، مهران- چنگوله و دهلران- موسیان- فکه بودند. در این شرایط



◆ قلعه والی

عشایر و نیروهای مردمی و نیروهای مسلح با تشکیل چهار محور دفاعی و اجرای عملیات‌های ایزدایی محدود و متعدد، مقدمات آزادسازی سرزمین ایلام را فراهم کردند.

محور گلان که جبهه میانی استان بود و راه ارتباطی ایلام-مهران از این محور عبور می‌کرد؛ شامل مناطق گلان (امیرآباد) تنگه کنجانچم، ارتفاعات ذیل، کانی سخت و زالوآب بود. دفاع مردمی در این محور بر عهده مردم صالح‌آباد، گلان، ایلام، میش خاص و مهران با محوریت آیت‌الله حیدری ایلامی بود.

محور سرنی شامل میمک، تنگه تاریکه، تلخاب، تنگه بیجار، تنگ بینا، دشت حلاله و پاسگاه شورشیرین بود و دفاع مردمی از این محور بیشتر بر عهده ایل‌های ارکوازی، خزل، بولی، پنج‌ستون، شیروان و چرداول و ملکشاهی بود. تجمع و تقویت این نیروها تا شروع عملیات میمک در دی‌ماه ۱۳۵۹ ادامه داشت و اولین عملیات گسترده با محوریت مردم و پشتیبانی سپاه و ارتش انجام گرفت که منجر به آزادی میمک شد.

محور ملکشاهی (ترشابه) از تنگه کنجانچم تا رودخانه چنگوله و پاسگاه فصیل ادامه داشت و شامل ارتفاعات گردل، معارف،



♦ سخنرانی فرمانده سپاه (برادر محسن رضایی) در جبهه ایلام

پشمن، گره‌بور، تنگه ترشابه و روستاهای پیرمحمد و ورویه بود. این مناطق محل زندگی ایل‌های ملکشاهی و شوهان بوده که دفاع از این محور را با ابتدایی‌ترین سلاح و تجهیزات بر عهده گرفتند و شهید دکتر چمران، آنان را در قالب گروه‌های چریکی تحت فرماندهی و کنترل نیروهای خود در منطقه قرارداد. شهیدان خیدان ملکشاهی و عدنان سابوته نیز از جمله فرماندهان مقتدر عشایری بودند که در این محور، جنگ را هدایت و فرماندهی می‌کردند.

محور دهلران شامل شهر دهلران، دشت عباس، موسیان، پتک، ابوغریب، چیلان و بیات بود که دفاع مردمی از آن بر عهده اهالی دهلران، دره شهر، آبدانان و زرین‌آباد بود.

این همبستگی و شور مردمی برای دفاع از انقلاب و کشور، منجر به تشکیل تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) و ارتقای آن به لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) استان ایلام شد، به نحوی که علاوه بر دفاع از مرزهای استان، در عملیات‌های برون‌استانی نظیر والفجر ۹ و ۱۰، کربلای ۴ و ۵ و ۱۰ و نصرهای ۴ و ۸ نقش‌آفرینی نمود.

با آغاز جنگ در کنار نیروهای مردمی؛ تیپ ۱ لشکر ۸ زرهی



♦ نخستین اسیر عراقی که در آغازین روزهای دفاع مقدس (۱۳۵۹) در استان ایلام به اسارت درآمد

کرمانشاه، تیپ ۸۴ پیاده خرم‌آباد، تیپ ۳۷ زرهی شیراز، تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی اهواز، نیروهای ژاندارمری و رزمندگان سپاه ایلام، مهران، دهلران و دزفول به مقابله با سپاه دوم دشمن در بخش شمالی و سپاه سوم دشمن در بخش جنوبی جبهه ایلام، مبادرت نمودند.

در طول جنگ عملیات‌های مهمی چون ضربت ذوالفقار، فتح‌المبین (محور شمالی عملیات)، محرم، والفجر و ۳ و ۵ و ۶، کربلای ۱، عاشورا، نصر ۲ و ۶، عاشورا ۲ و قدس ۳ در محدوده این استان انجام پذیرفت.

در روزهای پایانی جنگ ترکیبی از ارتش عراق و نیروهای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) مهران را به تصرف درآوردند، اما طولی نکشید که مهران بار دیگر آزاد شد. در آخرین هجوم ارتش عراق بخش‌های وسیعی از خاک ایلام اشغال شد و مهران

برای چهارمین بار سقوط کرد و مرکز استان نیز در آستانه سقوط قرار گرفت، اما این بار نیز رزمندگان و نیروهای مردمی با حضور و اقدام به موقع خود، دشمن را به عقب نشینی از مهران و سایر مناطق اشغالی واداشتند. سرانجام پس از ۸ سال نبرد بی وقفه، در روز ۲۹ مرداد ۱۳۶۷ رسماً آتش بس بین دو کشور برقرار شد و حاکمان جنگ افروز بغداد پس از یک دهه مقابله و باج خواهی بی حاصل از نظام اسلامی، با قبول مجدد قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر، باقی مانده مناطق مرزی اشغالی در استان ایلام را رها ساختند و این بار آماده هجوم به کشور کویت شدند.

این استان در طول جنگ ۱۶ بار مورد حمله شیمیایی و ۱۴۷ بار مورد حمله هوایی قرار گرفت و ۲۸۹۰ شهید و ۳۱۳ آزاده و ۱۰۲۲۴ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی نمود.

♦ طبیعت زیبای دریاچه سد ایلام



اسلام آباد غرب

انشاہ

جمل

ایوان

شہرستان
ایلام

ایلام

دیالی
عراق

بدرہ

شہرستان

واسط
عراق

شمال

جنوب

قبلہ

کوت

ميسان
عراق



♦ حضور آوارگان ایلامی پای صندوق‌های رأی

شهرستان ایلام

شهرستان ایلام به مرکزیت شهر ایلام با ۲۱۶۵ کیلومترمربع وسعت، در شمال غربی استان ایلام قرار دارد و از شمال به استان کرمانشاه، از شرق به شهرستان‌های ایوان و سیروان، از جنوب شرق به شهرستان دره‌شهر و از جنوب به شهرستان‌های ملکشاهی و مهران محدود می‌شود و از غرب با استان دیاله عراق ۱۶۰ کیلومتر مرز مشترک دارد.

شهرستان ۲۱۳۵۷۹ نفری ایلام دارای سه بخش مرکزی، سیوان و چوار باشد دهستان است. تجاوز عراق به منطقه میمک در غرب این شهرستان؛ این محور را به یکی از مهم‌ترین محورهای



♦ نقاشی حماسه مردم ایلام بر دیوار توسط یکی از رزمندگان

عملیاتی جبهه میانی جنگ تبدیل نمود و عملیات‌های مهمی چون ضربت ذوالفقار، عاشورا، نصر ۲ و نصر ۶ در محدوده این شهرستان انجام پذیرفت.

شهرستان ایلام و در صدر آن شهر ایلام جزو نقاطی بود که به کرات مورد حمله هوایی دشمن قرار گرفت و آوارگان ایلامی در پناه ارتفاعات و پوشش گیاهی آن به احداث چادرهای اسکان موقت، اقدام نمودند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها به مناطق دالاب، ارغوان، سرطاف، بانقلان، چشمه کبود، بلین و شهرک هجرت می‌توان اشاره نمود.

شهرستان ایلام در طول جنگ ۱۱۸۵ شهید و ۵۱۵۵ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی نمود.



♦ تصویر هوایی شهر ایلام در دهه ۳۰ شمسی

شهر ایلام

شهر ایلام به عنوان مرکز استان و شهرستان ایلام، در فاصله ۷۱۰ کیلومتری تهران و در میان حصارى از کوه‌ها و ارتفاعات جنگلى با آب‌وهواى معتدل کوهستانی قرار دارد و ۱۷۲۲۱۳ نفر جمعیت دارد.

دیواره‌های سنگی و دامنه‌های جنگلی کوه‌های مانشت، سیوان، شلم و سیاه کوه، به شکل دژی وسیع شهر و دشت‌های اطراف آن را در برگرفته است. این منطقه از گذشته‌های دور آرام، آلامتو نامیده می‌شد و از زمان اردشیر بابکان ماسبذان و بعدها ده بالا و سپس حسین‌آباد نام گرفت و مرکز ولایت پشتکوه بود.

حسین قلی‌خان که قدرتمندترین والی پشتکوه بود، در محل فعلی شهر ایلام، اردوگاه و عمارتی به نام قلعه والی



♦ اسکان آوارگان ایلامی در مناطق کوهستانی

بنا کرد که عملاً به مرکز تابستانی والیان پشتکوه تبدیل شد. سال‌ها این محل بنام حسین‌آباد والی معروف بود تا آنکه در سال ۱۳۱۴ با توسط تصویب فرهنگستان ایران، ایلام نامیده شد.

شهر ایلام در صدر اسلام و در سال ۱۶ هجری یعنی تنها شش سال پس از رحلت پیامبر اسلام (ص) به دست ضرابین الخطاب فتح و جزو قلمرو اسلامی قرار گرفت.

پس از قیام خرداد ۱۳۴۲ در قم، تحركات انقلابی مردم ایلام با محوریت علما و روحانیون وارد مرحله نوینی شد و تبعید تعدادی از علما به شهر ایلام نیز آن را تقویت نمود. چنانکه تبعید شیخ احمد کافی به ایلام موجب شناساندن مردم مؤمن و انقلابی ایلام به سایر علمای مبارز شد. پس از اخراج آیت‌الله حیدری از عراق و اقامت ایشان در قم، مردم و روحانیون سرشناس ایلام در نامه‌های متعددی از ایشان برای اقامت در ایلام دعوت نمودند و در نهایت آیت‌الله حیدری با هجرت به شهر ایلام در سال ۱۳۵۵، مدرسه علمیه باقریه را بنیان نهاد و با اعزام مبلغین روحانی به



♦ بمباران مخازن نفت در در نزدیکی میدان شهید کشوری در سال ۱۳۶۴

سراسر استان، مبارزات مردم ایلام، شکل فعال‌تری به خود گرفت و مسجد جامع ایلام و منزل آیت‌الله حیدری به کانون این مبارزات مبدل شد.

با پیروزی انقلاب اسلامی ستاد عملیات انقلاب اسلامی زیر نظر آیت‌الله حیدری برای برقرار امنیت شهر تشکیل شد و گروه‌های ضربت و کمیته‌های انقلاب اسلامی و ژاندارمری در این ستاد هماهنگ می‌شدند. با تشدید مناقشات مرزی در شهریورماه ۱۳۵۹ آیت‌الله حیدری بر اساس گزارش‌های میدانی ستاد عملیاتی ایلام، نامه‌ای به امام خمینی (ره)

♦ بمباران شهر ایلام





نوشت و خطر بروز جنگ تحمیلی را چهار روز قبل از هجوم سراسری دشمن به اطلاع معظم له و سایر قوا رسانید. با آغاز جنگ مردم ایلام با تشکیل گروه‌های چریکی به مقابله با دشمن پرداختند و با همکاری رزمندگان سایر شهرستان‌های ایلام مانع از پیش روی دشمن شدند. مردم ایلام نه تنها در سخت‌ترین شرایط حاضر به ترک شهر نشدند، بلکه پذیرای مهاجران جنگی استان‌های هم‌جوار شدند.

در سال ۱۳۶۱ درحالی‌که مردم به مناسبت قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ راهپیمایی می‌کردند، هدف حمله هوایی دشمن قرار گرفتند که بر اثر آن ۴۱ نفر شهید و بیش از ۲۰۰ نفر مجروح شدند. شهر ایلام در طول جنگ بارها مورد حمله هوایی قرار گرفت که بر اثر آن‌ها ۶۹۰ نفر شهید و ۱۶۴۴ نفر مجروح شدند و هزاران نفر از مردم این شهر به همراه معاودین عراقی، آواره کوه‌ها و جنگل‌ها شدند. مردم شهر ایلام در

♦ ویرانی خانه‌ها بر اثر بمباران اطراف مسجد جامع شهر ایلام



طول دوران دفاع مقدس و به خصوص سال‌های پایانی جنگ به علت بمباران‌های مکرر دشمن در بسیاری از اوقات و حتی در سرمای زمستان، در دامنه ارتفاعات شهر اسکان داشتند و ادارات؛ مدارس و مراکز آموزشی، درمانگاه‌ها و سایر مراکز خدمات عمومی در داخل چادر، همچنان فعال بودند و زندگی روزمره مردم جریان داشت.

شهر ایلام به علت وجود پادگان‌های شهید فرحیان‌زاده و کربلا؛ اصلی‌ترین محل آموزش، اعزام نیرو و پشتیبانی رزمندگان بود و بیمارستان‌های آن، عقبه درمانی رزمندگان جبهه ایلام بود و خیابان‌های شهر به محلی برای تشییع باشکوه شهدای جبهه ایلام تبدیل شده بود.

شهرستان
ایلام

♦ بمباران دبیرستان دخترانه فتح در ایلام



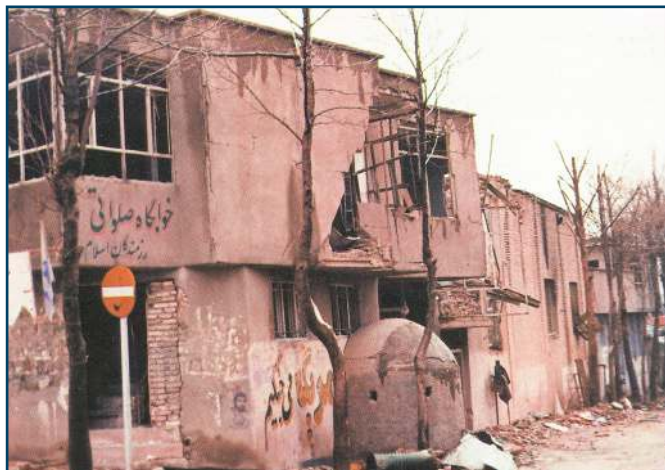


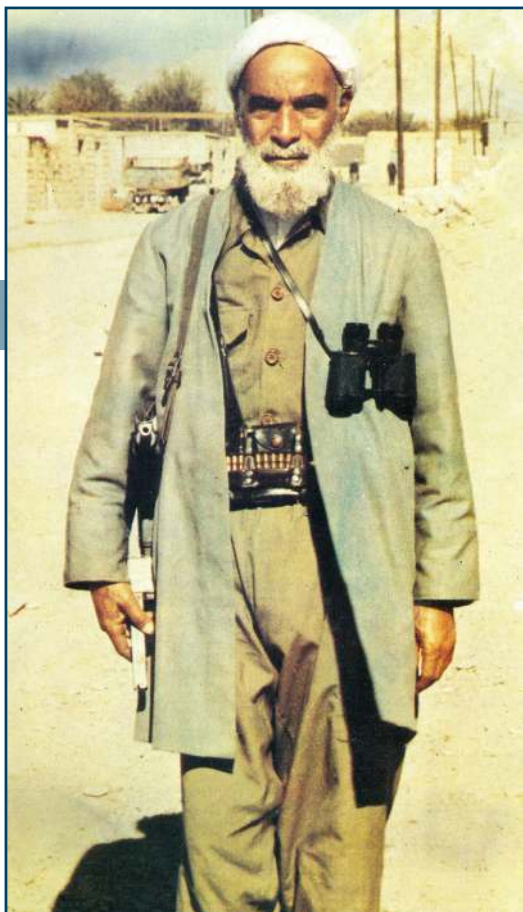
♦ مسجد جامع ایلام، تظاهرات مردمی؛ دی ماه ۱۳۵۷

مسجد جامع ایلام

مسجد جامع شهر ایلام در قسمت قدیمی شهر و در خیابان پاسداران قرار دارد و در سال ۱۳۲۸ با تلاش مرحوم آیت الله محمد تقی مروارید ساخته شد. این مسجد در جریان مبارزات انقلاب قانون اصلی سازمان دهی مبارزات و پخش اعلامیه و تبادل اخبار بود و کتابخانه سیاسی این مسجد نقش مهمی در تقویت عقیدتی مبارزان ایلام داشت. آیت الله عبدالرحمن حیدری، آیت الله شیخ محمدتقی مروارید و شیخ محمد تعمیرکاری، نقش به سزایی

♦ تخریب خوابگاه صلواتی رزمندگان در مجاورت مسجد جامع ایلام





♦ آیت الله حیدری ایلامی در لباس رزم

در سازمان دهی مبارزات مردم انقلابی ایلام داشتند و با پیروزی انقلاب، این مسجد مجری احکام دادگاه انقلابی شهر ایلام بود. با آغاز جنگ تحمیلی این مسجد به مکانی برای حضور معنوی رزمندگان جبهه ایلام تبدیل شد و در طبقه بالایی مسجد مکانی برای استراحت و اسکان رزمندگان با عنوان خوابگاه صلواتی رزمندگان پیش‌بینی شده بود که در جریان حملات هوایی سال ۱۳۶۵ تخریب شد.



♦ تشییع شهدای بمباران خونین ۱۵ خرداد ایلام

یادمان شهدای پانزده خرداد

یادمان شهدای پانزده خرداد در نزدیکی میدان ۲۲ بهمن و جنب فرمانداری سابق شهر ایلام قرار دارد. در سال ۱۳۶۱ و در سالگرد قیام خونین ۱۵ خرداد، هزاران نفر از مردم انقلابی ایلام، همگام با سراسر کشور در حال راهپیمایی به سمت چهارراه سعدی بودند که به ناگاه جنگنده‌های ارتش بعث در اقدامی ددمن‌شانه اقدام به بمباران راهپیمایان در مجاورت میدان ۲۲ بهمن نمودند که بر اثر آن ۴۱ نفر از هم‌وطنان ایلامی شهید و بیش از ۲۰۰ نفر دیگر مجروح شدند.

یک روز پس از این اقدام ناجوانمردانه رژیم بعث، امام خمینی (ره) در تقبیح این جنایت فرمودند: «شما ملاحظه می‌کنید که در همین دیروز که این مردم در خیابان‌ها ریختند و راهپیمایی کردند و برای احیای روز ۱۵ خرداد؛ آن روزی که آن‌قدر به مردم صدمه وارد شد. صدام ایلام را، یک مردم محرومی را، یک ناحیه محرومی را، در حالی که این‌ها دارند راهپیمایی می‌کنند بمباران



می‌کند. تاکنون چهل نفر معلوم شده است، معلوم نشده است چقدر هم هست که شهید شدند و دویست نفر تاکنون معلوم شده است که مجروح شده‌اند. يك همچو جنایت بزرگی را اگر يك ذره‌اش واقع شده بود از طرف دولت ایران، می‌دیدید که آن وقت رسانه‌های گروهی چه خواهند کرد... آن وقت هم دنبالش می‌گویند که صدام گفته است که این تلافی این است که به بصره چه کردند! خوب، يك دروغی صدام می‌گوید، باید عذری پیدا بکند. يك دروغی می‌گوید و يك همچو جنایتی را می‌کند و ما باید منتظر این جنایات باشیم».

ایشان یک سال بعد در بیانات دیگری فرمودند: «دريك محلی يك انفجار واقع می‌شود، بعدش صدام ایلام را و این‌ها را بمباران می‌کند! آن وقت در آنجا می‌گویند خوب، تلافی درآورده، انتقام گرفته. همین طرفدارهای حقوق بشر از این حرف‌ها می‌زنند این دنیا چه وضعی الآن پیدا کرده است؟».

اکنون بنای یادبودی در مجاورت خیابان طالقانی، در حالی که نمایانگر فرود بمب دشمن بر روی راهپیمایان با مشتی گره‌کرده است، به یاد شهدای مظلوم این واقعه ساخته شده است.





♦ شهید حسن باقری در تپه
خرگوشان شهریور ۱۳۵۷

♦ تپه شاهد (خرگوشان)

تپه شاهد

تپه شاهد (خرگوشان) به وسعت ۶ هکتار در مرکز شهر ایلام و در مجاورت بلوار مدرس قرار دارد و به جهت آنکه این تپه تاریخی درگذشته زیستگاه خرگوش‌ها بوده است به تپه خرگوشان معروف شده است و پوشش جنگلی آن از دیرباز تفرجگاه اهالی ایلام بوده است.

گردان فجر سپاه ایلام که مأموریت پدافند هوایی شهر را بر عهده داشت با استفاده از پوشش طبیعی این تپه و استقرار توپ ضد هوایی از آسمان شهر دفاع می‌کرد. البته با همکاری پدافند هوایی ارتش در نقاط دیگری از شهر نظیر کوه اناران، بان‌گنجاب، بانقلان، فرودگاه قدیمی و نقاطی از داخل شهر نیز توپ‌های ضد هوایی برای مقابله با هواپیماهای دشمن فعال شده بودند و در ارتفاعات چغاچنگی (چغاسبز) در جنوب ایلام نیز سامانه‌های پدافند موشکی سام، مستقر شده بود.

ستاد امنیت شهر ایلام نیز در این تپه فعالیت می‌نمود و وظیفه داشت تا امنیت عمومی شهر و حفاظت از اموال عمومی مردم را در هنگام بمباران‌ها و خروج مردم از شهر تأمین نماید. این ستاد در عین حال، وظیفه تأمین امنیت عمومی آوارگان حومه شهر را با هماهنگی سایر نهادها بر عهده داشت.



♦ موزه دا



♦ مدخل ورودی پناهگاه از بلوار

پناهگاه و موزه «دا»

پناهگاه و موزه «دا» در قسمت مرکزی و در بلوار مدرس شهر ایلام قرار دارد. در سال ۱۳۶۴ و به جهت شدت حملات هوایی و موشکی دشمن و به منظور جلوگیری از تلفات غیرنظامیان و پدافند غیرعامل؛ پناهگاه بتنی زیرزمینی به وسعت ۱۴۰۰ مترمربع و با ۲۱ اتاق احداث شد که دارای دو دالان ورودی و خروجی بود که یکی از آن‌ها از بلوار اصلی و یکی از آن‌ها به آتش‌نشانی راه داشت. با اعلام وضعیت قرمز از رادیو ایلام و پخش آژیر خطر توسط سپاه ایلام، اهالی و عابران بلافاصله خود را به این پناهگاه می‌رساندند. اکنون این پناهگاه که بازسازی آن از سال ۱۳۸۹ آغاز شد، به موزه زنان شهیده استان ایلام بانام موزه «دا» به معنی مادر، تبدیل شده است.

♦ پناهگاه قبل از تبدیل به موزه

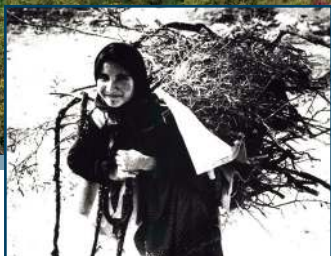
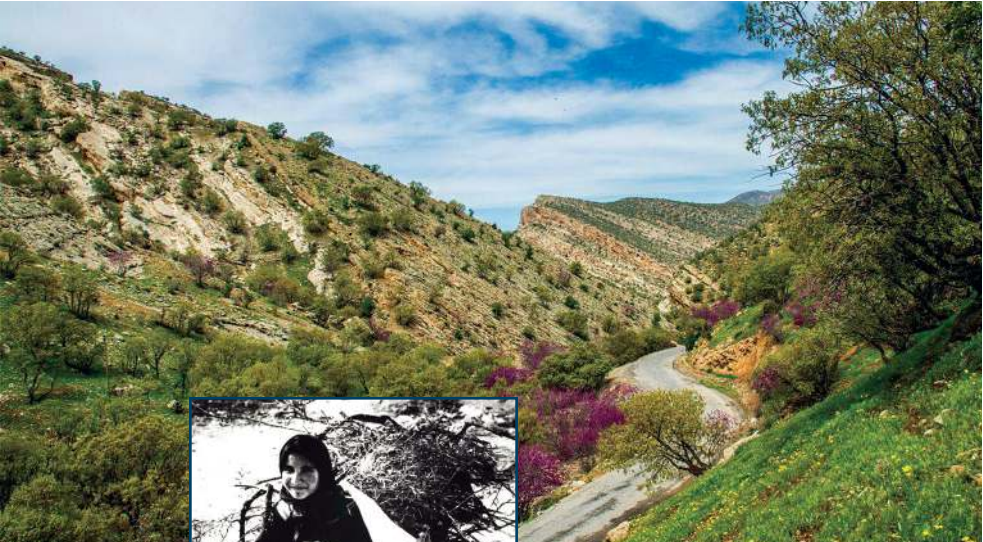




مرکز فرهنگی و موزه دفاع مقدس

مرکز فرهنگی و موزه دفاع مقدس شهر ایلام در محل اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان ایلام و در مجاورت میدان دفاع مقدس شهر ایلام و در محوطه‌ای به مساحت ۱۱۰۰۰ مترمربع قرار دارد و در داخل آن موزه جنگ، ادوات جنگی، وصیت‌نامه‌ها و اسناد و آثار شهدای ایلام و کتابخانه دفاع مقدس قرار دارد و در محوطه فضای سبز آن نیز سالن نمایش روباز پیش‌بینی شده است.





♦ جمع آوری هیزم توسط آوارگان

تنگه ارغوان (قوچعلی)

تنگه ۱۰ کیلومتری ارغوان (قوچعلی) به عنوان پناهگاهی طبیعی در شمال شرقی شهر ایلام و در حدفاصل ارتفاعات گچان و شلم قرار دارد و جاده منتهی به این تنگه از میدان ارغوان در مدخل ورودی ایلام، آغاز می‌شود. این منطقه تاریخی که در گذشته گاوز نامیده می‌شد از مناطق سردسیر استان است و زادگاه اصلی درختچه‌های ارغوان است که زیبایی وصف‌ناپذیری را به طبیعت این منطقه در فصل بهار بخشیده است و شکوفه‌های ارغوانی آن تا دو هفته ماندگارند.

پوشش جنگلی تنگه ارغوان در طول جنگ، جان‌پناه خوبی برای آوارگان ایلامی بود و از چوب درختچه‌های ارغوان و بلوط برای مصرف سوخت و دیرک چادرهای آوارگان استفاده می‌شد. در جریان حمله ناجوانمردانه هواپیماهای دشمن به اردوگاه آوارگان در تنگه ارغوان در ۱/۱۱/۱۳۶۵، ۲۷ نفر از مردم مظلوم ایلام شهید و ۷۰ نفر دیگر مجروح شدند.



♦ آوارگان در شرایط سخت زمستان



♦ زمستان دالاب

تنگه دالاب

تنگه ۵ کیلومتری دالاب در میان ارتفاعات شره زول و کوه منجل ۵ کیلومتری شرق چوار و در نزدیکی روستای گلزار قرار دارد و اغلب پوشیده از درختان بلوط است.

در پی حملات هوایی مکرر دشمن به شهر ایلام، آوارگان ایلامی در پناه ارتفاعات و پوشش گیاهی این تنگه به احداث چادرهای اسکان موقت اقدام نمودند و برای رفاه حال مردم، اغلب ادارات شهر ایلام با برپایی شعبات موقت در دالاب به خدمات عمومی می پرداختند و درمانگاه شهید بهشتی نوروزآباد نیز به ارائه خدمات بهداشتی و درمانی به آوارگان می پرداخت. علاوه بر دالاب؛ روستاهای مهدی آباد، بانقلان، چشمه کبود، بلین و شهرک هجرت و سرطاف نیز، اردوگاه اسکان موقت آوارگان ایلام بود.



♦ تنگ قوچعلی

قرارگاه هوانیروز ایلام

قرارگاه هوانیروز ایلام در دوران جنگ، در شمال شهر ایلام و قبل از تونل جدید آزادی و در پیچ سوم جاده قرار داشت. این نقطه به علت آنکه در مسیر تردد عمومی قرار نداشت و حالت گود و پدمانندی داشت، برای اختفای بالگردهای هوانیروز موقعیت طبیعی مناسبی داشت و به همین دلیل مورد توجه هوانیروز ارتش قرار گرفت و به آشیانه موقت بالگردهای هوانیروز تبدیل شد. البته موقعیت مشابهی نیز در تنگه نیاز در مسیر جاده ایلام به مهران قرار داشت که در مواردی به عنوان آشیانه موقت، استفاده شد. به طور کلی در طول جنگ یک اسکادران از بالگردهای هوانیروز برای هدف قرار دادن تانک‌ها و مواضع دشمن در جبهه ایلام از این منطقه و تنگه نیاز وارد عمل می‌شدند.



در ابتدای جنگ این اسکاادران
هوانیروز به فرماندهی احمد کشوری
نقش مهمی در توقف پیشروی
تانک‌های دشمن در جبهه ایلام
داشت و حماسه بزرگی خلق کرد که
برای همیشه به یادگار ماند. اکنون در
تنگه بینا به پاس رشادت تیزپروازان
هوانیروز ماکت شبیه‌سازی شده بالگرد تهاجمی کبرا به نمایش
درآمده است.

این پایگاه تا اسفند ۱۳۶۵ فعال بود اما پس از لو رفتن آشیانه
و حمله مکرر هوایی دشمن به منطقه و امکان هدف قرار گرفتن
غیرنظامیان، تخلیه شد.





♦ یادمان شهید کشوری در نزدیکی تنگه بینا

تنگه بینا (یادمان شهید کشوری)

تنگه بینا به طول ۵ کیلومتر در میان صخره‌های موازی ارتفاعات میمک و کوه گچ در ۲۰ کیلومتری جنوب شرق روستای گنجوان و در حدفاصل دشت حلاله و دشت لیگ قرار دارد و بسترشنی آن، یکی از معابر مهم وصولی به شهرستان ایلام محسوب می‌شود. پاسگاه مرزی حلاله جنوبی در نزدیکی این تنگه قرار دارد و جاده سومار به میمک (جاده شهید کاشی‌پور) در شرق این پاسگاه،

مهم‌ترین نقطه ارتباطی سرنی و صالح‌آباد با دشت حلاله است. با آغاز جنگ و اشغال این منطقه، نیروهای مردمی و سپاه ایلام به فرماندهی شهید اکبر فرجیان زاده به همراه رزمندگان تیپ الله اکبر ارتش و ژاندارمری در عملیاتی محدود در ۱۳۵۹/۷/۲ ضمن یورش به مواضع دشمن، تنگه بینا را آزاد نموده و برای نخستین بار در ایلام، ۲۶ نفر از نیروهای دشمن را به اسارت گرفتند.

خلبان احمد کشوری فرمانده هوانیروز استان ایلام در ۱۳۵۹/۹/۱۵ پس از هدف قرار دادن تانک‌های مهاجم دشمن در مدخل تنگه بیجار در شمال تنگه بینا، مورد حمله‌ی هوایی‌های دشمن قرار گرفت و بالگرد او در جریان تعقیب و گریز در شیارهای تنگه بینا با کوه برخورد نمود و به شهادت رسید. اکنون در مدخل ورودی تنگه بینا به پاس رشادت‌های این خلبان تیزپرواز هوانیروز، یادمان شهید کشوری با نمادی از بالگرد کبرا قرار دارد.

♦ محل سقوط بالگرد و شهادت شهید کشوری در تنگه بینا





♦ کلاس اسلحه شناسی رزمندگان
در پادگان ششدار

پادگان امام خمینی (ره) (ششدار)

پادگان نظامی ششدار در کیلومتری پنج جاده‌ی ایلام- ایوان و در حدفاصل شهر ایلام و چوار و در جنوب کوه قلعه‌قیران واقع شده است.

این پادگان بزرگ نظامی که به علت قرار داشتن در مجاورت گردنه ششدار به پادگان ششدار معروف شده بود، در زمان جنگ محل پشتیبانی تیپ ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) و مرکز آموزش رزمندگان جبهه ایلام بود و بسیاری از یگان‌ها در دفاع مقدس برای حضور در عملیات‌های جبهه ایلام، در این پادگان استقرار می‌یافتند.

این گردنه و مواضع نظامی آن به عنوان دروازه ورودی شهر ایلام، حساس‌ترین مکان برای دفاع از مرکز استان محسوب



◆ کوه قلاقران

می‌شد. اکنون این پادگان به پادگان امام خمینی (ره) تیپ امیرالمؤمنین (ع) تغییر نام یافته است و مرکز آموزشی آن در جنوب جاده بانام مرکز آموزشی بسیج شهید اکبر فرجیان زاده، از سال ۱۳۶۰ فعال است و میدان تیر آن به نام میدان تیر شهید تدین نام گذاری شده است. مرکز اعزام نیرو سپاه ایلام در زمان جنگ که در منطقه ششدار قرار داشت، اکنون به قرارگاه مرکزی راهیان نور سیدالشهدا (ع) تبدیل شده است.

◆ مرکز آموزش بسیج شهید اکبر فرجیان زاده





♦ بمباران بیمارستان امام خمینی

بیمارستان امام خمینی (ره)

بیمارستان امام خمینی (ره) در مرکز شهر ایلام و در خیابان آیت الله حیدری قرار دارد. این بیمارستان در سال ۱۳۱۳ در زمینی به مساحت ۱۱۰۰۰ مترمربع بانام بیمارستان رازی تأسیس شد و پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در سال ۱۳۶۱ به بیمارستان امام خمینی تغییر نام یافت و در حال حاضر بانام مرکز آموزشی-درمانی امام خمینی (ره) شناخته می شود.

در سال های دفاع مقدس، کادر درمانی این بیمارستان به عنوان مهم ترین و مجهزترین بیمارستان استان به درمان شبانه روزی مجروحان جنگی می پرداخت و نقش بسیار مهمی در ارائه خدمات به مجروحان روزانه نبردها و عملیات ها، در محدوده نوار مرزی استان داشت و مهم ترین عقبه درمانی جبهه ایلام محسوب می شد. این بیمارستان در طول جنگ بمباران شد و آسیب دید و تعدادی از کادر درمانی این بیمارستان به شهادت رسیده و یا مجروح شدند. به دلیل بمباران های مکرر بیمارستان در سال های پایانی جنگ، بخش های درمانی بیمارستان با عنوان درمانگاه صحرایی شهید سلیمی به پادگان امام خمینی در ششدار انتقال یافتند.

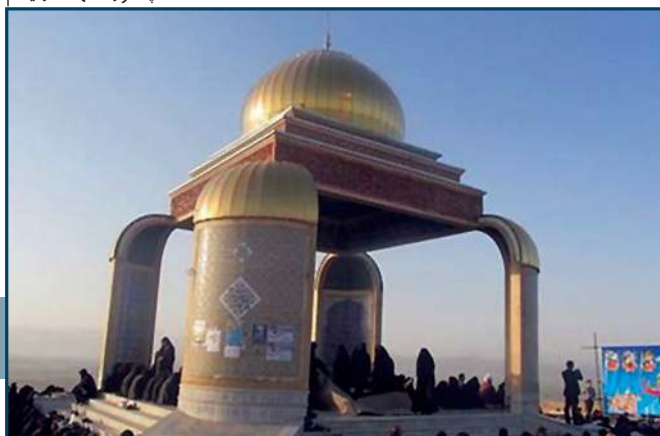


مزار شهدای گمنام و تپه نورالشهدا

مزار شهدای گمنام ایلام در غرب بهشت رضا (ع) شهر ایلام و در نزدیکی جاده کمربندی قرار دارد و دارای گنبدی فیروزه‌ای است و ۷ هزار مترمربع وسعت دارد و پیکرهای ۱۶ شهید در آن به خاک سپرده شده است.

تپه نورالشهدای چغاسبز نیز در ۱۵۰۰ متری جنوب غرب یادمان شهدای گمنام و در ۵۰۰ متری شرق هتل زاگرس بر روی تپه چغاسبز (چقا جنگی) قرار دارد. دانشگاه ایلام نیز اکنون میزبان دوشهید گمنام دفاع مقدس است.

♦ تپه نورالشهدا در ایلام





♦ پالایشگاه گاز ایلام

چوار

بخش چوار با دو دهستان ارکوازی و بولی از شمال به ارتفاعات کوه شره زول، از شرق به ارتفاعات کوه منجل، از جنوب به سیاه کوه و از غرب به کوه یکساله منتهی می شود. شهر ۵۷۷۵ نفری چوار به عنوان مرکز این بخش، در ۱۵ کیلومتری شمال غربی شهر ایلام و در مسیر جاده ایلام کرمانشاه قرار دارد و اهالی آن اغلب از طوایف بولی و ارکوازی هستند.

بخش و شهر چوار در دوران دفاع مقدس به دلیل پوشش جنگلی مناسب به خصوص در مناطق دالاب، ششدار و تجریان، جان پناه و مأمن خوبی برای آوارگان جنگی بود.

پالایشگاه گاز ایلام که از سال ۱۳۸۶ در ۱۲ کیلومتری شمال چوار راه اندازی شده است؛ از طریق شیرین سازی گاز ترش میدان گازی تنگ بیجار، گاز مورد نیاز استان ایلام را تأمین می کند.



♦ شهید حسین هزاوه

♦ یادمان شهدای چوار

یادمان شهدای ورزشگاه چوار

ورزشگاه چوار در شمال غربی شهر چوار و در غرب جاده چوار-مورت قرار دارد.

در بهمن ۱۳۶۵، بخشداری چوار با همکاری سازمان تربیت بدنی، به مناسبت دهه فجر در زمین خاکی این شهر مسابقه فوتبال جام شهدای جنگ را در عصر روز ۲۳ بهمن ۱۳۶۵ بین دو تیم منتخب جوانان ایلام و چوار برگزار کرد که با استقبال آوارگان ایلامی و مردم چوار همراه بود. در دقیقه ۵۵ بازی به ناگاه هواپیماهای دشمن این زمین ورزشی را بمباران کردند و بر اثر آن ۹ نفر از بازیکنان دو طرف، داور مسابقه و ۵ نفر از تماشاگران به شهادت رسیدند و تعداد زیادی نیز مجروح و یا دچار موج گرفتگی شدند که با همکاری مردم و هلال احمر و بهداری منطقه به بیمارستان امام خمینی (ره) ششدار منتقل شدند

و پیکرهای مطهر شهدا نیز در گلزار شهدای امام زاده علی صالح (ع) خاک سپاری شد.

شهید حسین هزاوه به عنوان بخشدار چوار و مربی تیم فوتبال چوار و مجری این بازی دوستانه در این جنایت هولناک به شهادت رسید. اکنون در میدان ورودی شهر چوار، بنای یادبود شهدای ورزشگاه چوار با ارتفاع ۱۲ متر احداث شده است و در کنار ورزشگاه چوار نیز تابلویی از شهدای این واقعه نصب شده است تا یادآور جنایات جنگی رژیم بعث عراق و بزرگ‌ترین فاجعه تاریخ فوتبال ایران باشد.

این روز در تقویم ملی کشور با عنوان روز شهدای ورزشکار، به ثبت رسیده است.

♦ زمین بازی چوار





رود تلخاب

رودخانه تلخاب از دامنه کوه‌های الله خدا و تالوار واقع در مناطق بولی زنگیان، سرچم‌لو و کانی دلدل، در ۴۵ کیلومتری شمال غربی ایلام سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور از ارتفاعات میمک به عراق وارد می‌شود. طول رودخانه تا مرز ایران و عراق ۴۳ کیلومتر است.

در شمال ارتفاعات میمک این رودخانه دو قسمت می‌شود و ارتفاعات گرکنی و فصیل (از شمال به جنوب) بین این دو رودخانه قرار دارند و تپه شهدا در جنوب رودخانه است. درواقع شیارها و تنگه‌های بینا و بیجار به موازات هم و در بستر دو شعبه رود تلخاب قرار دارند. در مدتی که دشت لیگ و دشت حلاله در اشغال دشمن و یا زیر دید آن‌ها بود، تنها راه مواصلاتی با دشت لیگ و ارتفاعات گرکنی از طریق بستر این رودخانه فصلی میسر بود و مسیرهای آن به عنوان معبر نفوذی، در عملیات مورد استفاده رزمندگان اسلام قرار گرفت و شیارها و جان‌پناه‌های متعدد آن همواره محل مناسبی برای استتار و اختفای نیروهای خودی در طول جنگ بود.





♦ شهید رجایی در جبهه میمک

میمک

ارتفاعات میمک در غرب استان ایلام و در کنار مرز ایران و عراق قرار دارد و از جنوب به صالح آباد، از شمال به سومار و از شرق به چوار و از غرب به عراق محدود می شود و یکی از نقاط راهبردی و مهم نظامی به شمار می رود. این ارتفاعات از دید و تیر خوبی برخوردار است و تسلط وسیعی بر خاک عراق و مناطق مرزی هم جوار دارد و دارای شیارها و پستی و بلندهای پریپیچ و خمی است و تنگه های حساس بینا، بیجار و جاده مواصلاتی حلاله- گنجوان در آن قرار دارد.

از نظر اقتصادی، میادین نفتی و گازی میمک برای رژیم بعث عراق اهمیت استراتژیک داشت و یکی از بهانه های این رژیم برای آغاز جنگ، اشغال همین منطقه بود و عراقی ها این منطقه را «سیف سعد» به معنای شمشیر پیروزی نام نهاده بودند.

قبل از آغاز رسمی جنگ، در ۱۳۵۹/۶/۱۹ دشمن ضمن تعرض به این منطقه، پاسگاه های مرزی نی خزر و حلاله و ارتفاعات میمک را اشغال نمود و به طور رسمی اعلام نمود که به مرزهای



♦ شهید احمد
کشوری، فرمانده
عملیات هوانیروز
در جبهه میمک

بین‌المللی رسیده و اختلافات ارضی خود با ایران را با توسل به زور حل کرده است. فداکاری نیروهای مرمی، عشایر ایل خزل و تلاش‌های بی‌وقفه خلبانان هوانیروز از جمله شهید کشوری و نیروهای تیپ ۱ لشکر ۸۱ زرهی ارتش و سپاه منطقه هفت، مانع از پیشروی مضاعف دشمن شد.

دشمن که تهاجم رسمی خود را با حمله به پاسگاه‌های کانی‌شیخ و بازرگان آغاز کرده بود به سمت ارتفاعات فصیل و گرکنی - که هیچ نیرویی روی آن مناطق مستقر نبود - پیش روی کرد و آن‌ها را اشغال نمود. در حالی که لشکر ۲ پیاده کوهستان و تیپ ۳۷ زرهی دشمن در این منطقه سرپل گرفته بودند، اما به علت نبود راه‌های مواصلاتی و تدارکاتی و پیچیدگی زمین و محدودیت تحرک نیروهای زرهی و مکانیزه دشمن در این بخش کوهستانی، در پی تثبیت موقعیت خود برآمدند؛ بنابراین بعد از یک هفته هجوم - علاوه بر مناطق اشغال شده در دهه سوم شهریور - دامنه غربی میمک (معروف به شیارنی خزر)، ارتفاعات شینو، غرب دشت لیگ، آبگرم، بانی تلخاب، ارتفاعات فصیل و گرکنی، کوه گچ، کاسه کاف و پاسگاه‌های کانی‌شیخ، بازرگان و فصیل به اشغال دشمن درآمد و جاده مهم ایلام - صالح آباد ناامن شد.

تا پایان جنگ برای آزادسازی این مناطق، چندین عملیات طرح‌ریزی و اجرا شد که به ترتیب عبارت‌اند از: دفاع روزهای اول اشغال ۱۳۵۹/۶/۱۹، عملیات پاسگاه سنگی ۱۳۵۹/۷/۲، ضربت ذوالفقار ۱۳۵۹/۱۰/۱۹، عاشورا ۱۳۶۳/۷/۲۵، نصر ۱۳۶۶/۳/۱۳ و عملیات نصر ۶ در ۱۳۶۶/۵/۱۰.



♦ شهید غلام ملاحی فرمانده اطلاعات
و عملیات لشکر امیرالمومنین (ع)

پل شهدای میمک (رودخانه خوش)

پل شهدای میمک در ۱۰ کیلومتری جنوب غربی روستای سرنی و در تقاطع رودخانه خوش و جاده ایلام به میمک قرار دارد. رودخانه خوش «گدارخوش» نیز از کوه‌های اطراف شهر ایلام و منطقه ارکوازی و ارتفاعات نخجیر و اطراف ماربره سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور از میان روستاهای منطقه، از جنوب میمک در حدفاصل پاسگاه نی‌خزر و شینو گذر کرده و با عبور از مرز و دشت ترساق وارد خاک عراق می‌شود.

رزمندگان در عملیات ضربت ذوالفقار در روزهای هجدهم و نوزدهم دی‌ماه ۱۳۵۹ در پناه شیارهای این رودخانه وارد عمل شدند و موفقیت‌های چشمگیری را در سال اول جنگ رقم زدند. پل میمک سرحد شهرستان مهران با شهرستان ایلام است و به علت به شهادت رسیدن تعدادی از رزمندگان در کنار آن به پل شهدای میمک تغییر نام یافته است. از جمله شهید غلام ملاحی فرمانده اطلاعات و عملیات تیپ ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) و شهید خسرو پاینده جانشین ستاد تیپ که در جریان هجوم سراسری دشمن در پایان جنگ در ۱۳۶۷/۵/۱ در نزدیکی این پل و در روز عید قربان به شهادت رسیدند.



♦ شهید غلام ملاحی (اسلحه به دست) شهید یادگار امیدی و شهید کاظم فتحی زاده در جنگوله

قرارگاه عاشورا

قرارگاه عاشورا در دامنه ارتفاعات میمک قرار داشت و توسط تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) ایلام در سال ۱۳۶۳ برای هماهنگی رزمندگان در نبردها و جلوگیری از رخنه مزدوران دشمن به نام گروهک فرسان (گوش برها) که برای جاسوسی و خرابکاری به خاک ایران نفوذ می کردند، تأسیس شد و تا پایان جنگ فعال بود.

فرسان به معنی فرد چابک سوار و نیرومند بود و مردم ایلام به آن ها "گوش برها" می گفتند. اعضای این گروهک، مزدورانی ورزیده و چالاک وابسته به رژیم بودند و سخت ترین آموزش های چریکی را دیده بودند و با راه ها و شیارها آشنا بودند و پس از شبیخون شبانه به مردم و رزمندگان، گوش



راست قربانیان خود را برای دریافت پول و سلاح به قرارگاه خود در خانقین عراق می‌بردند و به استخبارات عراق تحویل می‌دادند. گروهک فرسان که در گروه‌های ۲۰ نفری سازمان‌دهی شده بودند عملاً خطوط مواصلاتی جبهه ایلام

را از دهلران تا میمک، ناامن کرده بودند و شبانه خودروها را متوقف کرده و سرنشینان آن را می‌کشتند یا اسیر می‌گرفتند و هیچ رد و اثری هم از خود بر جای نمی‌گذاشتند.

در سال ۱۳۶۳ که فعالیت گوش‌برها زیاد شد، تیپ ۱۱۴ حضرت امیرالمؤمنین (ع) با تشکیل گروه اطلاعات و عملیات و ایجاد قرارگاه عاشورا تلاش نمود تا این گروه را متلاشی کند. علاوه بر این قرارگاه، گشت شهید کوه‌پیکر وابسته به گشت ثارالله اهواز به فرماندهی شهید ناصر ملاجعفر نیز با ایجاد دژبانی‌های متعدد، به تأمین امنیت مرزها و جاده دهلران تا پل چنگوله و مقابله با گروهک فرسان اقدام نمود.

فعالیت گوش‌برها در سال ۱۳۶۵ و در پی جایگزینی مجاهدین خلق (منافقین) به مرور کم‌رنگ شد و قرارگاه عاشورا تا پایان جنگ، تنها با عوامل اطلاعاتی منافقین می‌جنگید.

شهید حاج یادگار امیدی فرمانده اطلاعات و عملیات تیپ امیرالمؤمنین (ع) ایلام و از بنیان‌گذاران گروه ضربت در مقابله با فرسان، در جریان درگیری با اشرار گروهک فرسان در ۱۳۶۴/۹/۸ به شهادت رسید.



♦ مرکز بهره برداری گاز ایلام در تنگه بیجار

تنگه بیجار

تنگه بیجار در میان صخره‌های موازی ارتفاعات میمک در ۱۵ کیلومتری جنوب شرق روستای گنجوان قرار دارد و رودخانه فصلی تلخاب با عبور از این تنگه، وارد دشت حلاله و عمق خاک عراق می‌شود.

از آنجاکه رودخانه تلخاب یک رودخانه فصلی است، لذا بستر خاکی این رودخانه یکی از معابر مهم وصولی به شهرستان ایلام از سمت مرز عراق است و به همین دلیل پاسگاه بیجار در مدخل ورودی این تنگه برای محافظت از آن ایجاد شده است. جاده مهم سومار به میمک نیز از مدخل ورودی این تنگه عبور نموده و با گذر از تنگه بینا به



میمک منتهی می‌شود.

با آغاز هجوم سراسری دشمن و اشغال دشت حلاله، پاسگاه بیجار سقوط کرد؛ اما در طول جنگ و در جریان عملیات‌های ضربت ذوالفقار و مسلم بن عقیل و عاشورا، یگان‌های عملیاتی سپاه و ارتش از شیارهای این تنگه حساس برای ضربه زدن به دشمن و پیشبرد عملیات بهره گرفتند، به‌نحوی‌که در عملیات عاشورا، تنگه بیجار به یکی از معابر مهم نفوذی رزمندگان مبدل شد و پیروزی را به ارمغان آورد. علاوه بر اهمیت تنگه بیجار به‌عنوان یک معبر وصولی؛ این منطقه به دلیل میدان بزرگ گازی، اهمیت اقتصادی فراوانی یافته است و مرکز بهره‌برداری گاز ایلام از سال ۱۳۸۶ در این تنگه احداث شده است و گاز پالایشگاه ایلام از این میدان مهم گازی تأمین می‌شود.

♦ رزمندگان عشایری ایلام در تنگه بیجار در سال ۱۳۶۰





♦ شهید احمد کاشی پور
از شهدای جهاد سازندگی
مازندران

♦ جهاد سازندگی

جاده شهید کاشی پور

جاده ۵۱ کیلومتری سومار به میمک معروف به جاده شهید احمد کاشی پور بعد از عملیات مسلم بن عقیل توسط جهاد سازندگی احداث شد. این جاده علاوه بر آن که تنها راه مواصلاتی بین میمک و سومار و یگانه محور ارتباطی مرزی بین دواستان ایلام و کرمانشاه بود، با کوتاه نمودن خطوط مواصلاتی، امکان جابجایی سریع رزمندگان را به جبهه میانی و غرب فراهم می نمود.

با احداث جاده مذکور و افزایش تحرکات دشمن، تأمین این جاده در حدفاصل رودخانه کانی شیخ تا مقابل تنگ بینا موجب نگرانی شد و به نظر رسید که دشمن با موقعیت به دست آمده قصد دارد تا با قطع جاده کاشی پور، میمک را از شمال مورد تهدید قرار دهد، لذا به منظور جلوگیری از اقدام احتمالی دشمن قرارگاه های مشترک ارتش و سپاه به نام نجف و سلمان با استقرار در تنگ بینا، عملیات عاشورا را طرح ریزی و اجرا نمودند.



♦ آیت الله حیدری (روحانی سمت
چپ) در جمع رزمندگان

دشت حلاله

دشت حلاله در غرب ارتفاعات میمک و در مقابل تنگه‌های
بیجار و بینا قرار دارد و یکی از معابر دسترسی و تسلط بر ارتفاعات
میمک است و اهمیت به سزایی دارد.

ارتش بعث عراق در تهاجم ۱۳۵۹/۶/۱۹ در گام اول توانست
پاسگاه‌های مرزی حلاله، نی خزر و بخشی از ارتفاعات میمک را
تصرف کند و در گام بعدی در ۱۳۵۹/۶/۳۱، با اتکا به نیروی
زرهی، بقیه ارتفاعات و دشت حلاله را اشغال نمود. به رغم
اجرای چندین عملیات محدود و ایزایی و انهدام تجهیزات
نیروهای متجاوز، بخش اعظم این دشت تا سال چهارم جنگ
همچنان در اشغال دشمن بود تا اینکه با اجرای عملیات مشترک
سپاه و ارتش با عنوان عملیات عاشورا در ۲۵ مهر ۱۳۶۳، دشت
حلاله و بخش‌هایی از ارتفاعات مرزی آن آزاد شد.

اولین حمله شیمیایی رژیم بعث عراق در استان ایلام در دشت
حلاله و منطقه نی خزر در ۱۳۵۹/۱۰/۲۲ به ثبت رسیده است که
در جریان آن ۱۰ نفر از رزمندگان به شهادت رسیدند.



♦ سرهنگ اسماعیل سهرابی فرمانده عملیات ضربت ذوالفقار و رئیس وقت ستاد مشترک ارتش در سمت چپ و شهید صیاد شیرازی نفر دوم از راست

منطقه عملیاتی ضربت ذوالفقار (خوارزم)

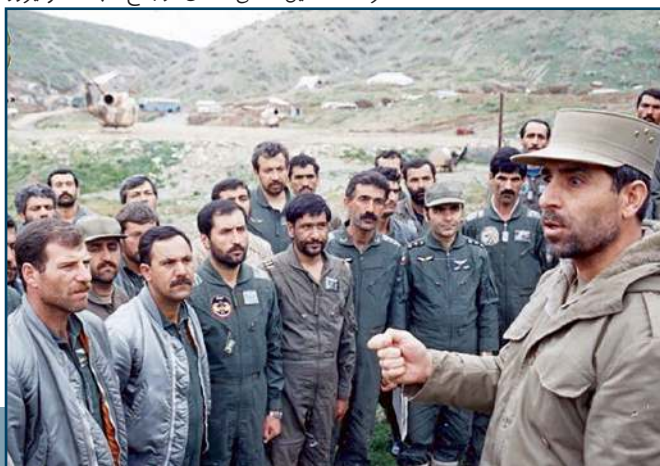
منطقه عملیاتی ضربت ذوالفقار در ارتفاعات شمالی میمک و در حدفاصل رودخانه‌های فصلی خوش و تلخاب و در محدوده تنگه بینا و پاسگاه‌های نی خزر و حلاله قرار دارد. از آنجاکه دشمن با آغاز جنگ از ارتفاعات میمک تا سومار، حدود ۱۵ کیلومتر در داخل خاک ایران پیشروی کرده بود و در بلندی‌های صعب‌العبور شمال و شرق دشت لیگ مستقر شده بود، لذا مأموریت اصلی تیپ ۱ لشکر ۸۱ زرهی طبق طرح عملیاتی امین، آفند و پدافند در منطقه میمک از کانی‌شیخ در جنوب سومار تا رودخانه گاوی در شمال مهران تعیین شد. بر همین اساس این تیپ طرح عملیاتی خود با عنوان خوارزم ۶ را برای آزادسازی این مناطق در آذر ۱۳۵۹ طرح‌ریزی نمود و در راستای افزایش آمادگی

رزمی، به تمرین یک ماهه در حوالی روستای گنجوان پرداخت. در نام‌گذاری این طرح از نام فرمانده شجاع گردان ۲۱۷ تانک این لشکر، سرگرد علی اصغر خوارزمی استفاده شد. از آنجا که عشایرایل خزل تعلقات و اشراف خوبی به سرزمین آبا و اجدادی خود در ارتفاعات میمک و دامنه‌های غربی آن داشتند؛ در شناسایی و اجرای عملیات نقش مهمی ایفا نمودند.

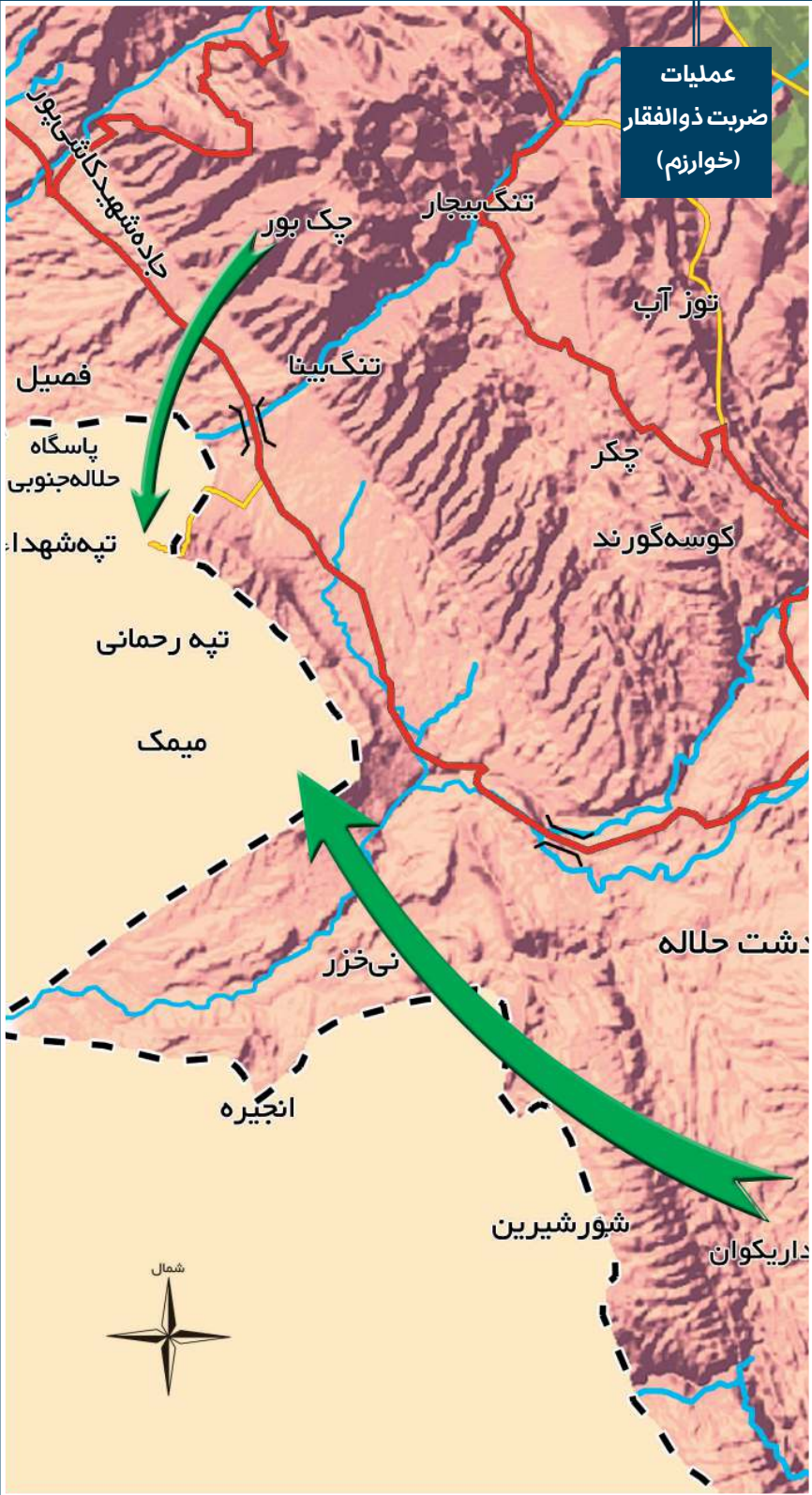
در نهایت عملیات ضربت ذوالفقار به فرماندهی سرهنگ اسماعیل سهرابی در ۱۳۵۹/۱۰/۱۹ با رمز «یا الله» و از دو محور، با پشتیبانی هوانیروز ارتش و رزمندگانی از سپاه ایلام و عشایر، آغاز شد. رزمندگان در محور شمالی از تنگه بینا و در محور جنوبی از سرنی به منظور آزادسازی ارتفاعات میمک وارد عمل شدند و پس از یک هفته نبرد سخت، توانستند قله‌های مهم میمک شامل کله‌قندی و قله‌های ۶۲۰، ۵۲۵ و ۵۴۰ را آزاد کنند.

اثروانی پیروزی در این عملیات محدود در آن مقطع جنگ، اهمیت بسیاری داشت؛ چراکه نخستین عملیات موفق زمینی ارتش، از ابتدای جنگ محسوب می‌شد. در این عملیات برای اولین بار، به کارگیری گلوله‌های حاوی گازهای سمی توسط دشمن گزارش شد.

♦ سرهنگ حسین حسینی سعدی در جمع خلبانان هوانیروز



عملیات
ضربت ذوالفقار
(خوارزم)





♦ عملیات عاشورا

منطقه عملیاتی عاشورا

منطقه عملیاتی عاشورا در غرب ارتفاعات شمالی میمک و در حدفاصل رودخانه‌های فصلی خوش و تلخاب و به موازات تنگه‌های بینا و بیجار قرار دارد.

عملیات مشترک عاشورا باهدف آزادسازی دامنه‌های غربی ارتفاعات میمک با فرماندهی مشترک سپاه و ارتش طراحی شد تا ضمن تحقق برخی اهداف دست نیافته عملیات ضربت ذوالفقار و تحمیل پدافند در دشت حلاله به دشمن، امنیت تردد بین دو بخش شمالی و جنوبی را از طریق جاده شهید کاشی پور تأمین نماید.

قرارگاه سلمان به فرماندهی برادر محتاج از سپاه و سرهنگ شهبازی از ارتش به عنوان مرکز اصلی عملیات عاشورا تعیین شد و تحت امر این قرارگاه، یک قرارگاه لشکری تشکیل شد که برادر قالیباف از سپاه و سرهنگ اتحادیه از ارتش فرماندهی آن را برعهده گرفتند. پس از ۱۵ روز فعالیت مستمر شناسایی، که



♦ شهید محمد فرومنده فرمانده تیپ
امام صادق (ع) در عملیات عاشورا

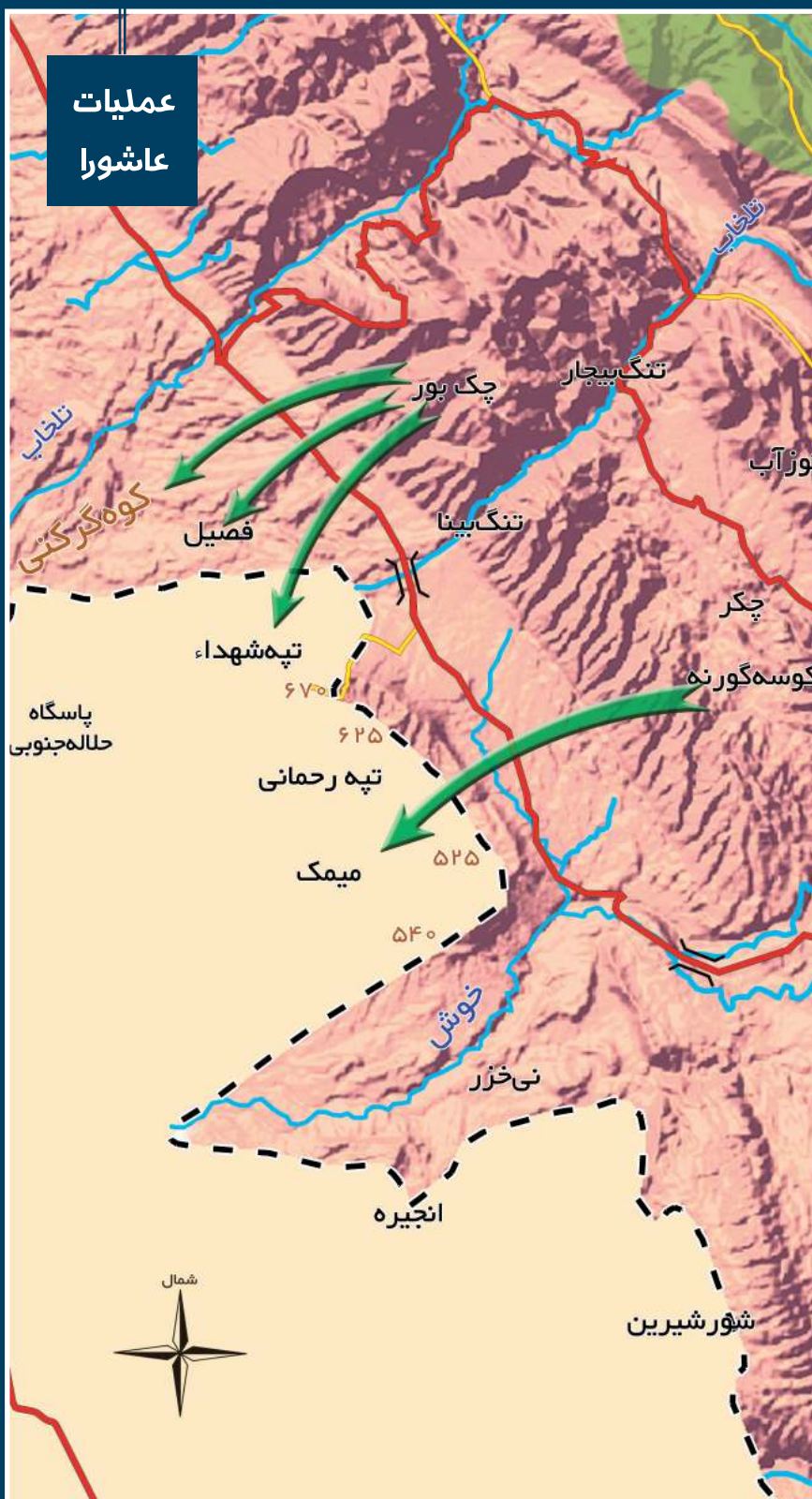


♦ برادر محمد باقر قالیباف فرمانده لشکر
نصر و از فرماندهان اصلی عملیات عاشورا

معمولاً در تاریکی شب صورت می گرفت و رزمندگان با طی مسافت ۱۴ کیلومتری از میدان های مین و موانع دشمن عبور می کردند تا اطلاعات قابل قبولی از دشمن و منطقه به دست آورند؛ سرانجام مقرر شد که عملیات از سه محور گرگنی و بانی تلخاب؛ فصیل و فرورفتگی میمک انجام شود. انجام عملیات در محور گرگنی بانی تلخاب برعهده تیپ امام رضا (ع) ادغامی با لشکر ۸۱ ارتش گذاشته شد و محور فصیل، که به دلیل وجود پیچ خوردگی و ناهمگونی نسبت به دو محور دیگر وسعت بیشتری داشت، از تپه شهدا تا انتهای سمت راست فصیل برعهده تیپ امام صادق (ع) از لشکر نصر محول شد و اجرای مانور در محور فرورفتگی میمک را تیپ مستقل نبی اکرم (ص) برعهده گرفت.

در نهایت عملیات عاشورا با حضور ۱۷ گردان از سپاه و ۹ گردان از ارتش تحت امر قرارگاه تاکتیکی سلمان و با فرماندهی مشترک قرارگاه مرکزی نجف در غروب ۱۳۶۳/۷/۲۵ با رمز "یا ابا عبدالله الحسین (ع)" آغاز شد و رزمندگان توانستند بیش از ۴۰ کیلومترمربع از اراضی اشغالی را آزاد نموده و بر ارتفاعات فصیل، گرگنی، کوه گچ، کاسه کاف و پاسگاه های گرگنی و انزی عراق مسلط شوند و همچنین جاده مهم شهید کاشی پور را تأمین نمایند؛ اما شیارنی خزر، دشت حلاله و مناطق جانبی آن همچنان در تصرف دشمن باقی ماند.

عملیات عاشورا





♦ مراسم خاکسپاری سرتیپ سیابخش نصیری زیبا
فرمانده تیپ ۴۰ سراب در عملیاتهای نصر ۲ و ۶

منطقه عملیاتی نصر ۲ و ۶

منطقه عملیاتی نصر ۲ و نصر ۶ در شرق جاده شهید کاشی پور و در حدفاصل رودخانه‌های خوش و تلخاب و مرز ایران و عراق قرار دارد.

باگذشت چند سال از آغاز جنگ، هنوز بخش‌هایی از بلندی‌های میمک در حدفاصل پاسگاه‌های نی‌خزر و حلاله در اشغال دشمن قرار داشت، لذا در اوایل سال ۱۳۶۵ و در اجرای تدابیر برادر حسنی سعدی فرماندهی جدید نزاجا، جابه‌جایی‌هایی در مناطق عملیاتی به وقوع پیوست و تیپ ۴۰ پیاده مسلح سراب که در سومار مستقر بود به ارتفاعات میمک تغییر مکان یافت و فرمانده دلاور آن سرهنگ

سیابخش نصیری زیبا، از بدو استقرار در این ارتفاعات، آمادگی خود برای اجرای عملیات محدود اعلام کرد. لذا ارتش به طراحی عملیات محدود در میمک پرداخت و تیپ ۴۰ پیاده مستقل سراب در ۱۳/۳/۱۳۶۶ عملیات نصر ۲ را با رمز "یا حسین مظلوم" و در دو محور، باهدف آزادسازی این مناطق آغاز نمود. رزمندگان در محور اول به موفقیت‌هایی دست‌یافت و توانست بخش جنوبی ارتفاعات موسوم به ناف میمک را آزاد نماید؛ اما در محور دوم و در تصرف سایر ارتفاعات و آزادسازی پاسگاه‌های نی‌خزر و حلاله موفقیتی حاصل نشد.

به همین علت دو ماه بعد در ۱۰/۵/۱۳۶۶ عملیات نصر ۶، با رمز "یا ابا عبدالله الحسین (ع)" در سه محور به اجرا درآمد و این بار نیروهای عمل‌کننده توانستند، پس از ۱۳ روز نبرد سخت، ضمن شکستن خطوط مستحکم دفاعی دشمن، سایر ارتفاعات مشرف بردشت حلاله شامل قله‌های ۶۷۰، ۶۴۲، کله‌قندی و قسمتی از تپه شهدا را آزاد کنند. سرهنگ سیابخش نصیری زیبا فرمانده تیپ ۴۰ پیاده مسقل سراب که در منطقه میمک از ناحیه سر مجروح شده بود، در مرداد ۱۳۹۲ به یاران شهیدش پیوست.

عمليات
نصر ٢



عملیات
نصر ۶

فصیل

تنگ بینا

تیپه شهداء

۶۷۰

۶۴۳

۶۲۵

میمک

۴۰۰

ناف میمک

۵۲۵

تیپه اسحاقی

۵۴۰

شمال



خوش

نی خزر

انجیره

اسلام آباد غرب

کرمانشاه



سمرقند

حمیل

استان آباد

ایوان

سراپله

ایلام

لوقال

ملکشاهی

بیشمین

کبیرکوه

شهرستان
مهران

زرین آباد

کوه اناران

مهران

ایران

شهرستان مهران





آسمان آباد

ایوان

سرآبله

ایلام

ملکشاهی

یشمین

شهرستان
مهران

واسط
عراق

کوه قلاویزان

چکه بوسی

کوه زیل

کوه زیل

قرارگاه سیدالشهدا

گره‌بور

دشت محسن آباد

قرارگاه

پارک لاله

بهرام آباد

زرباطیه

سمره

شهرک

امامزاده

کریمشهر (دیدگاه مدام)

صاحب الزمان

اسلامیه

سید حسن

مهروران

مهروران

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل

کوه زیل



شهرستان مهران

شهرستان مهران به مرکزیت شهر مهران، در غرب استان ایلام قرار دارد و با استان واسط عراق به مرکزیت شهر کوت، ۱۵۰ کیلومتر مرز مشترک دارد و از شمال با شهرستان ایلام، از جنوب با شهرستان دهلران و از شرق با شهرستان ملکشاهی هم‌جوار است. این شهرستان با ۲۵۵۳ کیلومتر مربع وسعت، دارای دو بخش مرکزی و صالح‌آباد است و رودخانه کنجانچم آن را به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم کرده است. در بخش شمالی دشت و دهستان هژدان دشت قرار دارد و در بخش جنوبی دشت و دهستان محسن‌آب واقع شده است که آب‌وهوای گرم و خشک را در استان پدید آورده‌اند. به‌طور کلی دشت مهران در حدفاصل دشت بین‌النهرین و دشت‌های دهلران و شوشان قرار دارد و به‌عنوان پل ارتباطی با این مناطق کهن، نقش کلیدی در برهمکنش ساکنان این مناطق داشته است. کوه نخجیر با ارتفاع

۱۸۹۸ متر از سطح دریا بلندترین نقطه شهرستان است و رودهای خوش، کنجانچم، گاوی، چنگوله و چم سرخ در آن جاری است. اهالی شیعه مذهب این شهرستان ۲۷۵۰۶ نفری با گویش کردی و شوهانی تکلم می‌کنند و اغلب از اهالی ایل شوهان هستند. وجود منابع آبی کافی و سد شهید آل اسحاق بر روی کنجانچم، موجب رونق کشاورزی و کشت گندم در شهرستان مهران شده



◆ انهدام ادوات زرهی دشمن در عملیات کربلای ۱ برای آزادی مهران

است و از سوی دیگر گمرک مهران در مرز بهرام‌آباد و تردد زوار عتبات عالیات از مرز مهران، رونق مادی و معنوی فراوانی به این شهرستان بخشیده است.

از جاذبه‌های دیدنی و زیارتی این شهرستان می‌توان به زیارتگاه امام‌زاده علی‌صالح منسوب به امام زین‌العابدین(ع)، امام‌زاده سیدحسن منسوب به امام موسی‌کاظم(ع)، قلعه کنجانچم و غار زینگان اشاره نمود. ارتفاعات کبیرکوه در شرق

شهرستان مهران، به عنوان یک سد دفاعی مشرف بر عمق خاک عراق، همواره مورد توجه و تعرض قرار داشته است. با کودتای ۱۳۴۷ حزب بعث در عراق، این شهرستان و ارتفاعات آن شاهد درگیری مرزبانان ایرانی و عراقی بود که در شدیدترین آن‌ها در ۱۳۵۲/۱۱/۲۱ ارتفاع ۳۴۳ و چند پاسگاه ایرانی به طور موقت



♦ عکس هوایی از پایانه مسافری مهران

اشغال شد و ۳۲۲ نفر از نیروهای طرفین کشته یا زخمی شدند. با عقد قرارداد الجزایر در اسفند ۱۳۵۳ این درگیری‌ها فروکش کرد؛ اما با پیروزی انقلاب اسلامی، ادعاهای ارضی و مرزی رژیم بعث عراق دوباره آغاز شد و با تجاوز بالغرد عراقی به آسمان گمرک بهرام‌آباد در ۱۳ فروردین ۱۳۵۸، نخستین تجاوز نظامی عراق به ایران بعد از انعقاد قرارداد الجزایر رقم خورد و مناقشه مرزی وارد مرحله جدیدی شد و در ادامه، نیروهای وابسته به رژیم بعث به سایت مخابراتی و راداری نخجیر، فرمانداری مهران،

مسجد جامع مهران و پاسگاه بيله کوه، حمله کردند. با تشدید این تحرکات و حمله به پاسگاه‌های مرزی در نیمه شهریور ۱۳۵۹، مناطقی از شهر مهران و سایت نخجیر نیز بمباران شد. سرانجام با آغاز هجوم سراسری دشمن؛ لشکر ۲ پیاده کوهستان و یک تیپ زرهی از سپاه دوم ارتش بعث عراق، مأمور اشغال شهرستان مهران شد. به رغم حضور یک دسته از سپاه مهران و یک دسته از تیپ ۸۴ خرم‌آباد ارتش و نیروهای ژاندارمری در بهرام‌آباد و نیز حضور گروهان دیگری در محور تنگ کنجان چم، جاده صالح‌آباد و پاسگاه رضاآباد؛ پیشروی دشمن تنها ساعاتی به تعویق افتاد و با سقوط شهر مهران در ۱۳۵۹/۷/۲ بخش اعظمی از شهرستان مهران اشغال شد و دشمن بر ارتفاعات شمالی شامل زیل، کولگ و کوه گچ و ارتفاعات جنوبی شامل قلاویزان و حمربین و ارتفاعات شرقی شامل چکه موسی و چکه قمر مسلط شد و تا عمق ۳۳ کیلومتری خاک ایران در دشت محسن آب، خط پدافندی تشکیل داد.

با فتح خرمشهر، دشمن از این شهر ویران شده عقب نشست؛ اما همچنان ۶۰ کیلومتر مربع از شهرستان مهران و ارتفاعات حساس آن را در اشغال داشت. با اجرای عملیات والفجر ۳ در مرداد ۱۳۶۲، این مناطق آزاد شد اما بار دیگر ارتش عراق در جریان اجرای استراتژی پدافند فعال (دفاع متحرک)، در ۱۳۶۵/۲/۲۷ با دو لشکر و از دو محور، شهر و بخش‌هایی از شهرستان مهران را اشغال نمود. در محور جنوبی: تپه میگ سوخته، جاده مهران به هرمزآباد، روستای بهین بهروزان به سمت دهلران، شهرک ملکشاهی، جاده کمربندی و در نهایت شهر مهران را تصرف کرد و در محور شمالی نیز ارتفاعات ۳۱۰، ۳۰۷، ۳۳۰ تپه غلامی، رضاآباد، دراجی و باغ کشاورزی را اشغال نمود. با اجرای عملیات



♦ بدرقه رزمندگان برای عملیات کربلای ۱ در مهران

کربلای ۱ در ۱۳۶۵/۴/۹ شهر مهران برای دومین بار آزاد شد. در آستانه پذیرش قطعنامه ۵۹۸، نیروهای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) با پشتیبانی ارتش عراق در ۲۹ خردادماه سال ۱۳۶۷ با طرح شعار امروز مهران- فردا تهران؛ با پشتیبانی توپخانه ارتش عراق از محور اصلی بهرام آباد و محور فرعی پاسگاه رضاآباد حمله کردند و مهران را برای سومین بار اشغال کردند که با حضور نیروهای بسیج و عشایر و لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) و هزیمت و عقب نشینی منافقین، مهران دوباره آزاد شد. پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸، ارتش عراق در ۱۳۶۷/۰۵/۰۱ از محور بهرام آباد و رضاآباد وارد عمل شد و پس از تصرف مهران از تنگه‌های کجناچم و ترشابه عبور نموده و تا عمق خاک ایلام پیشروی نمود. در صالح آباد نیروهای مردمی، دشمن را در سه راه صالح آباد (سه راه جندالله) شکست دادند و در مهران نیز نیروهای مردمی ایلات ایلام با هدایت لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) و پشتیبانی بالگردهای هوانیروز، شهر و شهرستان مهران را برای همیشه آزاد کردند.

شهرستان مهران در طول جنگ ۲۰۵ شهید و ۵۴۹ جانباز تقدیم انقلاب اسلامی نموده است.



شهر مهران

شهر مهران به عنوان مرکز شهرستان مهران در غرب استان ایلام و جنوب غربی شهرستان مهران واقع است و بخشی از دشت تاریخی بین‌النهرین محسوب می‌شود و مهم‌ترین شهر مرزی استان ایلام است.

این شهر در ۱۵۷ کیلومتری بغداد و ۲۹۰ کیلومتری کربلا قرار دارد و تنها ۱۲ کیلومتر با مرز و حدود ۲۰ کیلومتر با زرباطیه عراق فاصله دارد و به همین جهت در ادوار مختلف تاریخی، گذرگاه اصلی بین دو کشور و حلقه وصل ایلام با استان واسط عراق بوده است. این مکان در گذشته جوچفت به معنی نهرکج نام داشت و محل سکونت دو طایفه بانام‌های بهین بهروزان و صیفی بوده است و مراتع آن از رودخانه‌های کنجان‌چم و گاوی آبیاری می‌شد.

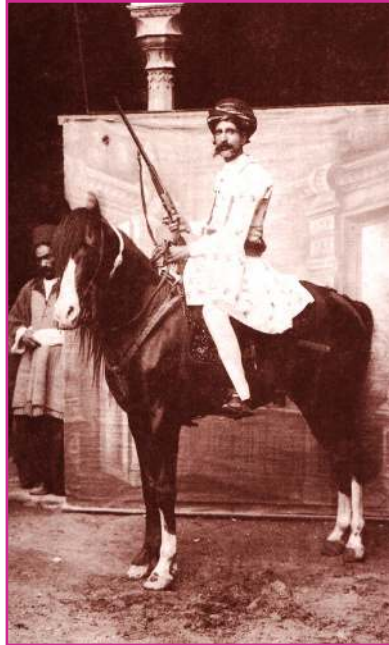
در دوران قاجار، غلامرضاخان آخرین والی پشتکوه (ایلام)، برای ممانعت از غارت محصولات اهالی این منطقه توسط قوای عثمانی، در ۱۲۸۷ شمسی و در نزدیکی مرز، قلعه زمستانی و نظامی کنجان‌چم را بنا نمود و این منطقه را به نام پسرش ملک

منصورخان، منصورآباد نامید. با اتخاذ سیاست یکجانشینی عشایر کوچنده در دوران پهلوی، عشایر منطقه نیز به مرور در این منطقه و در حدفاصل رودهای کنجانچم و گاوی ساکن شدند. با تصویب فرهنگستان ایران و ابلاغ آن در ۱۳۱۴، این منطقه که در مسیر



♦ تظاهرات مردمی مهران در سال ۱۳۵۷

ایلام - دهلران قرار داشت، از منصورآباد به مهران تغییر نام یافت. امامزاده سیدحسن که در ۵ کیلومتری این شهر قرار دارد مهم‌ترین مکان زیارتی این شهر به شمار می‌آید. تپه باستانی چغاآهوان در شمال شهر مهران نیز با قدمت بیش از شش هزار سال، نماد تمدن ایلام باستان و پیوند فرهنگی دشت مهران با دشت‌های دهلران، شوشان و بین‌النهرین است. دشت حاصلخیز مهران در دوران حکومت عثمانی همواره مورد مناقشه دولت عثمانی و قبایل عرب منطقه بوده است، اما اقتدار نظامی والیان این منطقه



♦ غلامرضا خان والی
پشتکوه و موسس مهران

مانعی برای ناامنی این مناطق بود. در دوران پهلوی و با تأسیس کشور عراق و روی کار آمدن حزب بعث، مناقشات مرزی وارد مرحله جدیدی شد که اوج آن در اشغال تپه ۳۴۳ در مقابل پاسگاه دوراجی عراق بود که با پذیرش قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر تاحدی فروکش یافت.

با پیروزی انقلاب اسلامی و فردای رأی اکثریت مردم به جمهوری اسلامی، در ۱۳ فروردین ۱۳۵۸: حضور بالگرد متجاوز عراقی

در آسمان گمرک بهرام آباد مهران، نخستین تجاوز نظامی عراق پس از قرارداد الجزایر را در مهران رقم زد و مناقشه در این منطقه وارد مرحله جدیدی شد که طی آن در ۱۳۵۸/۵/۱۰ فرمانداری مهران با نارنجک مورد حمله قرار گرفت و در ۱۳۵۹/۳/۸ مهران بمباران هوایی شد و بمب گذاری مسجد جامع مهران در ۱۳۵۹/۵/۱۳ نیز ۲۵ مجروح در پی داشت و همچنین درگیری های پراکنده ای در پاسگاه های مرزی به وقوع پیوست. با تشدید این روند تا نیمه شهریور ۱۳۵۹، این بار شهر مهران به واسطه نزدیکی به مرز، توسط توپخانه دشمن گلوله باران شد و مردم جنگ زده راهی ملکشاهی در شرق مهران شدند.

در جریان مبارزات انقلاب اسلامی و در زمستان ۱۳۵۷ میدان امام خمینی (فرمانداری سابق) مهران، صحنه اجتماع و مبارزات انقلابی مردم مهران بود و مسجد جامع این شهر به کانون روشنگری برضد رژیم پهلوی تبدیل شده بود. محله های هرمرزان و صیفی مهران نیز شاهد بیشترین اقدامات انقلابی مردمی مهران



♦ ویرانی مهران در جنگ

بوده است به طوری که حسینیّه حائری در محله صیفی و حسینیّه سیدالشهدا (ع) در محله هرمزان، پایگاه مبارزاتی مردم مهران بود. با آغاز هجوم سراسری دشمن، در نهایت پس از دوروز مقاومت گردان ۱۸۲ تیپ ۸۴ خرم آباد ارتش که با یک دسته از سپاه مهران و یک دسته از نیروهای ژاندارمری تقویت شده بود؛ در ۱۳۵۹/۷/۲ شهر محاصره شده مهران، سقوط کرد و ۲۰ ماه در اشغال دشمن باقی ماند تا آنکه با فتح خرمشهر، دشمن از این شهرویران شده، عقب نشست.

ارتش بعث عراق در ۱۳۶۵/۰۲/۲۶ و در جریان اجرای استراتژی پدافند فعال (دفاع متحرک)، با عملیاتی موسوم به ثارالابطال - به معنای خونخواهی قهرمانان - با لشکر ۱۷ زرهی خود شهر مهران را دوباره تصرف نمود و خواستار عقب نشینی متقابل ایران از جزیره فاو شد. با دستور امام خمینی (ره) مبنی بر لزوم آزادسازی مهران عملیات کربلای ۱ در ۱۳۶۵/۴/۹ با موفقیت به انجام رسید و مهران آزاد شد.

نیروهای سازمان مجاهدین خلق با پشتیبانی ارتش بعث عراق با طرح عملیاتی چلچراغ و با شعار امروز مهران - فردا تهران در



♦ قلعه والی در کنجانچم - مهران

۱۳۶۷/۳/۲۹ به مهران حمله کردند و بدین ترتیب مهران برای سومین بار اشغال شد و منافقین پس از گرفتن تعدادی اسیر و غنائیم جنگی در ۱۳۶۷/۴/۱ به خاک عراق گریختند.

با پذیرش قطعنامه ۵۹۸، ارتش عراق در ۱۳۶۷/۴/۳۱ از محور بهرام‌آباد و رضاآباد وارد عمل شد و پس از تصرف مهران از تنگه‌های کنجانچم و ترشابه عبور کرد و تا عمق خاک ایلام پیش‌روی کرد. در این شرایط رزمندگان با تشکیل و تقویت جبهه خودی، شهر مهران را برای چهارمین بار در ۱۳۶۷/۵/۱۰ آزاد کردند. مسجد قمربنی‌هاشم (ع) مهران از سال ۱۳۶۵ تا پایان جنگ، معراج شهدای جبهه مهران بود.

پس از جنگ و از سال ۱۳۷۱ بازسازی این شهر ویران‌شده با همکاری مردم آواره این شهر با ملاحظه محله بندی فرهنگی و قومی آغاز شد.

با سقوط صدام و بازگشایی راه کربلا، مهران به مناسب‌ترین مسیر تردد زوار ایرانی به عتبات عالیات تبدیل شد و این شهریش از گذشته رونق گرفت و عنوان بزرگ‌ترین بازارچه مرزی غرب کشور را به خود اختصاص داد.



♦ یادمان قرارگاه تپه شنی

قرارگاه تپه شنی

در سال ۱۳۵۳ در کنار روستای هرمزآباد و در مجاورت سه راه امامزاده سیدحسن شهرمهران؛ نیروهای ناتو تپه مصنوعی و شنی به ارتفاع ۳۰ متر، با شن‌های رودخانه گاوی ساختند تا از تانکرهای بزرگ سوخت، برای تأمین و ذخیره سوخت مورد نیاز خود، محافظت کنند که با شروع جنگ و اشغال مهران، دشمن با احداث سنگرهای بتونی، از این مکان مستحکم به عنوان مقر فرماندهی یکی از تیپ‌های خود استفاده نمود.

پس از عقب‌نشینی دشمن از مهران در سال ۱۳۶۱، این تپه به محل استقرار واحدهایی از تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) که بعدها به لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) ارتقاء یافت، تبدیل شد. با سقوط مجدد مهران این مکان برای مدتی به قرارگاه یکی از تیپ‌های لشکر ۱۷ ارتش بعث تبدیل شد تا آنکه با عملیات کربلای ۱ و آزادی مهران، این مکان دوباره به قرارگاه عملیاتی لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) در محورهای مهران، قلاویزان و چنگوله تبدیل شد و تا سال ۱۳۷۲ در اختیار این لشکر قرار داشت و سپس متروکه شد.

این نقطه یادمانی در سال ۱۳۷۶ توسط اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان ایلام مرمت و بازسازی شد و اکنون به مکانی برای بازدید راهیان نور تبدیل شده است.



گمرک و پاسگاه بهرام آباد

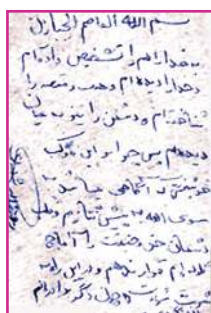
پاسگاه مرزی بهرام آباد در ۱۰ کیلومتری غرب شهر مهران و در دامنه قلاویزان و در مسیر مواصلاتی به زرباطیه و بدره عراق قرار دارد. بهرام آباد و حومه آن که در درون زائده جغرافیایی به سمت عراق قرار دارد؛ از دیرباز مورد ادعا و مناقشه مرزی عراق بوده است.

با پیروزی انقلاب اسلامی، نخستین تجاوز نظامی عراق به ایران در ۱۳ فروردین ۱۳۵۸ با تجاوز یک بالگرد عراق به گمرک بهرام آباد صورت گرفت.

در آغاز جنگ ارتش بعث عراق از طریق این دهلیز که کوتاه‌ترین مسیر دسترسی به مهران بود، هجوم آورد که با مقاومت تأخیری ۴۸ ساعته یک دسته تانک تیپ ۸۴ ارتش و یک دسته نیروی پیاده از سپاه مهران مواجه شد. این منطقه تا پیش از آغاز رسمی جنگ شاهد درگیری‌های

پراکنده مرزی بود که در طی آن روح‌الله شنبه‌ای، اولین فرمانده عملیات سپاه ایلام، در جریان تبادل آتش در این پاسگاه در ۱۳۵۹/۶/۲۰ به شهادت رسید. او در وصیت‌نامه خود لحظاتی پیش از شهادت نوشت: "به خدا راهم را تشخیص داده‌ام و خدا را دیده‌ام و هدف و مقصد را شناخته‌ام و دشمن را نیز به عیان دیده‌ام، پس چرا بر این مرکب خوشبختی که آگاهی است و به‌سوی الله به‌پیش‌نوازم و قلب دشمنان حق و حقیقت را آماج گلوله‌هایم قرار ندهم و در این راه به شربت شهادت چون دیگر برادرانم نائل نگردم".

اکنون بازارچه مرزی و گمرک بهرام‌آباد مهران به یکی از مهم‌ترین پایانه‌های مرزی برای تردد زوار و دادوستد با کشور عراق تبدیل شده سالانه حدود صادرات و نزدیک نفر جابه‌جایی



♦ شهید روح‌الله شنبه‌ای



پارک لاله

پارک لاله در کنار میدان شهدا در مدخل ورودی شهر مهران قرار دارد و تعدادی از ساختمان‌های تخریب‌شده مهران در طول جنگ تحمیلی به صورت مسقف در آن حفظ و نگهداری شده است تا به عنوان سندی از مقاومت مردم مهران و جنایات رژیم منحوس بعثی و هم‌پیمانانش، برای نسل‌های بعدی ثبت و ضبط شود.

این پارک اکنون آرامگاه سه شهید گمنام است و توسط زوار ایرانی و عراقی زیارت می‌شود.



♦ ساختمان‌های تخریب‌شده مهران





♦ سه راه صاحب الزمان (عج)

سه راه صاحب الزمان (عج) و شهرک اسلامی

پس از هجوم ارتش عراق و مسدود شدن جاده مهران کنجانچم به عنوان مهم ترین محور مواصلاتی ایلام به مهران و دهلران، واحدهای مهندسی سپاه و جهاد سازندگی جاده ۱۴ کیلومتری کنجانچم شهرک اسلامی را باهدف پشتیبانی نیروهای مستقر در خطوط مقدم احداث کردند که از سد کنجانچم (سد شهید آل اسحاق) شروع و با عبور از رودخانه گاوی به جاده مهران دهلران و شهرک اسلامی در ۱۰ کیلومتری مهران منتهی می شد.

در طول جنگ در این تقاطع مهم که به سه راه صاحب الزمان (عج) معروف بود؛ توپخانه ارتش، گروه توپخانه الحديد سپاه، توپخانه های لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) و ادوات لشکر ۱۶ قزوین، برای مقابله با دشمن مستقر بودند. در کنار این جاده و در شمال جاده مهران- دهلران و در روبه روی شهرک اسلامی، باند فرود اضطراری به طول ۱۵۰۰ متر و فرودگاه در دست ساخت مهران، واقع شده است.



♦ مرقد امامزاده سیدحسن

امامزاده سیدحسن

امامزاده سیدحسن از نوادگان امام موسی کاظم(ع) در دو کیلومتری جنوب تپه شنی و جنوب شرقی مهران قرار دارد. این امامزاده در دوران قاجار توسط غلامرضا خان والی تجدید بنا شد و دارای گنبد خاکی و دو مناره قطور و کوتاه در طرفین بود و بخش فوقانی مناره‌ها، آجرکاری بود.

این زیارتگاه که در زمان قاجار دو بار به وسیله دولت عثمانی صدمه دید و غارت شده بود، با شروع جنگ تحمیلی و اشغال مهران به دست دشمن افتاد و بنای آن دوباره آسیب کلی دید و تنها قسمتی از گنبد آن باقی ماند. این بارگاه با اجرای عملیات والفجر ۳ آزاد شد و مدت‌ها میعادگاه و پناهگاه رزمندگان بود؛ اما در سال ۱۳۶۵ و ۱۳۶۷ با یورش مجدد نیروهای مهاجم، دوباره





♦ آسیب دیدن زیارتگاه امامزاده سیدحسن در جنگ

به دست دشمن افتاد و مدتی بعد دوباره آزاد شد.
شهید علی غیوری زاده فرمانده گردان ۵۰۳ شهید بهشتی
به همراه تعدادی از شهدای جبهه مهران در این بارگاه
خاک سپاری شده‌اند.

پس از جنگ، این بارگاه توسط مردم و اداره کل حج و اوقاف
ایلام در سال ۱۳۷۰ بازسازی و ضریح فلزی آن نصب شد و اکنون
حرم و زائرسرای این بارگاه، پذیرای زوار حسینی است.

شهرستان
مهران

۱۰۱



♦ شهید علی غیوری زاده
فرمانده گردان ۵۰۳
لشکر ۱۱ امیرالمومنین (ع)



♦ آثار جنگی بر جای مانده در پارک جنگلی رضاآباد

پاسگاه رضاآباد

پاسگاه رضاآباد در ۱۰ کیلومتری شمال مهران و بر فراز تپه ۲۷۳ و در غرب تپه‌های غلامی (۲۵۰) و نادری (۲۲۵) در مقابل پاسگاه دراجی عراق قرار دارد.

این پاسگاه از اولین مکان‌هایی بود که در نیمه اول سال ۱۳۵۹ هدف گلوله‌باران و تجاوز مرزی دشمن قرار گرفت. در دومین روز جنگ ارتش عراق با شناختی که از منطقه داشت، پاسگاه رضاآباد را باهدف تسلط بر تنگه کنجانچم اشغال کرد و رزمندگان به‌ناچار خطوط پدافندی خود را در دامنه‌های زیل‌ملک و شمال تنگه کنجانچم تشکیل دادند.

در دوره اشغال منطقه، این پاسگاه به‌طور کامل تخریب شد، اما پس از پایان جنگ موقعیت مکانی پاسگاه تغییر کرد و پاسگاه دیگری در سه کیلومتری جنوب غربی تپه رضاآباد، احداث شد.

♦ ازدحام زائران اربعین حسینی در رضاآباد





تپه سالاری (تپه ۳۴۳)

ارتفاع ۳۴۳ در یک کیلومتری غرب کوه زالوآب، در کنار تنگ دراجی واقع شده است. این ارتفاع یکی از مهم‌ترین نقاط مورد ادعای رژیم عراق در اختلافات مرزی قبل از انقلاب بوده است؛ به طوری که در مهم‌ترین آن‌ها که به یکشنبه خونین ۱۳۵۲/۱۱/۲۱ معروف شد، بر اثر تجاوز ارتش عراق و اشغال این تپه، ۴۱ نظامی ایرانی و ۳۹ نظامی عراقی کشته شدند و دشمن تلاش نمود تا سد انحرافی کنجانچم را از این ارتفاع گلوله باران کند.

به جهت کشته شدن ستوان نجات علی سالاری در این درگیری، این تپه و پاسگاه آن به سالاری تغییر نام یافت. پس از پیروزی انقلاب و در شهریور و مهر ۱۳۵۹ درگیری‌های متعددی بین نیروهای خودی و دشمن در محدوده جغرافیایی کوه زالوآب و تپه‌های میلاد، نادری و سالاری به وقوع پیوست که بیانگر اهمیت نظامی و سرزمینی این منطقه است.

با آغاز جنگ تحمیلی و هجوم دشمن از محور پاسگاه دراجی، کمتر از یک گروهان ارتش در تپه سالاری و یک تیم ۹ نفری از پاسداران در تپه میلاد مستقر بودند که با توجه به کمبود نیرو این تپه‌ها اشغال شد و تا عملیات والفجر ۳ در سال ۱۳۶۲ در اختیار دشمن باقی ماند.



تنگ کنجانچم

تنگ کنجانچم در ۱۲ کیلومتری شمال شرقی مهران و در میان کوه‌های زیل و کولگ قرار دارد و تنها محور ارتباطی مناطق مرزی غرب به جنوب غرب کشور است و جاده مهم ایلام - مهران - دهلران در امتداد شمالی جنوبی، از آن عبور می‌کند. این تنگه گلوگاه ورود به دشت مهران از طرف ایلام محسوب می‌شود و از شمال به دشت امیرآباد و از جنوب به دشت‌های رضاآباد و مهران محدود می‌شود و در مسیر ۱۰ کیلومتری آن ارتفاعات متعدد، رودخانه و سد انحرافی کنجانچم (شهید آل اسحاق) و چندین پل مهم قرار دارد و ارتفاع کله‌قندی نیز بر آن مسلط است.

با آغاز جنگ ارتفاعات مشرف بر این تنگه شامل کله‌قندی و کولگ به اشغال درآمد و ادوات زرهی دشمن قصد عبور از این تنگه را داشت که با مقاومت نیروهای عشایری و سپاه تعدادی از تانک‌های دشمن در دهانه جنوبی تنگه منهدم و پیشروی دشمن متوقف شد و اولین خط پدافندی خودی در مدخل تنگ کنجانچم تشکیل شد.

مقاومت در این تنگه در طول جنگ، نقش مهمی در ممانعت از سقوط کامل دشت مهران و پیشروی دشمن به سمت صالح‌آباد داشت.



♦ امامزاده علی صالح

صالح آباد

بخش صالح آباد از توابع شهرستان مهران، از شمال به شهرستان ایلام، از شرق به شهرستان ملکشاهی، از غرب به مرز عراق و از جنوب به بخش مرکزی مهران محدود می‌شود و شهر صالح آباد مرکز آن است. شهر ۱۷۰۰ نفری صالح آباد در ۴۵ کیلومتری شمال مهران و در مسیر جاده مهم ایلام مهران و جنوب هژدان دشت قرار دارد.

صالح آباد در گذشته دور، هژدانه نام داشت و مکان قشلاقی عشایر بود تا آنکه با کشف و بنای بارگاه امامزاده علی صالح از نوادگان امام سجاد(ع) و جد آیت الله سیدمحسن اعرجی و مشاهده کرامات ایشان، این مکان مسکونی شد. گفته می‌شود که امامزاده علی صالح دارای عمر طولانی بوده و محضر سه تن از ائمه هدی(ع) را درک نموده است.



♦ عکس تاریخی از بارگاه امامزاده علی صالح

هژدان دشت در تقسیمات کشوری سال ۱۳۱۶ یکی از دهستان‌های ایلام شد و در سال ۱۳۴۳ به خاطر وجود این بارگاه، صالح‌آباد نامیده شد و از بخش‌های شهرستان مهران شد و با توسعه شهرنشینی در سال ۱۳۷۰ به شهر تبدیل شد.

این منطقه در دوران دفاع مقدس عقبه دو جبهه میمک و مهران بود و قرارگاه تیپ ۸۴ خرم‌آباد در ۳ کیلومتری جنوب شرقی صالح‌آباد، محل هماهنگی ارتش و سپاه در جبهه میمک به‌ویژه در عملیات‌های ضربت ذوالفقار و عاشورا بود و به همین علت بارها مورد حمله هوایی قرار گرفت. کنترل جاده ۲۰ کیلومتری صالح‌آباد به میمک که تنها مسیر ارتباطی بین مناطق پشتیبانی و خطوط مقدم منطقه میمک از جمله تنگه‌های ییلا و بیجار محسوب می‌شد، بر اهمیت نظامی صالح‌آباد افزوده است. پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸، ارتش عراق از محورهای ترساق - میمک - صالح‌آباد و مهران وارد عمل شد و برای اولین بار صالح‌آباد را اشغال کرد؛ اما با اقدام نیروهای مردمی و عشایر، ۲۴ ساعت بعد، دشمن در دشت گلان و تنگه گرمه به محاصره افتاد و با دادن تلفات، عقب‌نشینی کرد و صالح‌آباد آزاد شد. گلزار شهدای صالح‌آباد نیز در غرب امامزاده واقع است و بنای



♦ آیت الله حیدری ایلامی و حجج اسلام تعمیر کاری و سلطانی در امامزاده

یادبود فرماندهان منطقه در جلوی آن ساخته شده است تا یادآور مقاومت اهالی بومی این شهر و مناطق اطراف باشد.

ابوالحسن بنی صدر در روز عزل از فرماندهی کل قوا توسط حضرت امام خمینی (ره) در ۱۳۶۰/۳/۲۰ در اقدامی نمایشی، در گلزار شهدای صالح آباد حضور یافت که با اعتراض و شعار مردم، مجبور به ترک منطقه شد. غار شگفت انگیز زینگان در پنج کیلومتری جنوب شرقی صالح آباد قرار دارد و با یک کیلومتر طول؛ شاخص ترین غار طبیعی استان ایلام است.

♦ گلزار شهدای صالح آباد





♦ شهادت راننده بولدوزر جهاد سازندگی بر اثر گلوله توپ دشمن در عملیات کربلای ۱

ریکا

روستای ریکا به عنوان مرکز دهستان هژدان دشت در ۴ کیلومتری جنوب غربی سهراب جندالله و در دامنه شمال ارتفاعات خلیفه قرار دارد.

این روستا از سال ۱۳۶۳ مقر جهاد سازندگی استان ایلام و پشتیبانی جنگ قرارگاه نجف بود و احداث جاده و خاکریز و استحکامات دفاعی در جبهه ایلام از این قرارگاه هدایت و سازمان دهی می شد.





سه راه جندالله (یادمان مقاومت مردمی ایلام)

سه راه جندالله در ۳۰ کیلومتری جنوب غربی شهر ایلام و ۳ کیلومتری شمال روستای ریکا و در دهانه تنگه نیاز قرار دارد و محل تلاقی جاده‌های سرنی، صالح آباد و مهران است. پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و هجوم سراسری مجدد ارتش بعث عراق، سه راه حساس جندالله اشغال شد و هم‌زمان با خطر سقوط ایلام، شش گردان زبده و کارآزموده سپاه ایلام به همراه نیروهای مردمی و عشایر با همراهی هوانیروز ارتش، در این منطقه راه دشمن را سد کردند که در نتیجه آن، دشمن با دادن تلفات عقب‌نشینی کرد و با



تغییر مسیر، راه صالح‌آباد- گلان را در پیش گرفت و با پشتیبانی نیروهای زرهی، خود را به تنگه کنجانچم مهران و در نهایت به مرزهای بین‌المللی رساند. از سال ۱۳۶۱ تا پایان جنگ، در سه راه جند الله ایستگاه صلواتی رزمندگان برای تجدید قوای رزمندگان جبهه ایلام، برقرار بود.

در این مکان و در سال ۱۳۷۹ به پاس جان‌فشانی‌ها و دفاع جانانه مردم ایلام، یادمانی به وسعت ۲۰۰۰ مترمربع بانام یادمان مقاومت مردمی ایلام، بنا شد. ادوات به جای مانده از دشمن در این یادمان، یادآور آخرین حد پیش‌روی دشمن در استان ایلام و جبهه مهران است.



♦ مقرر لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) در حاشیه رودخانه گاوی، عملیات کربلای ۱

رودخانه گاوی

رودخانه گاوی از دامنه‌های غربی کبیرکوه سرچشمه گرفته و در مسیر شرق به غرب با گذر از پیرمحمد و دشت محسن آباد، اراضی جنوبی شهر مهران را دور زده و وارد خاک عراق می‌شود. سد مخزنی گاوی که برای ذخیره و مهار سیلاب‌های فصلی بر روی این رودخانه ایجاد شده است، نقش مهمی در آبیاری دشت مهران دارد.

این رودخانه از جنبه نظامی اهمیت بسیاری دارد و جاده مهران به دهلران از روی آن می‌گذرد. رزمندگان با استفاده از شیارهای این رودخانه در عملیات والفجر ۳ و کربلای ۱ به عمق مواضع دشمن نفوذ کردند و بخش‌های مهمی از مناطق اشغالی را آزاد نمودند.

احداث پل بر روی رودخانه گاوی در عملیات کربلای ۱ از عوامل موفقیت رزمندگان در آزادسازی مهران بود و ارتباط نیروهای عمل‌کننده با مراکز پشتیبانی را تسهیل نمود.

شهرستان
مهران

۱۱۱

♦ پل رود گاوی





سایت نخجیر

سایت راداری نخجیر بر روی کوه شاه نخجیر به ارتفاع ۱۸۶۰ متر در ۱۸ کیلومتری شهر ایلام و ۲ کیلومتری جنوب غربی روستای ماربره قرار دارد. این سایت کشف و شنود و پدافند هوایی سری در دوران پهلوی به وسیله آمریکا باهدف کنترل ارتباطات عراق و پدافند هوایی طراحی و احداث شد.

با تأسیس فرماندهی اطلاعات و شناسایی الکترونیکی (فاشا) زیر نظر اطلاعات و عملیات نیروی هوایی ارتش، ایستگاه‌های زمینی جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی در اواخر سال ۱۳۵۲ در مناطقی چون بهشهر مازندران، اردبیل، کبکان خراسان و نخجیر ایلام عملیاتی شد. امکانات اولیه فاشا، شامل ۱۷ نفر از کارکنان و دستگاه‌هایی جهت رهگیری سیگنال‌های راداری و ارتباطی بود و در همین راستا قراردادی پانصد میلیون دلاری با سازمان سیا، تحت نام پروژه آیکس (بزکوهی) منعقد شده بود که بر اساس آن قرار بود این سامانه اطلاعاتی در مرزهای شوروی سابق و عراق مستقر شود و ضمن جاسوسی برای ایالات متحده به ایران در مقابله



با مهاجمان احتمالی، کمک کند. براساس این قرارداد نیروهای ایرانی تنها در سایت نخجیر و بوشهر امکان حضور داشتند و حتی شاه پهلوی علیرغم تلاش‌ها، امکان بازدید از سایر سایت‌ها را نداشت. دو ایستگاه مخابراتی این پروژه که در فاصله کمی از یکدیگر قرار داشتند، قادر بوده‌اند ارتباطات مخابراتی ارتش عراق را شنود کنند و برای تسلط اطلاعاتی بیشتر، دو فرزند هواپیمای سی-۱۳۰ با پرواز در نزدیکی مرزهای عراق قادر بودند ضمن جمع‌آوری سیگنال‌های مخابراتی این کشور تا کیلومترها از خاک عراق را عکس‌برداری کنند. این سایت‌ها توسط نیروی هوایی شاهنشاهی محافظت می‌شد و سامانه‌های پدافند هوایی در آن استقرار یافته بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی و تعطیل شدن این سایت توسط جاسوسان ایالات متحده، مزدوران وابسته به استخبارات رژیم بعث با اطلاعاتی که از نظامیان وابسته به رژیم دریافت کرده بودند، تلاش زیادی برای خرابکاری در این سایت نمودند تا آنجا که عناصری وابسته به استخبارات عراق با حمله به این سایت در آذر ۱۳۵۸، ۲۵ نفر از کارکنان آن را گروگان گرفتند.

با آغاز و ادامه جنگ سایت نخجیر که دارای ایستگاه رادیوتلوویزیونی ایلام نیز بود چهار بار هدف بمباران هوایی دشمن قرار گرفت اما تا انتهای جنگ با تلاش شجاعانه رزمندگان به فعالیت پدافندی خود ادامه داد. از جمله حملات هوایی بعثی‌ها به سایت نخجیر، به حمله ۱۳۶۴/۸/۷ و ۱۳۶۶/۶/۱۸ می‌توان اشاره نمود که در جریان آن، هفت نفر از کارکنان این سایت به شهادت رسیدند و پیکرهای مطهر آن‌ها در گلزار شهدای صالح آباد به خاک سپرده شدند.



پل و روستای ماربره

روستای ماربره در دامنه شمالی کوه نخجیر و در ده کیلومتری شهر ایلام قرار دارد. پوشش جنگلی و کوهستانی بودن منطقه باعث شد تا این روستا از لحاظ استتار و اختفا از موقعیت بسیار خوبی برخوردار باشد و به همین دلیل پذیرای مهاجران زیادی از شهرهای ایلام، مهران و صالح آباد، در طول جنگ تحمیلی بود.

پل ماربره در کنار این روستا و بر روی رودخانه فصلی چم آب احداث شده است و دو طرف دره ماربره را به هم متصل می‌سازد. این پل در دوران جنگ امکان تردد رزمندگان بین خطوط مقدم با مناطق پشتیبانی‌کننده را مهیا می‌کرد و عامل مهمی در ارتباط بین جبهه میانی و جبهه جنوب بود و به همین علت بارها بمباران شد. پل و روستای ماربره در ۱۹ اسفندماه ۱۳۶۳ به وسیله هواپیمای متجاوز دشمن مورد حمله قرار گرفت که بر اثر آن ۵۷ نفر از مردم بی‌دفاع شهید و ۱۳۴ نفر دیگر مجروح شدند که بسیاری از مصدومان از کودکان خردسال بودند.



روستای گلان و ایستگاه رادیو جنگ

روستای گلان از توابع بخش صالح آباد در ۷ کیلومتری جنوب شرقی صالح آباد و در مسیر جاده ایلام به مهران واقع شده است و اغلب اهالی آن از منطقه ملکشاهی و میش خاص به این روستا مهاجرت کرده اند و تپه باستانی چغاگلان در نزدیکی آن قرار دارد. به دنبال هجوم سراسری ارتش عراق، نیروهای عشایری این منطقه، اولین هسته پدافندی را برای پشتیبانی از خطوط دفاعی کنجانچم تشکیل دادند، به طوری که روستای گلان در آغاز جنگ به قرارگاه فرماندهی و محور عملیات نیروهای مدافع شهر مهران تبدیل شد و آیت الله حیدری نماینده امام خمینی (ره) در استان، با عزیمت به این روستای، از سران ایلات و طوایف خواست تا اقدام به فراخوان مردم کنند که در نتیجه آن صدها نفر از مردم، خطوط پدافندی نامنظمی را در استان تشکیل دادند. با کاهش تهدیدات دشمن و جابجایی خطوط مقدم و استقرار

جهادسازندگی و قرارگاه هدایت آتش توپخانه در گلان، نقش این منطقه در پشتیبانی از جبهه مهران تقویت شد و مقرر فرماندهی اطلاعات و عملیات سپاه ایلام که فرماندهی جبهه مهران و سرنی را بر عهده داشت، در این منطقه مستقر شد.

با راه اندازی ایستگاه رادیویی امیرآباد در سال ۱۳۶۳ در جنوب گلان، جنگ روانی و رسانه‌ای بر ضد دشمن در جبهه ایلام شکل جدیدی به خود گرفت و با تجهیز و راه اندازی فرستنده قوی‌تر در سال ۱۳۶۴ و پخش برنامه‌های متنوع، تمام منطقه جبهه ایلام و عمق خاک عراق زیر پوشش صدای جمهوری اسلامی قرار گرفت. این ایستگاه تا آخرین روز عملیات کربلای ۱ فعال بود تا اینکه هدف موشک قرار گرفت و منهدم شد. ایستگاه رادیویی امیرآباد چندی بعد دوباره راه اندازی شد و تا اواخر جنگ فعال بود اما در سال ۱۳۶۷ و در جریان عملیات چلچراغ منافقین دوباره آسیب دید.

♦ آیت الله حیدری در خط مقدم جبهه مهران





منطقه عملیاتی والفجر ۳

عملیات والفجر ۳ با طراحی و فرماندهی مشترک قرارگاه نجف اشرف و با مشارکت ۲۶ گردان سپاه و ۷ گردان ارتش در ساعت ۱۱ شب مورخ ۱۳۶۲/۵/۷ با رمز مقدس «یا الله» در منطقه عمومی مهران در سه محور شمالی، میانی و جنوبی باهدف تصرف و تأمین ارتفاعات زالوآب، ۳۴۳، نمه‌کلان، شکستن محاصره مهران و انهدام نیروهای دشمن، ایجاد سهولت در برقراری ارتباط بین مهران و شهرهای هم‌جوار، ایجاد خط پدافندی جدید و راندن دشمن به مرز، آغاز شد. در این عملیات سپاه پاسداران از سه محور نیروهای دشمن را مورد حمله قرار داد؛ در محور میانی (دشت مهران) که مقابل شهر زرباطیه عراق قرار داشت، رزمندگان پس از پشت سر گذاشتن موانع ایزدایی و گرفتن تعدادی اسیر، پاسگاه‌های

♦ شهید عبدالصالح امینیان
فرمانده سپاه دهلران



منطقه را آزاد نمودند. در محور شمالی، رزمندگان با عبور از میادین مین، ارتفاعات نمه کلان بو را تصرف کردند و در محور جنوبی (ارتفاعات قلاویزان) نیروهای اسلام پس از نبردی جانانه، موفق شدند، این منطقه را باز پس گیرند. نظر به اهمیت عملیات والفجر ۳ و موفقیت های چشمگیر رزمندگان اسلام و از طرفی نقطه شروع عملیات که از منطقه دراجی - فرخ آباد بوده، اکنون ساخت یادمان دفاع مقدس تحت عنوان یادمان دراجی به یاد رزمندگان و شهدای این عملیات در دست اقدام است.

شهید عبدالصالح امینیان فرمانده سپاه دهلران در این عملیات در منطقه فرخ آباد به شهادت رسید.

عملیات
والفجر ۳





♦ خنثی سازی مین های ضد نفر دشمن
در کله قندی - سال ۱۳۶۷

کله قندی

کله قندی با ۳۶۳ متر بلندی از سطح دریا در شمال مهران و بر روی ارتفاعات زالوآب در جنوب غربی سد کنجانچم قرار دارد. این بلندی حساس به جهت دید و تسلط بر تنگه و سد کنجانچم، دشت مهران و جاده ایلام مهران، از جایگاه نظامی بالایی برخوردار است.

کله قندی در آغاز جنگ به اشغال ارتش عراق درآمد و در عملیات والفجر ۳، دشمن برای حفظ این ارتفاع تلاش بسیاری کرد؛ اما نیروهای گردان کمیل لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص) در ۱۳۶۲/۵/۱۸ پس از ۱۱ روز نبرد، این ارتفاع را که شیب بسیار تندی دارد، آزاد نمودند. در سال پایانی جنگ، کله قندی دو بار دیگر نیز اشغال شد که با تلاش رزمندگان دوباره آزاد شد.





♦ سخنرانی برادر محمد کوثری فرمانده لشکر ۲۷ محمد رسول الله (ص)

منطقه عملیاتی والفجره

در آستانه عملیات خیبر، لازم بود تک‌های پشتیبانی به صورت محدود و ایزدایی برای فریب دشمن صورت پذیرد، به همین منظور منطقه عمومی چنگوله در جنوب مهران انتخاب شد و عملیات والفجره ۵ ساعت ۲۴ روز ۲۷ بهمن ۱۳۶۲ با رمز "یازهر(س)" در منطقه کوهستانی چنگوله در حدفاصل شهرهای مهران و دهلران به اجرا درآمد.

نیروهای سپاه پاسداران در دو مرحله و با ۱۵ گردان و در ۳ محور باهدف آزادسازی بلندی‌های چنگوله وارد عمل شدند و مناطقی چون بند پیرعلی، بلندی‌های چنگوله، ارتفاعات تونل، قله ۲۳۰، چغا‌عسگر، عباس عظیم، آزادخان کشته و تقی‌مرده و پاسگاه‌های عین‌عبد، طارق، الرباقی و شهرک‌های بک‌سایه، آل یاسین و روستای شیخ‌احمد آزاد

شدند و رزمندگان ضمن تسلط بر عقبه دشمن و جاده طیب بدره عراق، در ۳۵ کیلومتری بزرگراه بغداد - بصره مستقر شدند. در مجموع دو مرحله این عملیات، منطقه‌ای به گستردگی ۱۱۰ کیلومتر مربع آزاد شد.

♦ رزمندگان گردان شهید بهشتی در چنگوله در سال ۱۳۶۲



♦ سلاحهای غنیمتی از دشمن بر دوش یکی از رزمندگان عملیات والفجر ۵



♦ علی رستمی از مجروحان عملیات والفجر ۵ در بیمارستان صحرایی

دشت محسن آباد

قرارگاه سیدالشهدا

عملیات
والفجره

گره بور

کوه زیل

چکه قمر

چکه موسی

تونل

چغاسگر

بندپیر علی

چنگوله

پاسگاه چنگوله

عین عبد

شمال





♦ شهید مهرداد علیمرد قائم مقام توپخانه تیپ ۱۱ امیرالمومنین (ع) ایلام (نفر سمت چپ)

منطقه عملیاتی عاشورای ۲

در مدت آماده‌سازی عملیات والفجر ۸، به منظور فعال نگاه داشتن جبهه‌ها و لزوم وارد نمودن ضرباتی به دشمن مجموعه عملیات‌های عاشورای ۱ و ۲ و ۳ در سه جبهه شمالی، میانی و جنوبی جنگ؛ از ۲۳ تا ۲۵ مردادماه ۱۳۶۴ توسط سپاه پاسداران طرح‌ریزی و اجرا شد. براین اساس، در جبهه میانی جنگ و در منطقه چنگوله در جنوب مهران؛ عملیات عاشورای ۲ با هدف تصرف و تأمین عوارض مهم منطقه و گرفتن تلفات از نیروهای دشمن اجرا شد.

این عملیات در بامداد ۱۳۶۴/۵/۲۴ با رمز "یامهدی (عج) ادرکنی" توسط یک گردان از لشکر ۱۷ علی ابن ابیطالب (ع) و یک گردان پیاده از تیپ ۷۲ زرهی محرم انجام شد و رزمندگان

ضمن انهدام جنگ‌افزارهای سبک و سنگین تیپ ۱۱۴ لشکر ۳۵ دشمن، ارتفاعات دوقلو و ۱۴۵ را تصرف نمودند.

شهید مصطفی انجم افروز از شهدای این عملیات که پیکرش در سال ۱۳۷۹ تفحص شد، در یادداشتی می‌نویسد: «مصطفی! بالاترین لذتی که می‌توانی در زندگی کسب کنی، سوز و گدازهای عرفانی است؛ نغمه‌های عشق و سرورِ اشک نیمه‌شب است. آنجاست که به سرمنزل باب‌القلوب رسیده، راه مکاشفات بر تو باز می‌شوند و به حریم خانه قدس و ملکوت راه می‌یابی، دیگر دل را به این خانه تار دنیا بند نمی‌کنی و به دنبال حقایق، رهنمون می‌شوی. خودت را از نعمتِ آهِ نیمه‌شب، محروم مکن».



♦ شهید مصطفی انجم افروز (نفر سمت چپ)

عملیات
عاشورا ۲

چکه موسی

تونل

چغاسگر

بندپیر علی

تپه دوقلو

عین عبد

۱۴۵

پاسگاه چنگوله

شمال





♦ انتقال مجروحان عملیات توسط هوانیروز ارتش

سرنی

روستای سرنی در شمال غربی صالح آباد و ۱۰ کیلومتری میمک و در جنوب رودخانه سراب سرنی واقع شده است و اهالی آن اغلب مهاجر هستند. این روستا در مدخل راه ارتباطی خطوط مرزی میمک و شورشیرین قرار دارد و به همین علت اهمیت دفاعی یافته است. با شروع جنگ این روستا و راه‌های مواصلاتی آن در معرض تهدید قرار گرفت و خالی از سکنه شد و ساکنان آن ابتدا به صالح آباد و سپس به شهر ایلام مهاجرت کردند.

سرنی در واقع مقر پشتیبانی خطوط مرزی میمک و شورشیرین در طول دفاع مقدس بود و بارها مورد تعرض دشمن قرار گرفت که هر بار با مجاهدت مردم منطقه و سایر نیروهای مسلح آزاد شد.

تیپ نبی اکرم (ص) کرمانشاه و تیپ ۳۲ انصارالحسین (ع) همدان در سال ۱۳۶۳ در این منطقه پست امدادی و بیمارستان صحرایی برپا کردند که در عملیات عاشورا ۲ نقش بسزایی در مداوای به موقع مجروحان داشت. تیپ ۱ لشکر ۸۴ خرم آباد ارتش نیز از طریق قرارگاه آموزشی و عملیاتی خود در سرنی (۱۳۶۴-۱۳۶۷)، از جبهه میمک پشتیبانی می‌کرد و یگان‌هایی از تیپ ۴۰ سراب و لشکر ۸۱ کرمانشاه نیز در مقاطعی از جنگ، در این منطقه حضور داشتند.



♦ عملیات کربلای ۱

منطقه عملیاتی کربلای ۱

منطقه عملیاتی کربلای ۱ از جنوب به ارتفاعات قلاویزان، از شمال به ارتفاعات نمه‌کلان کوچک، از غرب به امتداد غربی ارتفاعات قلاویزان و پاسگاه مرزی بهرام‌آباد و از شرق به جاده مهران - دهلران محدود می‌شود.

پس از آنکه ارتش بعث عراق، در راستای استراتژی پدافند فعال (دفاع متحرک)، مهران را در ۱۳۶۵/۲/۲۷ اشغال نمود؛ استحکامات و موانع متعددی در جاده ایلام - مهران و باغ کشاورزی شامل هفت ردیف مین همراه با کانال و بیش از پنج ردیف سیم خاردار و در محور جنوبی در ارتفاعات قلاویزان، سنگرهای کمین و در بعضی شیارها سیم خاردار و میدان مین ایجاد نمود. پس از دستور امام خمینی (ره) مبنی بر آزادسازی مهران، فرماندهان قرارگاه نجف سپاه با طرح‌ریزی عملیات کربلای ۱، با ۳۸ گردان سپاه که از پشتیبانی توپخانه و هوانیروز ارتش برخوردار بودند، در ۱۳۶۵/۴/۹ با رمز "یا ابوالفضل العباس (ع)" عملیات را آغاز نمودند. محور اول عملیات از جاده ایلام - مهران، باغ



◆ انهدام تانک دشمن در عملیات کربلای ۱



◆ شهید
حبیب الله
داوود آبادی



◆ شهید
رضا دستواره

کشاورزی، تپه غلامی و محور دوم که تلاش اصلی عملیات بود از ارتفاعات حمربین و قلاویزان آغاز و تا رودخانه گاوی ادامه داشت. این عملیات در سه مرحله تأمین ارتفاعات قلاویزان تا امامزاده سیدحسن، تأمین بلندی‌های حمربین تا شیاریک سوخته و روستاهای بهین بهروزان و هرمزآباد و مرحله سوم تصرف خاکریز عملیات والفجر ۳ از روستای فرخ‌آباد تا زیر ارتفاعات ۲۲۳ قلاویزان، با موفقیت اجرا شد و ضمن آزادسازی مهران، منطقه‌ای به وسعت ۱۷۵ کیلومترمربع، شامل ارتفاعات حمربین و جاده‌های



♦ برادر قاسم سلیمانی فرمانده لشکر ۴۱ ثارالله (ع)
در کربلا ۱



♦ محل شهادت رضا دستواره

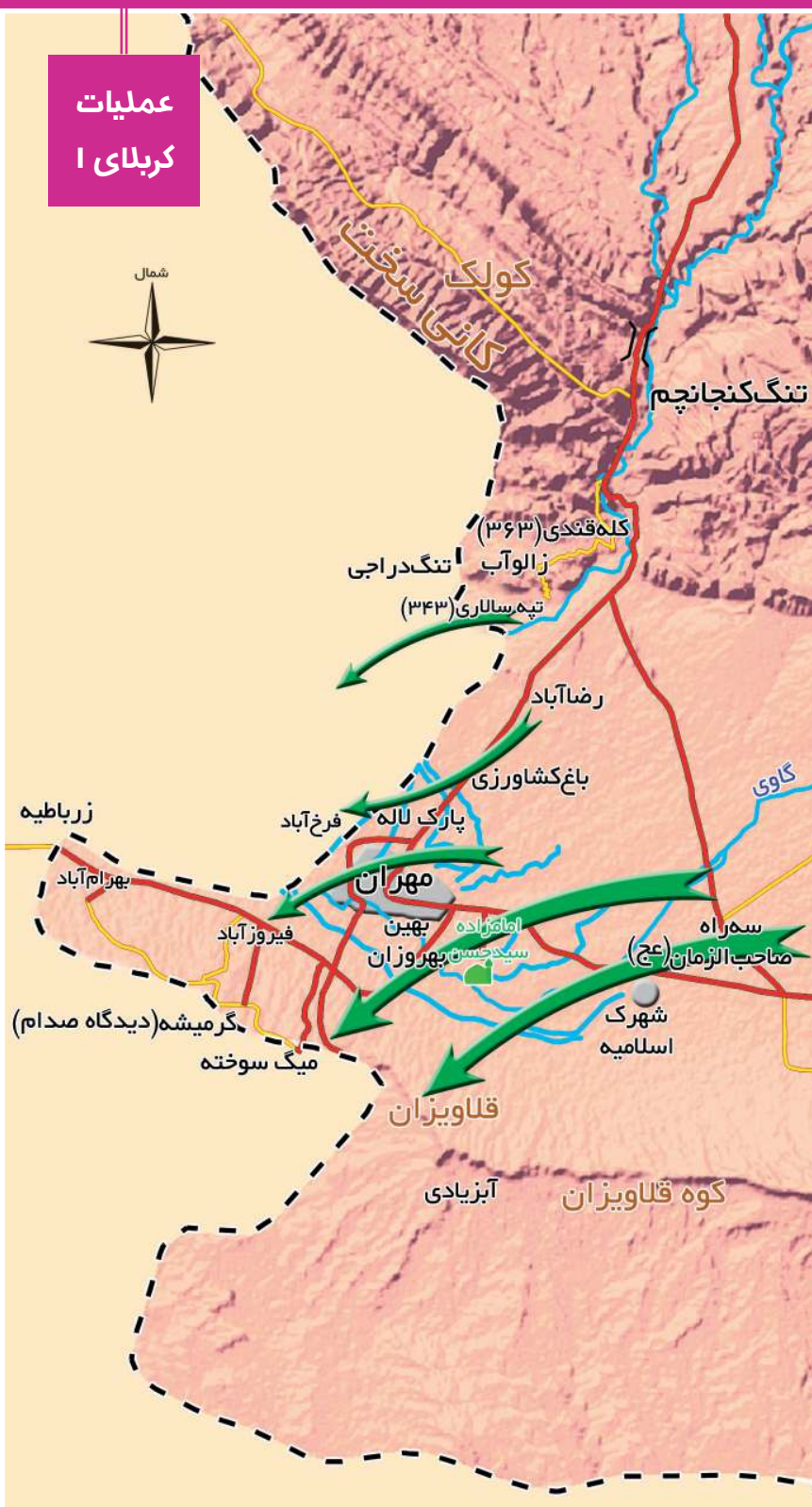
مهم مهران به دهلران و ایلام آزاد شد و پاسگاه‌های مهم مرزی و شهرهای بدره، زرباطیه و جاده‌های تدارکاتی مهم عراق ناامن شد. در این عملیات، سربازان و فرماندهان بسیاری از ارتش عراق اسیر شدند و رضا دستواره جانشین لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) و حبیب‌الله داودآبادی معاون طرح و عملیات قرارگاه نجف به فیض شهادت رسیدند.

♦ اسرای عملیات کربلای ۱



عملیات کربلای ۱

شمال





♦ نمایی از اشراف دیدگاه بر منطقه

گرمیشه (دیدگاه صدام)

پس از هجوم سراسری و اشغال مهران، دشمن در ۱۰ کیلومتری جنوب غربی مهران و بر روی قله ۲۱۵ که پاسگاه مرزی گرمیشه نام داشت، مجموعه استحکامات زیرزمینی و بتنی احداث نمود که در مقابل گلوله باران و بمباران بسیار مقاوم و مستحکم بود و به مدت شش سال به عنوان دیدگاه و مقر فرماندهی لشکر ۱۷ زرهی ارتش عراق در محور مهران و چنگوله، استفاده شد. در بخش شرقی این استحکامات یک سنگر دیدبانی با رعایت ایمنی کامل ساخته شده بود که از طریق کانال‌هایی به سنگر اصلی مرتبط می‌شد و به عمق خطوط مواصلاتی و مواضع ایران دید و تسلط داشت. علاوه بر آن سنگرهای اجتماعی، انفرادی، بهداری و کانال‌های مخصوص تردد نیروها نیز پیش‌بینی شده بود و حتی به خطوط برق شهر زرباطیه عراق نیز وصل بود.





♦ حضور صدام در دیدگاه

صدام هنگام بازديد از خطوط پدافندی از طريق اين دیدگاه، مهران و مناطق اطراف را مشاهده کرد و تلویزیون بغداد نیز تصاویر آن را پخش نمود که به همین دلیل به دیدگاه صدام معروف شد.

این دیدگاه تا انجام عملیات کربلای یک در سال ۱۳۶۵ در دست دشمن بود و علیرغم وجود استحکامات و میادین مین در مسیر دستیابی به آن، توسط رزمندگان فتح شد. این مکان مهم که یادآور فتوحات رزمندگان اسلام است، مورد بازدید کاروان‌های راهیان نور قرار می‌گیرد.

♦ بازدید صدام از مقر فرماندهی لشکر ۱۷





♦ حضور رزمندگان در محل سقوط میگ ۲۳ دشمن

شیارهای آب‌زیادی و میگ سوخته

شیار آب‌زیادی در جنوب قله اصلی قلاویزان به ارتفاع ۲۴۹ و غرب مسیل دارخرما قرار دارد و جاده خاکی آب‌زیادی (جاده قلاویزان - بهرام‌آباد) که در دوران جنگ تحمیلی نقش مهمی در پشتیبانی تدارکاتی دشمن داشت از کنار آن عبور می‌کند.

در عملیات کربلای ۱، نیروهای لشکر ۱۷ علی ابن ابیطالب (ع) ۲۴ ساعت قبل از شروع عملیات از این شیار عبور کرده و بانفوذ به عقبه مواضع دشمن، در پشت سر آن‌ها مستقر شدند و باوجود دره‌های عمیق در حدفاصل بلندی‌های ۲۵۴ و ۲۴۴، زمینه استتار و اختفای رزمندگان



فراهم شد. این تاکتیک مناسب - که به خوبی طراحی و اجرا شد - در پیروزی عملیات نقشی تعیین‌کننده داشت. در سال ۱۳۶۵ مقرر فرماندهی گردان ۳۴۱ قائم سپاه ایلام در این شیار قرار داشت و جاده جنگی آب‌زیادی برای پشتیبانی رزمندگان، توسط جهادسازندگی احداث شد. شیار میگ‌سوخته نیز در محل تلاقی انتهای غربی بلندی‌های حمزین با ارتفاعات قلاویزان و در امتداد مرز ایران و عراق، قرار دارد. این منطقه بانام پاسگاه گرمیشه دائم که اکنون متروکه می‌باشد شناخته می‌شد؛ اما با انهدام یک فروند هواپیمای میگ عراقی قبل از عملیات والفجر ۳ و سقوط آن در دره، این مکان به شیار میگ‌سوخته معروف شد. در ادامه این شیار، در سال ۱۳۶۵ جاده مواصلاتی منطقه موسوم به جاده جنگی میگ‌سوخته احداث شد که یکی از محورهای مهم نفوذ به داخل پستی و بلندی‌ها و دسترسی به مهران بود. مقرر فرماندهی گردان ۵۰۱ و گردان ۵۰۹ سپاه ایلام در مقاطعی از جنگ در این شیار بود.

♦ شهید کاظم ملکی در جریان پاکسازی میدان مین در سال ۱۳۹۰ در آب‌زیادی به شهادت رسید





♦ روستای تخریب شده چنگوله

پل و شهرک چنگوله

شهرک جدید چنگوله در ۳۲ کیلومتری جاده مهران به دهلران و شمال تپه‌های چکه قمر واقع شده است.

رودخانه ۸۴ کیلومتری چنگوله که از تلاقی رودهای تنگ خشول و تنگ کورتو تشکیل می‌شود، با عبور از ۳ کیلومتری شرق شهرک چنگوله و روستای قدیم و پاسگاه مرزی چنگوله تا خاک عراق امتداد یافته و در روستای شیخ سعد به رود دجله می‌ریزد.

این منطقه با شروع جنگ خالی از سکنه شد و نیروهای دشمن پس از اشغال، آن را به کلی تخریب کردند. در فاصله سال‌های ۱۳۶۲ و ۱۳۶۴ و با اجرای عملیات‌های متعددی از جمله والفجر ۵ و عاشورای ۲ بخش‌هایی از مناطق اطراف چنگوله شامل ارتفاعات بند پیرعلی، تونل، چغا‌سگر، چنگوله و تعدادی از پاسگاه‌ها آزاد شدند و رزمندگان ضمن انهدام قوای دشمن بر جاده طیب و شهابیه به بدره عراق مسلط شدند.

پل سه‌دهنه چنگوله نیز بر روی رودخانه چنگوله و در مسیر جاده مهران - دهلران قرار دارد و با ۷۰ متر طول و ۱۲ متر عرض





♦ رود چنگوله

تنها پل ارتباطی مهران به شهرستان دهلران محسوب می‌شود. ارتش عراق در طول جنگ پس از هربار دستیابی به این پل، آن را منهدم می‌کرد تا ارتباط مهران - دهلران را قطع کرده و ضمن تجزیه نیروهای ایران، مواضع خود را تثبیت کند. اولین انهدام پل در آغاز جنگ بود که پس از آزاد شدن این منطقه، جهاد سازندگی و واحدهای مهندسی رزمی آن را بازسازی کردند. با هجوم مجدد نیروهای متجاوز، سه بار دیگر، پل تخریب و بازسازی شد تا اینکه در پایان جنگ و پس از بیرون راندن دشمن، پل دوباره بازسازی و تردد از آن میسر شد.

سه‌راه حساس چنگوله نیز محل شهادت سرداران بزرگی چون شهید مهدی شرع پسند، شهید امینی، شهید ولی‌الله عباسی و جاوید الاثر حمزه چناری است.

میدان نفتی چنگوله اکنون با ۳/۴ میلیارد بشکه، دومین میدان نفتی استان ایلام است.

♦ رزمندگان در چنگوله



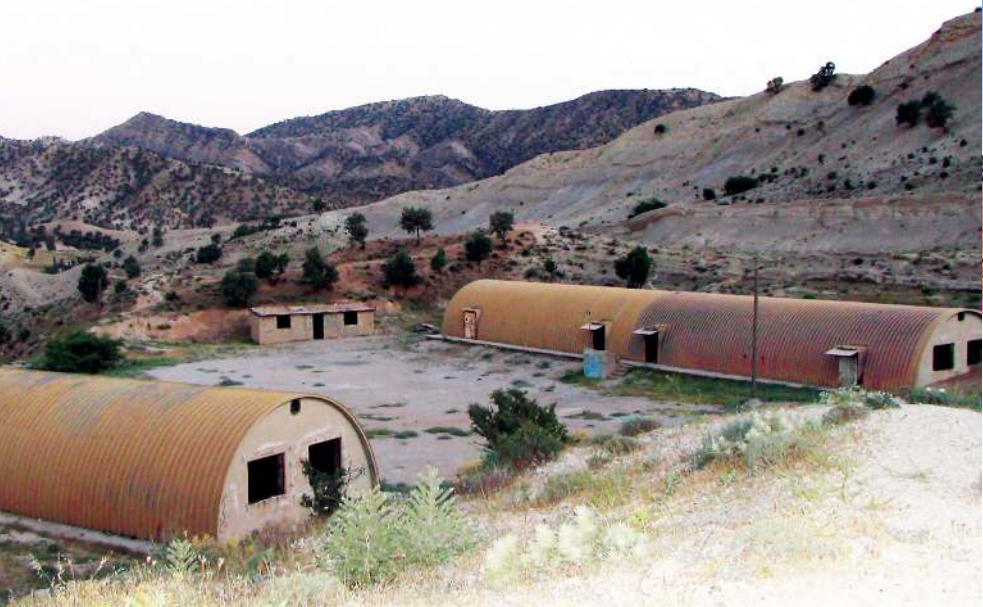


یادمان شهدای قلاویزان

یادمان شهدای قلاویزان در ۶ کیلومتری جنوب غرب مهران و در مجاورت مرز و ارتفاعات غربی قلاویزان قرار دارد. این ارتفاعات از شمال به مهران، از غرب به زرباطیه عراق، از شرق به ارتفاعات آب‌زیادی و از جنوب به دشت حصان عراق محدود می‌شود.

اهمیت این ارتفاعات به‌گونه‌ای است که کارشناسان نظامی معتقدند مهران متعلق به کسی است که قلاویزان را در اختیار داشته باشد. به همین خاطر نیروهای عراقی در آغاز جنگ تحمیلی، قلاویزان را اشغال و با ایجاد میادین مین، سنگرهای فراوان، کانال‌ها و شبکه‌های انفجاری، مواضع خود را مستحکم کردند، اما با اجرای عملیات کربلای ۱ در ۱۰ تیر ۱۳۶۵، ارتفاعات قلاویزان پس از شش سال آزاد شد.

این ارتفاع حساس و مسلط بر منطقه، یکی از محورهای اصلی عملیات کربلای ۱ و والفجر ۳ است و ده‌ها شهید سرافراز از لشکر ۴۱ ثارالله و لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) در آن به شهادت رسیده‌اند و به همین جهت نقطه ایثار و یادمان شهدای قلاویزان نامیده شده است. این نقطه حماسی در سال ۱۳۷۳ به‌وسیله شهید کاظم فتحی زاده شناسایی و معرفی شد و در سال ۱۳۸۰ با نصب پرچم و یک ویترین ادوات نظامی، به یادمان دفاع مقدس مبدل شد تا آنکه در جریان ساخت نمازخانه یادمان در ۲۴/۱۱/۱۳۸۵، پیکر دوشهید گمنام کشف و یکی از پیکرها در یادمان خاک‌سپاری شد.



♦ سوله های استقرار رزمندگان در قرارگاه

قرارگاه امیرالمؤمنین (ع) (بانروشان)

قرارگاه امیرالمؤمنین (ع) در ۲۵ کیلومتری شهر ایلام و در مجاورت روستای بانروشان و سلسله ارتفاعات دیوار مانند کوه های بلوان و توهل قرار دارد.

این قرارگاه در سال ۱۳۶۰ برای سازمان دهی و اعزام نیرو به محورهای عملیاتی چهارگانه نوار مرزی استان ایجاد شد و در سال ۱۳۶۱ مرکز فرماندهی محورهای عملیاتی استان ایلام بود. با تشکیل تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) به فرماندهی اکبر دانشیار در آذر ۱۳۶۱، این قرارگاه به مقر اصلی این تیپ در مدخل تنگه نیازو بانروشان تبدیل شد و تحت امر منطقه هفت سپاه در عملیات های مختلف و به ویژه عملیات آزادسازی مهران، نقش آفرینی نمود.

با ارتقاء تیپ ۱۱۴ به لشکر ۱۱ امیرالمؤمنین (ع) در ۷/۱۲/۱۳۶۵، این قرارگاه فعال ماند و تا پایان جنگ قدمگاه بسیاری از شهیدان جبهه ایلام بود.

محمد حسین نثاری در خصوص نام گذاری این قرارگاه

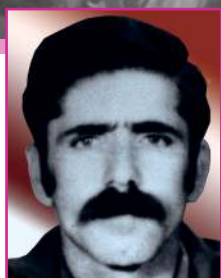


می‌گوید: "اواخر اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸ فردی از اهالی روستای بانروشان به نام سید محمد سعیدنیا به منزل ما مراجعت کرد و به پدرم گفت: حضرت امیرالمؤمنین (ع) به خوابم آمده است و فرموده در بانروشان (محل قرارگاه فعلی امیرالمؤمنین (ع)) خانه‌ای برایم بسازید. حالا می‌خواهم به همه این را بگویم و بعضی من را مسخره کرده و کنایه می‌زنند. بعدها ایشان، علّمی سبز در کنار جاده ایلام- صالح‌آباد و در همین محل که بعدها قرارگاه امیرالمؤمنین (ع) شد، نصب کرد که تا مدت‌ها موجود بود".

اکنون یادمان بانروشان به مساحت ۱۵ هکتار در این مکان احداث شده است و همه‌ساله میزبان کاروان‌های راهیان نور است. در سال ۱۳۹۱، یک شهید گمنام در بلندای این یادمان به خاک سپرده شد.

♦ اعزام رزمندگان از قرارگاه





♦ شهید خیدان ملکشاهی

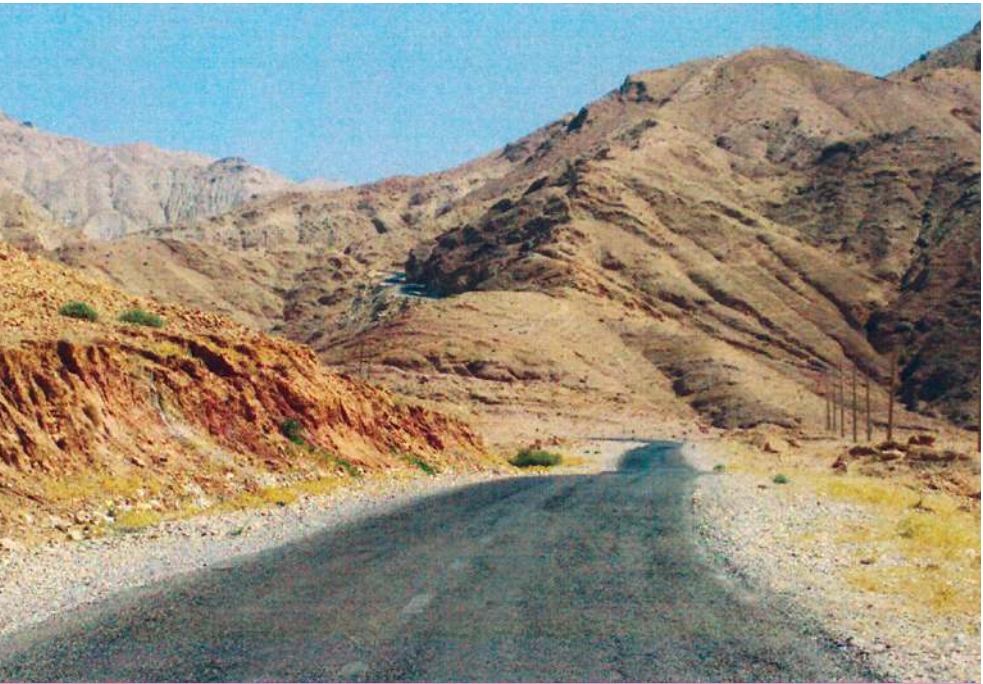
♦ شهید عدنان سابوته پرچم به
دست با پای برهنه در جبهه مهران

قرارگاه سیدالشهدا (ع)

قرارگاه سیدالشهدا (ع) در ۳۰ کیلومتری شمال شرق مهران و در کنار تپه‌های گره‌بور قرار داشت و مسیر خاکی تنگه‌های ترشابه و مزی، راه‌های مواصلاتی این قرارگاه بودند.

این قرارگاه در سال ۱۳۵۹ در جبهه مهران برای سازمان‌دهی نیروهای مردمی و عشایر توسط سپاه ایلام ایجاد شد و به دلیل نزدیکی به خطوط مقدم، محل هدایت و سازمان‌دهی عشایر منطقه شوهان و ملکشاهی بود و به صورت چریکی و نامنظم، ضرباتی را به دشمن وارد می‌نمودند. از جمله مهم‌ترین این گروه‌های ضربت، گروه شهید خیدان ملکشاهی از ایل ملکشاهی و گروه شهید عدنان سابوته از اهالی شوهان بود.

این قرارگاه با ادغام گروه‌های مردمی و تشکیل گردان مستقل مالک اشتر در سال ۱۳۶۲، به مقر این گردان تبدیل شد و با ادغام این گردان در تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) در سال ۱۳۶۳، یکی از قرارگاه‌های تابعه این تیپ در جبهه مهران شد.



تنگه ترشابه

تنگه ترشابه در ۵ کیلومتری شمال شرق روستای بان رحمان و در میانه ارتفاعات گردل، یکشبه و کوه گچ واقع شده است. این تنگه در هنگام اشغال تنگه کنجانچم، تنها معبر وصولی ایلام به مهران از طریق ملکشاهی محسوب می شد.

این تنگه در جریان هجوم سراسری دشمن هدف حمله قرار گرفت اما حضور به موقع نیروهای بسیج عشایری ملکشاهی و تشکیل خط پدافندی، مانع از نفوذ ارتش عراق به این منطقه شد. در طول جنگ، از تنگه ترشابه برای سازمان دهی نیروهای عمل کننده در جبهه مهران به خصوص در عملیات های والفجر ۳ و والفجر ۵ استفاده شد. دشمن بعثی در تیرماه ۱۳۶۷ تنگه ترشابه را اشغال نمود اما با تلاش رزمندگان ایل ملکشاهی همانند ابتدای جنگ به عقب رانده شد. اکنون یادمان مقاومت مردمی ایل ملکشاهی در این تنگه در دست بنا قرار دارد.





♦ آثار برجای مانده از بیمارستان صحرائی امیرالمومنین (ع)

بیمارستان‌های صحرائی شهید بروجردی، کربلا و امیرالمؤمنین (ع)

با توجه به ضرورت‌های موجود برای درمان مجروحین عملیات‌های جبهه مهران و با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی منطقه، بیمارستان صحرائی سوله‌ای شهید بروجردی با شرایط مستحکم و استقراری در آستانه عملیات والفجر ۳ در کنار جاده مهران- ایلام، احداث شد. این بیمارستان صحرائی توسط شهید معتمدی از جهادسازندگی کرمانشاه و با همکاری نیروهای بهداری رزمی سپاه، با به‌کارگیری امکانات یک شهرک نیمه‌کاره ساخته شد. در سال ۱۳۶۳ مهندسی رزمی سپاه در ۱۵ کیلومتری مهران و در سه‌راه کانی سخت جاده ایلام، بیمارستان صحرائی کربلا را احداث کرد. این بیمارستان در مساحت ۹۰۵ مترمربع و با



به کارگیری سوله‌های فلزی پنج ضلعی با دهانه $3/70$ متر و قاب هلالی با دهانه 4 متر که با 2 متر خاک استتار شده بود، ساخته شد و از آن برای پشتیبانی عملیات والفجر ۵ بهره‌برداری شد.

در عملیات والفجر ۵ برای اولین بار اورژانس بتونی هم ساخته شد چراکه منطقه مرتب گلوله باران و بمباران می‌شد؛ بنابراین تصمیم گرفته شد که اورژانس بتونی 22 متری در نزدیکی خط مقدم ساخته شود تا مجروحان در کوتاه‌ترین زمان ممکن به اورژانس برسند. این اورژانس در مدت یک هفته ساخته شد که تأثیر زیادی در نجات جان مجروحان داشت.

درمانگاه صحرایی امیرالمؤمنین (ع) نیز در سال 1365 توسط بهداری قرارگاه نجف در حوالی جاده کانی سخت، به منظور مداوای مجروحین عملیات کربلای 1 ساخته شد.

به طور کلی در عملیات کربلای 1 بیمارستان امیرالمؤمنین و کربلا به ترتیب پذیرای 5200 و 4920 مصدوم بودند و به ترتیب 277 و 251 عمل جراحی بر روی مجروحان انجام دادند.



♦ عکس دسته جمعی کادر درمانی بیمارستان صحرایی



♦ محاسبه موقعیت دشمن در مقر توپخانه ارتش

♦ جابجایی گلوله تانک زرهی ارتش

قرارگاه تیپ ۸۴ خرم آباد

قرارگاه تیپ ۸۴ خرم آباد در ۳ کیلومتری جنوب شرقی صالح آباد قرار داشت و محل هماهنگی ارتش و سپاه در جبهه میمک،

به ویژه در عملیات های ضربت ذوالفقار و عاشورا بود.

نیروهای یگان های ارتش از جمله تیپ های ۸۴ خرم آباد و ۴۰ سراب و لشکرهای ۱۶ قزوین، ۲۱ حمزه و ۵۸ تکاور با استقرار در این قرارگاه، در هنگام آفند و پدافند، خطوط مقدم را پشتیبانی می کردند. به رغم اینکه این قرارگاه در معرض بمباران های مکرر هواپیماها و آتش توپخانه دشمن قرار داشت، از ابتدا تا انتهای جنگ فعال ماند.



کانی سخت و کولگ

ارتفاعات کانی سخت در ۱۰ کیلومتری شمال شهر مهران قرار دارد و به طول ۲۰ کیلومتر، به صورت شمال غربی به جنوب شرقی، در مجاورت مرز امتداد یافته است و کوه کولگ در جنوب آن قرار دارد.

بر اساس قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر خط الرأس ارتفاعات کانی سخت، بخشی از خط مرزی شمال مهران را تشکیل می‌دهد که پاسگاه‌های شورشیرین جدید، کولگ و تنگه تاریکه روی آن قرار گرفته است. این ارتفاعات با توجه به تسلط کامل بردشت زرباطیه و ترساق عراق برای دو کشور اهمیت جغرافیایی فراوانی دارد.

یگان‌های ارتش عراق در هجوم سراسری خود تنها ارتفاعات کولگ را تصرف کردند و اشغال ارتفاعات کانی سخت را به تثبیت موقعیت و توسعه وضعیت در سایر مناطق موکول کردند. در مقابل رزمندگان اسلام طی عملیاتی در تاریخ ۱۳۵۹/۰۷/۰۷ روی قله ۹۹۰ گنج‌ویس

در شرق کانی سخت مستقر شدند و ضمن برقراری امنیت جاده ایلام - صالح آباد- مهران؛ با عملیات های چریکی و ایذایی مقدمات آزادسازی کولگ را فراهم نمودند. دیدگاه فجر که در طول جنگ امکان دیدبانی تحرکات دشمن در عمق دشت زرباطیه عراق را فراهم می نمود؛ بر روی ارتفاعات کانی سخت و در مقابل پاسگاه کانی سخت قرار دارد.



♦ رزمندگان در ارتفاعات کانی سخت در سال ۱۳۶۵



شهرستان دهلران



کرمانشاه

حاجل

اسفند آباد

نورآینه

کوه دشت

شکشاخ

کوه سبزه

لرستان

بشکین

دره سبزی

پل خنجر

روغن آلود

کوه آذران

کوه سبزه

آب گرم وصال

کوه سبزه

دهلران

مروندواری

شهرستان دهلران

ميسان
عراق

موسیان

چنگ

دهجری

کشت عیاس

پل دهلران

پل شاوریه

کشت

شاوریه

کشت

کشت

کشت

کشت

کشت

کشت

کشت

زستان



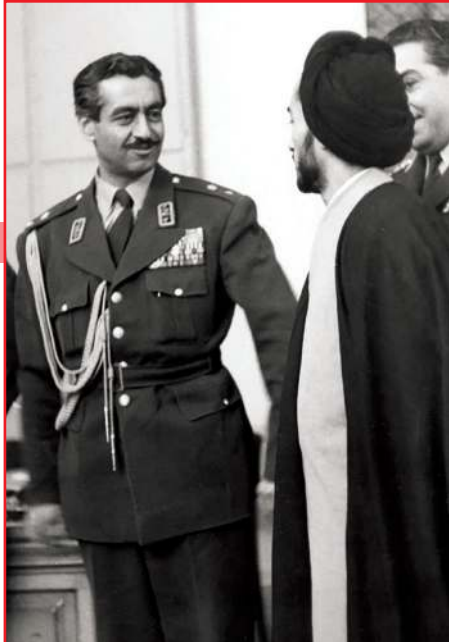
◆ چشمه قبر

شهرستان دهلران

شهرستان دهلران به مرکزیت شهر دهلران، جنوبی‌ترین و وسیع‌ترین شهرستان استان ایلام است و نیمی از مرز مشترک استان ایلام با کشور عراق را به خود اختصاص داده است و دروازه ورودی استان خوزستان از سمت شمال به شمار می‌رود. این شهرستان ۶۶۳۹۹ نفری از جنوب به استان خوزستان و از غرب با استان میسان عراق هم‌مرز است و سه بخش مرکزی، موسیان و زرین‌آباد با شش دهستان و چهار شهر به نام‌های دهلران، پهله، میمه و موسیان دارد که همگی شیعه بوده و به زبان‌های لری، کردی و کمی هم لکی و عربی تکلم می‌کنند.

منطقه دهلران که از گذشته دور، به ده-لران مشهور بوده است با جلگه بین‌النهرین همواره در پیوند تاریخی بوده است و با ده هزار سال قدمت، یکی از کانون‌های باستانی ایران است. تپه‌های علی‌کش و چغاسفید مهم‌ترین محل‌های باستانی دشت دهلران است که به دوران نوسنگی تعلق دارد. سرزمین جلگه‌ای دهلران،

♦ تیمور بختیار اولین رئیس ساواک
شاهنشاهی و عامل ناامنی مرزی در
ایلام در جریان اعدام نواب صفوی



دشت‌های وسیعی به نام‌های
دشت دهلران، دشت عباس،
موسیان و نصریان دارد که
آب‌وهوای گرم و خشک دارند
و از ذخایر غنی نفت، گاز،
زغال‌سنگ و گوگرد برخوردار
می‌باشند.

این شهرستان یکی از اولین
مناطق نفت‌خیز ایران است

که اکتشاف نفت در آن صورت گرفت و در دوران معاصر، همواره
مورد طمع و تهدید همسایگان قرار داشته است. در دهه ۱۳۴۰
تیمور بختیار اولین رئیس ساواک شاهنشاهی که به بغداد پناهنده
شده بود، تلاش داشت تا با حمایت رژیم بعث و سازمان دهی
گروه‌های چریکی به ناامن سازی مناطق مرزی دهلران و ایلام
اقدام کند که در همین راستا پاسگاه مرزی زرین‌آباد در سال
۱۳۴۹ مورد حمله قرار گرفت و غارت شد و در سال ۱۳۵۱ نیز ۲۷
مورد تجاوز مرزی در مناطق چم هندی، ربوط و اطراف دهلران
گزارش شد که با انعقاد قرارداد ۱۹۷۵ در اسفندماه ۱۳۵۳، این
مناقشات متوقف شد.

در جریان پیروزی انقلاب اسلامی شیخ علی‌اکبر روحانی از
روحانیون مبارز دهلران نقش محوری در سازمان دهی مردم
شهرستان دهلران برضد رژیم پهلوی داشت. با پیروزی انقلاب
اسلامی، شیخ روحانی کمیته‌ای در محل ساواک تشکیل داد و
ضمن رسیدگی به امور مردم، به محاکمه و مبارزه با ضدانقلاب
دهلران پرداخت و به عنوان اولین نماینده مردم دهلران به مجلس
راه یافت.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و از سال ۱۳۵۸، ارتش بعث عراق با سازمان دهی مجدد ضدانقلاب و نفوذ دادن برخی عناصر خود به داخل منطقه با محوریت گروهک فرسان (گوش برها) و با توسل به اقدامات رعب‌آور، از جمله قتل و غارت، خرابکاری

♦ نفت کش شرکت نفتی ایران انگلیس



و گروگان‌گیری، تلاش نمود تا حاکمیت نظام جمهوری اسلامی ایران را در این مناطق، تضعیف کند. این تعرضات و تبادل آتش در سال ۱۳۵۹ و خصوصاً در خردادماه و تیرماه به اوج خود رسید و در ۱۳ تیرماه، یگان‌های عراقی از زمین و هوا، موسیان و مناطق نفتی آن را زیر آتش گرفتند. از سوی دیگر رژیم بعث روند اخراج مهاجران ایرانی در عراق را تشدید نمود و پاسگاه مرزی چیلات در چندین نوبت، شاهد ضبط اموال و اخراج تحقیرآمیز و گروهی مهاجران در شهرستان دهلران بود.

در ۱۳۵۹/۶/۳۱ هجوم سراسری سپاه سوم ارتش عراق به شهرستان دهلران آغاز شد و محور دهلران - موسیان - فکه که



♦ بمباران شهر دهلران از زاویه استادیوم ورزشی دهلران

مکمل محور شمال خوزستان و کلید فتح شوش و دزفول به شمار می‌رفت، توجه دشمن را به خود جلب نمود و با توجه به گستردگی و پیچیدگی منطقه، یگان‌های زبده سپاه سوم عراق، شامل لشکر ۱۰ زرهی و لشکر ۱ مکانیزه در این محور بکار گرفته شدند. دشمن در گام نخست، پاسگاه‌ها و نقاط مرزی ربوط، چم‌سری، نهرعنبر، دویرج، سمیده و پیچ انگیزه را اشغال نمود و با گذر از رود دویرج، به تدریج تا عمق ۳۰ کیلومتری این شهرستان پیشروی نموده و روستاها و مناطق دهلران، موسیان، بیات، عین‌خوش، دشت عباس، چیلان و ابوغریب را اشغال نمود و در دشت عباس و عوارض پشت رودخانه کرخه، موضع پدافندی گرفت؛ تا آنکه در سال ۱۳۶۱ و در طی چند نوبت عملیات، بخش‌های زیادی از این مناطق آزاد شدند. دشمن بعثی در سال ۱۳۶۵ و در سلسله عملیات‌های موسوم به پدافند فعال (دفاع متحرک)، و همچنین در سال ۱۳۶۷، مجدداً به شهرستان دهلران هجوم آورد و مناطقی از آن را اشغال نمود که هر بار با تلاش نیروهای سپاه پاسداران، ارتش و نیروهای مردمی، این مناطق آزاد شدند. شهرستان دهلران در طول جنگ ۲۲۶ شهید و ۷۶۵ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی نموده است.



♦ میدان بسیج دهلران
قبل و بعد از جنگ

شهر دهلران

شهر دهلران، مرکز شهرستان دهلران است و در جنوب دینارکوه و غرب سیاه‌کوه و در مسیر جاده مهران- اندیمشک قرار دارد و با ۳۰۹۸۹ نفر جمعیت، پس از ایلام دومین شهر پرجمعیت استان است. شغل اصلی اهالی شیعه دهلران دام‌پروری و کشاورزی است و از گذشته‌های دور محل سکونت مشترک اقوام عرب، لر و کرد بوده است. مردم سرزمین دهلران تا سال ۱۳۱۴ به صورت عشایر کوچنده زندگی می‌کردند اما پس از یکجانشینی عشایر در دوره پهلوی، روستای دهلران بنانهاده شد و تا سال ۱۳۴۰ به شهر گسترش یافت.

منطقه قیر دهلران (پاچه قیر) که در ۸ کیلومتری شرق دهلران و در دامنه سیاه‌کوه قرار دارد، چشمه‌های عظیم نفت و قیر دارد که با آغاز فصل گرما بر روی سطح زمین جاری می‌شود که همین مسئله در آغاز قرن بیستم، پای ویلیام دارسی انگلیسی را برای استخراج نفت و قیر به این منطقه باز نمود و کمپی را برای ذخیره‌سازی و انتقال نفت و قیر در کنار این چشمه بنا کرد و اولین خط راه‌آهن واگنی ایران را از حومه شهر فعلی دهلران تا مرز چیلان و از آنجا به منطقه علی‌غربی و العماره و سپس تا ساحل بندری بصره عراق، احداث نمود.



♦ مسجد جامع دهگلان در زمان جنگ

با پیروزی انقلاب اسلامی مسجد جامع دهگلان به امامت شیخ علی اکبر روحانی کانون مبارزات مردم شهر دهگلان علیه رژیم پهلوی بود و در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶ مرحوم آیت‌الله طالقانی و تعدادی از مبارزان از جمله حجت‌الاسلام حجتی کرمانی و مرحوم کافی در محل ساواک شهر دهگلان دوران تبعید خود را سپری می‌نمودند که اکنون به همین مناسبت در دهگلان، پارک بزرگی به یاد و نام آیت‌الله طالقانی احداث شده است.

به پایین کشیدن مجسمه شاه از میدان فلکه دهگلان در دی‌ماه ۱۳۵۷ و شهادت یک کودک چهارساله به نام مجتبی مولوی، مبارزات مردم دهگلان را وارد مرحله جدیدی نمود که تا فروپاشی رژیم در شهرستان دهگلان ادامه یافت.

با آغاز جنگ و ۱۹ روز پس از هجوم سراسری ارتش عراق در ۱۳۵۹/۰۷/۱۸ شهر دهگلان که خالی از سکنه شده بود، اشغال شد و دشمن پس از تخریب تأسیسات زیربنایی دهگلان، شهر را ترک و به سهراهی موسیان - دهگلان - اندیمشک در حوالی پل دویرج موضع دفاعی گرفت. در پی اجرای عملیات ضربت ذوالفقار، لشکر ۱۰ زرهی ارتش عراق در ۱۳۵۹/۱۰/۲۴ از محل استقرار خود در این سهراهی، به سمت دهگلان حرکت نمود و در حالی که فقط دسته‌ای از نیروهای سپاه دهگلان به‌طور پراکنده در دهگلان مستقر بودند بار دیگر شهر اشغال شد. این تجاوز نیز مانند هجوم اول ارتش عراق به درگیری جدی منجر نشد و قوای دشمن با فیلم‌برداری از جریان هجوم خود و اجرای مانور تبلیغی، شهر را



♦ مسجد جامع کنونی دهلران

ترک کردند و به مواضع قبلی خود بازگشتند. در خردادماه ۱۳۶۰ درحالی که رزمندگان دو عملیات موفق بازی دراز و تپه های الله اکبر را در اردیبهشت ماه اجرا کرده بودند، لشکر ۱۰ زرهی ارتش عراق دهلران را برای سومین بار اشغال کرد. این بار نیز مهاجمان پس از مقاومت رزمندگان و حملات خمپاره ای نیروهای سپاه از سمت ارتفاعات شمالی، با قبول تلفات، مجبور به ترک شهر شدند.

در هجوم سراسری دشمن پس از قبول قطعنامه ۵۹۸ نیز شهر دهلران برای چهارمین بار در ۰۱/۰۵/۱۳۶۷ اشغال شد و بلافاصله رزمندگان و نیروهای مردمی دهلران و زرین آباد به مقابله با مهاجمان پرداختند و خساراتی به آن ها وارد کردند و دشمن پس از شکست در این جبهه و سایر جبهه ها تا مرزهای بین المللی عقب نشینی کرد.

شهر دهلران تا پایان جنگ بارها توسط توپخانه دشمن گلوله باران شد و ۸ بار مورد حمله هوایی قرار گرفت که در خون بارترین حملات، ۴۵ نفر از ساکنان دهلران شهید و ۶۰ تن دیگر مجروح شدند.

♦ خط ریلی صادرات نفت از دهلران که توسط ویلیام داریسی احداث شد





مقر سپاه دهلران

مقر سپاه دهلران در نزدیکی میدان انقلاب و شمال فرمانداری دهلران قرار دارد.

این مقر قبل از انقلاب اسلامی مرکز ساواک بوده که در بخشی از آن که زیرزمین قرار داشت زندان و شکنجه‌گاه انقلابیون بود و پس از پیروزی انقلاب به مقر سپاه دهلران تبدیل شد و شهید عبدالصالح امینیان اولین فرمانده سپاه دهلران در این مکان مستقر شد.

بعد از آزادی دهلران در سال ۱۳۶۱ به دلیل تخریب این مقر توسط دشمن، سپاه دهلران به ساختمان بانک کشاورزی در ۲۰۰ متری شمال این مکان انتقال یافت و تا پایان جنگ مقر سپاه دهلران بود و در طول جنگ جلسات مختلفی با حضور فرماندهان نظامی از جمله شهیدان احمد کاظمی، حسین خرازی، احمد تدین، عبدالصالح امینیان و هدایت صحرایی در آن برگزار می‌شد.

مقام معظم رهبری در سال ۱۳۶۱ و در دوران ریاست جمهوری، هنگام بازدید خود از جبهه دهلران، در این ساختمان تشکیل جلسه داد. پس از پایان جنگ مقر سپاه از این منطقه به محل دیگری انتقال یافت. اکنون مقر اول سپاه دهلران به کانون فرهنگی خواهران سپاه دهلران تبدیل شده است.



موسیان

بخش موسیان با چهار دهستان یکی از بخش‌های مرزی شهرستان دهلران است که از شمال به شهرستان آبدانان، از شرق به خوزستان، از جنوب به دشت آزادگان و از غرب به کشور عراق محدود می‌شود و مرکز آن شهر موسیان است.

شهر موسیان که به دلیل برخورداری از چاه‌های نفتی اهمیت فراوانی دارد در ۲۲ کیلومتری جنوب دهلران و در نزدیکی مرز قرار دارد. بخش جلگه‌ای موسیان ارتفاعات بلندی ندارد و دشت‌های وسیع سمیده و شرهانی در آن واقع است و رودخانه دویرج، چیخواب و نهر عنبرآن‌ها را سیراب می‌کند و به همین دلیل مستعد کشاورزی است. از مهم‌ترین فرآورده‌های این منطقه می‌توان گندم، جو، ذرت، کنجد، صیفی جات، دانه‌های روغنی، سیب زمینی، پیاز، انواع سبزی‌ها، خرما و مرکبات را نام برد.

اغلب مردم موسیان به گویش لری تکلم می‌کنند ولی برخی از ساکنان روستاهای مرزی، عرب زبان‌اند. مردم موسیان از طایفه‌های لر کاوسی و دیناروند هستند و از قدیم کوچ‌نشین بودند ولی در سال‌های ۱۳۵۱ و ۱۳۵۲ مسئولان وقت؛ در محل فعلی شهر

ساختمان سازی کردند و با این کار اولین هسته شهرنشینی در موسیان شکل گرفت.

هم‌زمان با هجوم سراسری دشمن، موسیان هدف دو حمله هوایی قرار گرفت که در طی آن ۵ نفر از اهالی شهر به شهادت رسیدند و سپس در ۱۳۵۹/۰۷/۰۳ موسیان اشغال شد. رزمندگان با اجرای عملیات ۱۳۵۹/۰۷/۱۳ موسیان را آزاد کردند اما دشمن که از روی ارتفاعات بر شهر مسلط بود با پاتک سنگین خود دوباره شهر را اشغال نمود. دو سال بعد با اجرای عملیات محرم، اشغال موسیان پایان یافت.

در سال‌های جنگ، استانداری یزد بخشی از شهر موسیان را بازسازی کرد اما با اشغال مجدد شهر، دوباره شهر ویران شد؛ اما پس از پایان جنگ موسیان به کلی بازسازی شد و رونق گرفت. اکنون در بخش جنوبی شهر آثار فراوانی از کانال‌ها و سنگرهای دوران جنگ تحمیلی دیده می‌شود که یادآور اوضاع این شهر در دوران اشغال است.

یادمان شهدای گمنام موسیان در بوستان شهرداری قرار دارد و دو شهید گمنام در آن به خاک سپرده شده‌اند که یادآور مقاومت مردم و رزمندگان این دیار است.

♦ رزمندگان در شهر موسیان





♦ رزمندگان پس از آزادسازی جاده مهران - دهلران

♦ نفر سوم از راست شهید هدایت
صحرائی و نفر اول از چپ تیمسار
ظهرنژاد رئیس ستاد مشترک ارتش
در سال ۱۳۵۹ دهلران

بیات

روستای بیات از توابع
دهستان موسیان در حاشیه
شرقی رودخانه میمه و در
۱۰ کیلومتری غرب موسیان

قرار دارد و پاسگاه‌های مرزی قدیم و جدید بیات در نزدیکی آن
واقع شده است.

با توجه به اهمیت این منطقه و تسلطی که تپه‌های بیات بر
منطقه موسیان و دهلران دارد، ارتش عراق یکی از مسیرهای
هجوم خود را از تنگه بیات قرارداد و با تصرف و تخریب آبادی
بیات تا نهر عنبر پیش روی کرد و این منطقه را ۲۵ ماه در اشغال
خود نگه داشت؛ تا آنکه با اجرای عملیات محرم در ۱۳۶۱/۸/۱۰
رزمندگان بر روی بخشی از تپه‌های بیات مستقر شدند؛ و در نهایت
در جریان عملیات قدس ۳ بلندی‌های مسلط بر این منطقه،
به طور کامل آزاد شد.



گلزار شهدا و یادمان شهدای گمنام دهلران

در قسمت خروجی شهر دهلران به سمت موسیان و در ابتدای جاده دهلران - اندیمشک، یادمان مزار شهدای پنج شهید گمنام لشکر ۱۴ امام حسین (ع) با گنبدی سبزرنگ در کنار بوستان شهدا قرار دارد. این شهیدان در سال ۱۳۶۱ و در جریان عملیات محرم به شهادت رسیده‌اند و پیکرهای مطهرشان در ۱۳۸۱/۱/۱ در دهلران تشییع و در این مکان به خاک سپرده شده است.

گلزار شهدای شهر دهلران نیز در جوار امامزاده سید اکبر در ۷ کیلومتری این یادمان و در کنار روستای تختان قرار دارد که ارتش بعثی عراق در زمان جنگ خصوصاً آخرین روزهای جنگ، صدمات فراوانی به این بارگاه وارد نمود. اکنون گلزار شهدای امامزاده سید اکبر، پیکرهای پاک ۱۵۰ شهید منطقه دهلران را در خود جای داده است.





♦ امامزاده ابراهیم قتال

♦ پاسگاه نصریان

امامزاده ابراهیم قتال (ع) و نصریان

بارگاه امامزاده ابراهیم قتال در ۱۵ کیلومتری جاده ایلام. دهلران و ۴۵ کیلومتری شهر دهلران در نزدیکی مرزو حاشیه ارتفاعات حمزین قرار گرفته است. این بارگاه در دوران جنگ چند نوبت اشغال شد. در مهرماه ۱۳۵۹ با اشغال مناطق مختلف شهرستان دهلران امامزاده نیز به تصرف دشمن درآمد که با اجرای عملیات محرم آزاد شد اما در پایان جنگ دوباره در مسیر هجوم دشمن قرار گرفت.

تنگه، روستا و پاسگاه نصریان در مسیر جاده مهران به دهلران و شمال امامزاده ابراهیم قتال قرار دارد و رودخانه فصلی نصریان از این روستا عبور کرده و به خاک عراق می‌ریزد.

گروهک ضدانقلاب فرسان (گوش برها) در ابتدای جنگ در این منطقه دست به قتل و غارت مردم و رزمندگان می‌زد که با تأسیس تیپ ۱۱۴ امیرالمؤمنین (ع) در ایلام، این مناطق امنیت خود را بازیافت. با هجوم ارتش بعثی عراق به منطقه نصریان، پاسگاه و روستای نصریان اشغال شد و ارتباط زمینی مهران به دهلران قطع شد اما در طول دوران اشغال، رزمندگان از طریق شیارهای منطقه نصریان، با اقدامات ایذایی خود، به متجاوزان ضربه می‌زدند.



♦ تشیع جنازه شهید سبزی خوب آیند در بیشه دراز در سال ۱۳۶۳

بیشه دراز

روستای بیشه دراز از توابع دهستان اناران بخش مرکزی دهلران است که در ۳۵ کیلومتری غرب دهلران و در پناه کوه کلاب و بین دو ارتفاع واقع شده است. این روستا با آغاز جنگ به مکانی برای تأمین مواد غذایی و پشتیبانی رزمندگان دهلران تبدیل شد و جان پناه مناسبی برای مهاجران جنگی بود و شهرک وحدت در کنار این روستا پذیرای ۳۰۰۰ مهاجر جنگی بود.

اهالی این روستا پشتیبانی ویژه‌ای از جنگ کردند و در این راه ۳۵ شهید و ۵۰ نفر جانباز تقدیم انقلاب نمودند و از این حیث بیشترین میزان مشارکت جنگی را در میان روستاهای مهاجرپذیر دهلران به خود اختصاص داده است. شهیدان هدایت صحرایی، غلام بازدار



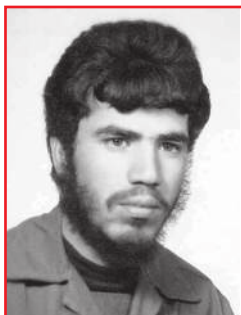
♦ شهید صحرایی در سمت چپ آیت الله خامنه ای در بازدید از جبهه دهلران در سال ۱۳۶۰



و یوسف نظری از فرماندهان دهلران و شهدای شاخص این روستا هستند. منزل شهید هدایت صحرایی که فرمانده عملیات دهلران بود و در عملیات والفجر ۳ به شهادت رسید؛ در این روستا به موزه آثار این شهید تبدیل شده است. پیکر شهید علی مؤمنی طلبه ۱۵ ساله این روستا و تنها شهید روحانی شهرستان دهلران نیز، در سال ۱۳۸۰ در جزایر مجنون تفحص شد و به آغوش خانواده اش در روستای بیشه دراز بازگشت.

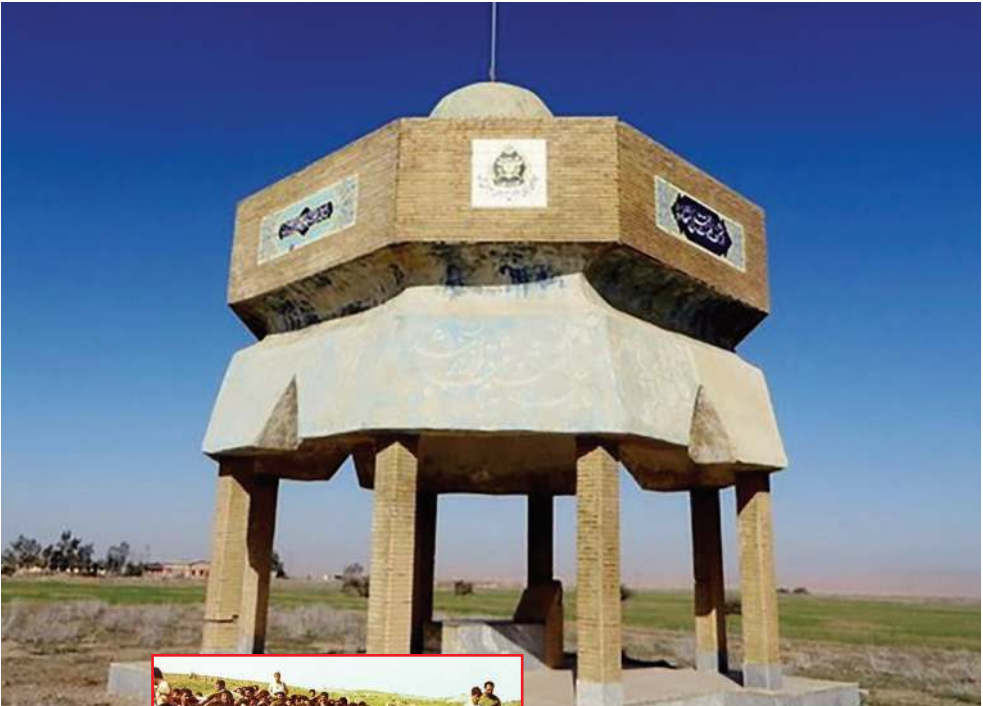
در جریان بمباران پل بیشه دراز که بر روی رود بیشه دراز قرار دارد، هفت نفر از اهالی روستا به شهادت رسیدند.

♦ شهید هدایت صحرایی فرمانده
عملیات سپاه دهلران



♦ شهید علی مؤمنی





♦ بنای یادبود عین خوش

♦ اسرای روز دوم عملیات فتح المبین -
منطقه عین خوش

پادگان عین خوش

روستای عین خوش از توابع بخش موسیان در ۴۸ کیلومتری شهر دهلران و در کنار جاده دهلران به اندیمشک قرار دارد و جاده‌ای از سه راهی نزدیک روستا به خطوط مرزی منتهی می‌شود. در ۲ کیلومتری جنوب این روستا پادگان عین خوش و محل استقرار تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی اهواز قرار دارد که از قبل از انقلاب حراست از مناطق مرزی و سرزمینی و پشتیبانی از نیروهای مستقر در پاسگاه عین خوش را بر عهده داشت. این پادگان که تنها دو گردان نیرو در آغاز جنگ داشت در ۰۲/۰۷/۱۳۵۹، هدف حمله تیپ ۱۷ لشکر ۱۰ زرهی عراق قرار گرفت و فردای آن روز اشغال شد و مهمات و غنائم زیادی به دست ارتش بعث عراق افتاد. ارتش عراق با اشغال این منطقه در حاشیه جاده عین خوش به



♦ خاکریز و سنگرهای بتنی دشمن در عین خوش

دهلران خاکریز و سنگرهای بتونی مستحکمی احداث کرد و خط پدافندی تشکیل داد.

این خط به دلیل برخورداری از سیل بند و امکانات فراوان و تسلط بر مناطق هم جوار به دژ عین خوش (دژ آذربایجانی‌ها) معروف شده بود؛ اما ۱۸ ماه بعد با رشادت نیروهای عمل‌کننده قرارگاه قدس در محور شمالی عملیات فتح‌المبین با محوریت تیپ ۱۴ امام حسین (ع) به فرماندهی شهید حسین خرازی، دژ و پادگان عین خوش و مناطق اطراف آن به کلی آزاد شدند.

در آخرین روزهای جنگ، حادثه اشغال عین خوش دوباره تکرار شد که این بار با فداکاری یک گردان از لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) به فرماندهی شهید غلامرضا صالحی، دشمن تا نوار مرزی به عقب نشست. اکنون در ضلع شمالی جاده دهلران - دزفول و روبروی پادگان عین خوش، بنای یادبود شهدای منطقه عین خوش قرار دارد.

♦ بازدید خبرنگاران داخلی و خارجی از عین خوش پس از عملیات فتح‌المبین





♦ استقرار و آمادگی نیروهای لشکر امام حسین (ع) پیش
از عملیات محرم - جنوب شرقی دهلران

منطقه عملیاتی محرم

منطقه عملیاتی محرم در محدوده بلندی‌های حمزین قرار دارد و از شمال به منطقه نفتی بیات، از شرق به رودخانه دویرج و از غرب به مرز ایران و عراق و از جنوب به جبل فوقی محدود می‌شود.

عملیات محرم باهدف آزادسازی مناطق اشغالی جنوب و غرب دهلران، موسیان، رودخانه دویرج و ارتفاعات مرزی حمزین توسط قرارگاه کربلا در سال ۱۳۶۱ طرح‌ریزی شد. منطقه عملیاتی محرم ۱۵۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد که ۹۰۰ کیلومتر مربع آن داخل خاک عراق قرار دارد و عبور از ارتفاعات مرزی حمزین و دسترسی به شهرهای العماره و علی غربی و رودخانه دجله تا عمق ۶۰ کیلومتری عراق، اهداف اصلی عملیات را تشکیل می‌دادند. ایران در شروع این عملیات، ۶۰ گردان پیاده شامل ۵۲ گردان از سپاه، ۸ گردان از ارتش و دو گردان ژاندارمری را به کار گرفت اما استعداد لشکر ۱۰ زرهی سپاه چهارم ارتش عراق که حفاظت از این منطقه را به عهده داشت، دو برابر نیروهای



♦ شکارچیان تانک گردان شهید ملاقلی تیپ ۸۴ اصفهان در شامگاه عملیات محرم، دهلران

خودی بود. محورهای عملیات عبارت بودند از: محور اول: انجام تک از جنوب دهلران و از کرانه شرقی رودخانه میمه و تصرف ارتفاعات مرزی طیب. محور دوم: اجرای تک از غرب رودخانه دویرج و حوالی موسیان به سمت جنوب و تصرف ارتفاعات خط مرزی. محور سوم: عبور از رود دویرج و عبور از بین نهر عنبرو چم سری و تک به ارتفاعات مرزی حمزین برای تصرف ارتفاعات شمالی پاسگاه شرهانی و از آبادی رکاس در شرق دویرج به طرف غرب پاسگاه شرهانی و محور جنوبی از چم سری به طرف پاسگاه شرهانی و محور چهارم: عقب راندن نیروهای دشمن از ارتفاعات اشغالی در شرق نوار مرزی و تأمین خط مرزی با عبور از رودخانه دویرج بین چم سری در شمال و چم هندی در جنوب.

عملیات محرم در ۱۳۶۱/۸/۱۰ مصادف با ۱۴ محرم؛ به فرماندهی حسن باقری در منطقه دهلران از عین منصور تا شمال جبل فوقی بارمز "یازینب کبری (س)" در ساعت ۲۲ به اجرا درآمد. در مرحله اول این عملیات نیروهای ایرانی توانستند خطوط

دفاعی و مواضع دشمن را که با سنگرهای کمین، میدان مین، سیم خاردار وروده‌های دفاعی استحکام بخشیده بود درهم شکسته و نیروهای مدافع عراقی را به اسارت درآوردند.

مسئله‌ای که در مرحله اول غیرقابل پیش‌بینی بود، طغیان آب رودخانه دویریج بود. در آغاز شروع عملیات آب دویریج تا زانو هم نمی‌رسید و بسیاری از نیروها از محور چم‌سری از این آب عبور کردند، اما متأسفانه تعداد زیادی از رزمندگان گردان امام سجاد (ع) تیپ ۱۴ امام حسین (ع)، با طغیان آب رودخانه غرق شدند. در این مرحله ۵۵۰ کیلومتر مربع از خاک ایران از جمله شهر موسیان، بلندی‌های حمیرین، پل چم‌سری، پاسگاه‌های مرزی واوی، چم‌هندی، نهرعنبر، حوزه نفتی بیات، رود میمه، آزاد و جاده دهلران، از زیر دید و تیررس نیروهای عراقی خارج شد. در مرحله دوم عملیات با پیشروی رزمندگان به سمت طیب و شرهانی، محاصره دشمن کامل شد و در مرحله سوم ۳۰۰ کیلومتر مربع از خاک عراق شامل حوضچه‌های نفتی زبیدات، شهرک زبیدات، پاسگاه‌های شرهانی و ابوغریب و همچنین تأسیسات نفتی با ۳۵ حلقه چاه نفت به تصرف نیروهای ایرانی درآمد. این مرحله که مرحله آخر عملیات محرم بود در ۱۶ آبان ۱۳۶۱ خاتمه یافت.

♦ اسارت یکی از افسران عراقی در منطقه عملیاتی محرم - جاده عین خوش



سیاه‌کوه

دهلران

عملیات
محرم

علی‌گشت

پتک

بیات

موسیان

۲۹۸

دالپری

نهر عنبر
بلندی‌های جهرین

ابوغراب

چم‌سری
پل‌دویرج

عین‌خوش
پل‌چیخواب

۴۰۰

شهرانی

چم‌هندی

شوی‌چیات

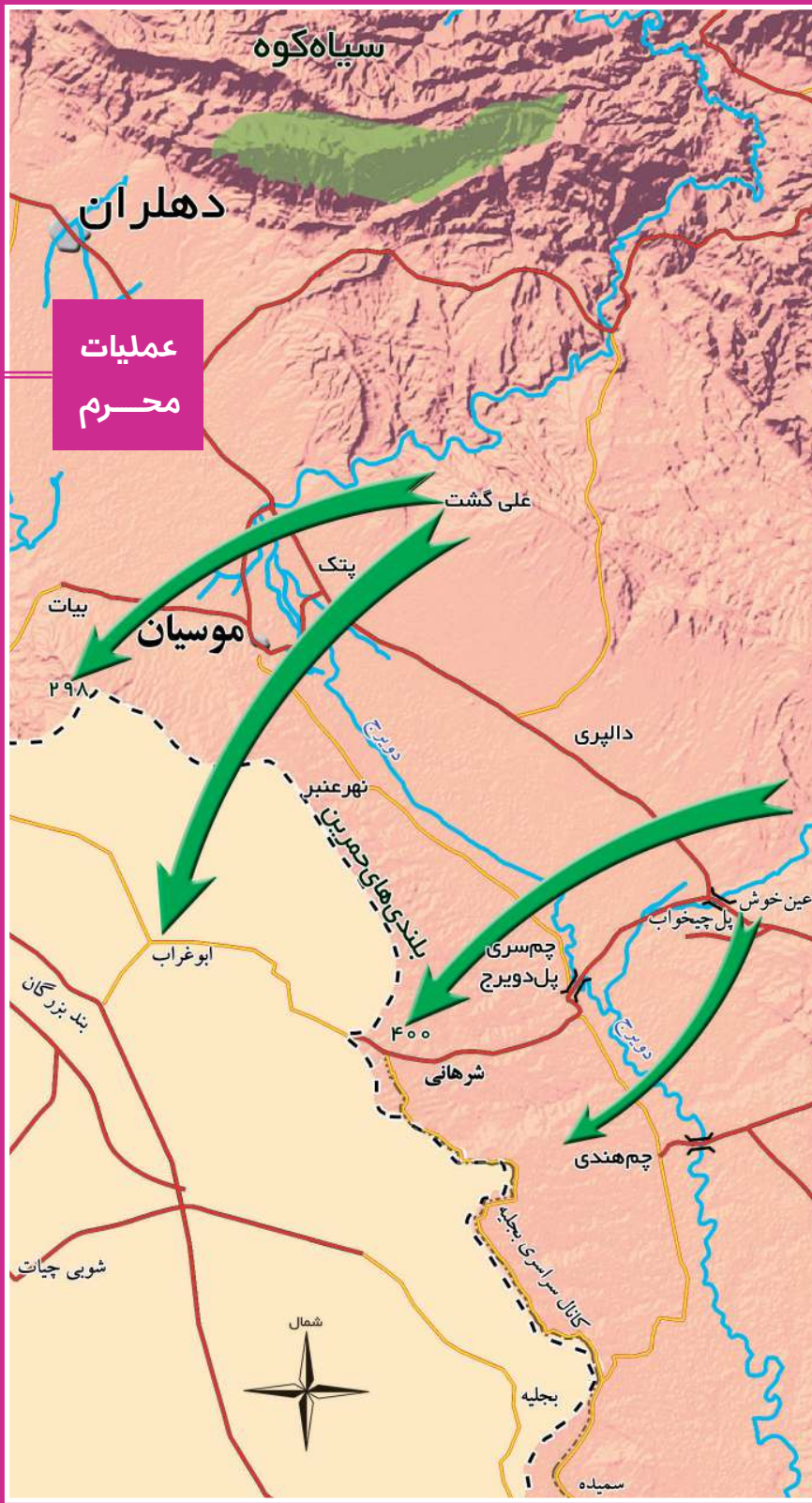
شمال



کانال سر‌اسری بجلیه

بجلیه

سمیده





♦ رزمندگان لشکر ۱۰ سیدالشهدا (ع) در چم هندی

چم هندی و چم سری

روستای چم هندی با ۴۰ خانوار و ۱۷۰ نفر جمعیت از توابع بخش موسیان دهلران است که در حاشیه رود دویرج در ۲۵ کیلومتری غرب دشت عباس قرار دارد و اهالی آن به دامداری و کشاورزی مشغول اند. اکالیپتوس، بید و گراز عمده ترین گونه های درختی موجود در منطقه جنگلی چم هندی است که با از بین رفتن آن ها و حرکت شن های روان، سکونت در این روستا را با مشکل مواجه کرده است. منطقه و پاسگاه چم سری نیز در شمال چم هندی و در مجاورت رودخانه دویرج قرار دارد.

پس از آزادی خرمشهر و عقب نشینی لشکر ۱۰ زرهی عراق، پل های چم سری و چم هندی بر روی دویرج توسط دشمن تخریب شد؛ اما در جریان عملیات محرم و در راستای خارج کردن شهرهای موسیان و دهلران از زیر آتش توپخانه دشمن در ارتفاعات جبل حمربین، یگان های لشکر ۱۴ امام حسین (ع) از محور چم هندی وارد عمل شده و با نصب پل بر روی دویرج در محل روستای چم هندی، به سمت منطقه چم سری پیشروی نموده و بخش هایی از ارتفاعات حمربین و پاسگاه های چم هندی و مربوط را آزاد نمودند.

دشمن در جریان اجرای استراتژی پدافند فعال (دفاع متحرک)، در ۱۳۶۵/۲/۱۰ تلاش نمود تا با تصرف مجدد ارتفاعات چم سری و منطقه چم هندی، سپاه چهارم خود را بر روی ارتفاعات حمربین مستقر کند، اما با ورود به موقع یگان های لشکر ۱۰ سیدالشهدا (ع) این تلاش دشمن نیز ناکام ماند. اکنون راه اندازی بازارچه مرزی چم سری توسط دولت در دست بررسی و اقدام قرار گرفته است.





رود و پل دویرج

رودخانه دویرج از ارتفاعات سیاه کوه سرچشمه گرفته و با حرکت به سمت جنوب غربی از شمال فکه به کشور عراق سرازیر شده و به هورالسنان در شرق ناصریه عراق می‌ریزد. دویرج که تا مرز شریانی تنها ۱۲ کیلومتر فاصله دارد با نیم متر عمق، رودخانه دائمی محسوب می‌شود، اما هنگام بارندگی و طغیان آب، سیل جاری می‌شود و عمق آن به بیش از سه متر و عرض آن تا ۵۰۰ متر افزایش می‌یابد.

با شروع جنگ دشمن با عبور از این رودخانه بر زمین‌های شرق دویرج مسلط شد و پس از عملیات فتح‌المبین نیز همچنان در اختیار ارتش بعث عراق قرار داشت. ۱۸ روز پس از آزادی خرمشهر لشکر ۱۰ زرهی عراق پس از تخریب پل‌های چم‌سری و چم‌هندی بر روی دویرج تا ارتفاعات حمیرین و فوقی عقب‌نشینی نمود. هفت ماه بعد و در شب عملیات محرم بر اثر بارندگی ناگهانی و جاری شدن سیل، رودخانه طغیان کرد و بنه‌های تدارکاتی و



چادرهای رزمندگان که در زیر پل دویرج در مسیر جاده دهلران و اندیمشک قرار داشت، زیرآب رفت و تعدادی از رزمندگان گردان امام سجاد (ع) تیپ ۱۴ امام حسین (ع) که در بستر و حاشیه رودخانه آماده عملیات بودند بر اثر شدت جریان آب، مظلومانه به شهادت رسیدند. اکنون سد مخزنی دویرج و پل هفت دهنه دویرج به یاد مظلومیت این شهدا، به پل شهدای محرم تغییر نام یافته است. در حال حاضر پل شهدای محرم با ۱۲۶ متر طول، ۵/۹ متر عرض و ۵ متر ارتفاع، استان‌های ایلام و خوزستان و دشت‌های پتک موسیان و سیداکبرا را به هم مرتبط می‌سازد و پل رییس در منطقه فکه نیز بر روی این رودخانه احداث شده است.



♦ جاده دهلران موسیان انتقال رزمندگان لشکر ۸ نجف
اشرف ساعاتی پیش از آغاز عملیات محرم

حمرین

رشته تپه‌های حمرین به صورت خطوطی ممتد به طول ۶۱ کیلومتر از شهر بدره عراق و بهرام‌آبادِ مهران تا فکه شمالی امتداد یافته است. حمرین از خاک رس تشکیل شده است و معابر آن نرم و در حال ریزش‌اند و رشته تپه‌های بخش شمالی حداکثر ۱۰۰۰ متر ارتفاع دارد، ولی هرچه به سمت جنوب امتداد می‌یابد، از ارتفاعش کاسته شده و به ۴۰۰ متر می‌رسد. این تپه‌ها به علت واقع شدن در ناحیه گرمسیری و عدم جریان آب در آن، فاقد هرگونه عارضه و پوشش گیاهی است.

تپه‌های حمرین به دلیل موقعیت مرزی و تفکیک مناطق ایران و عراق اهمیت فراوانی دارد به طوری که ارتش بعث عراق، قله‌های اصلی حمرین شامل تپه‌های ۲۹۸، ۳۰۰، ۳۰۰، ۱۷۵ را از ابتدای جنگ اشغال کرد که بخش عمده‌ای از آن به ویژه تپه‌های مهم ۱۷۵ و ۲۹۸ تا آبان ماه سال ۱۳۶۱ در دست دشمن باقی ماند تا اینکه رزمندگان با اجرای عملیات محرم و زیر آتش بی سابقه و مداوم دشمن، این تپه‌ها را آزاد کردند.

تپه‌های حمرین در روزهای پایانی جنگ دوباره اشغال شد اما با حضور رزمندگان بار دیگر از وجود متجاوزان پاک‌سازی شد.



♦ پل جدید چیخواب

♦ پل قدیم چیخواب

رود و پل چیخواب

رود چیخواب از ارتفاعات دالپری، کچ و خرماوا در حدفاصل شهرستان آبدانان و دهلران در ۴۰ کیلومتری شرق دهلران سرچشمه می‌گیرد و با عبور از حاشیه شمالی دشت عباس و عین خوش و قطع جاده دهلران به عین خوش، در جنوب پل دویرج به رود دویرج می‌پیوندد.

ارتش عراق در مهر ۱۳۵۹، پس از عبور از پل چم‌سری، رودخانه چیخواب را در اختیار گرفت و تا دو سال بر آن مسلط بود. رزمندگان برای اجرای عملیات‌های فتح‌المبین و محرم، در پناه شیارهای رود چیخواب وارد عمل شدند و موفقیت‌هایی کسب کردند. پل سیمانی ۱۰ دهانه چیخواب نیز در جریان عقب‌نشینی دشمن در سال ۱۳۶۱ تخریب شد اما با همت مهندسی سپاه و جهاد سازندگی بازسازی شد.

اکنون پل جدید و هشت دهانه چیخواب در ۴۰۰ متری پل قدیم احداث شده است.



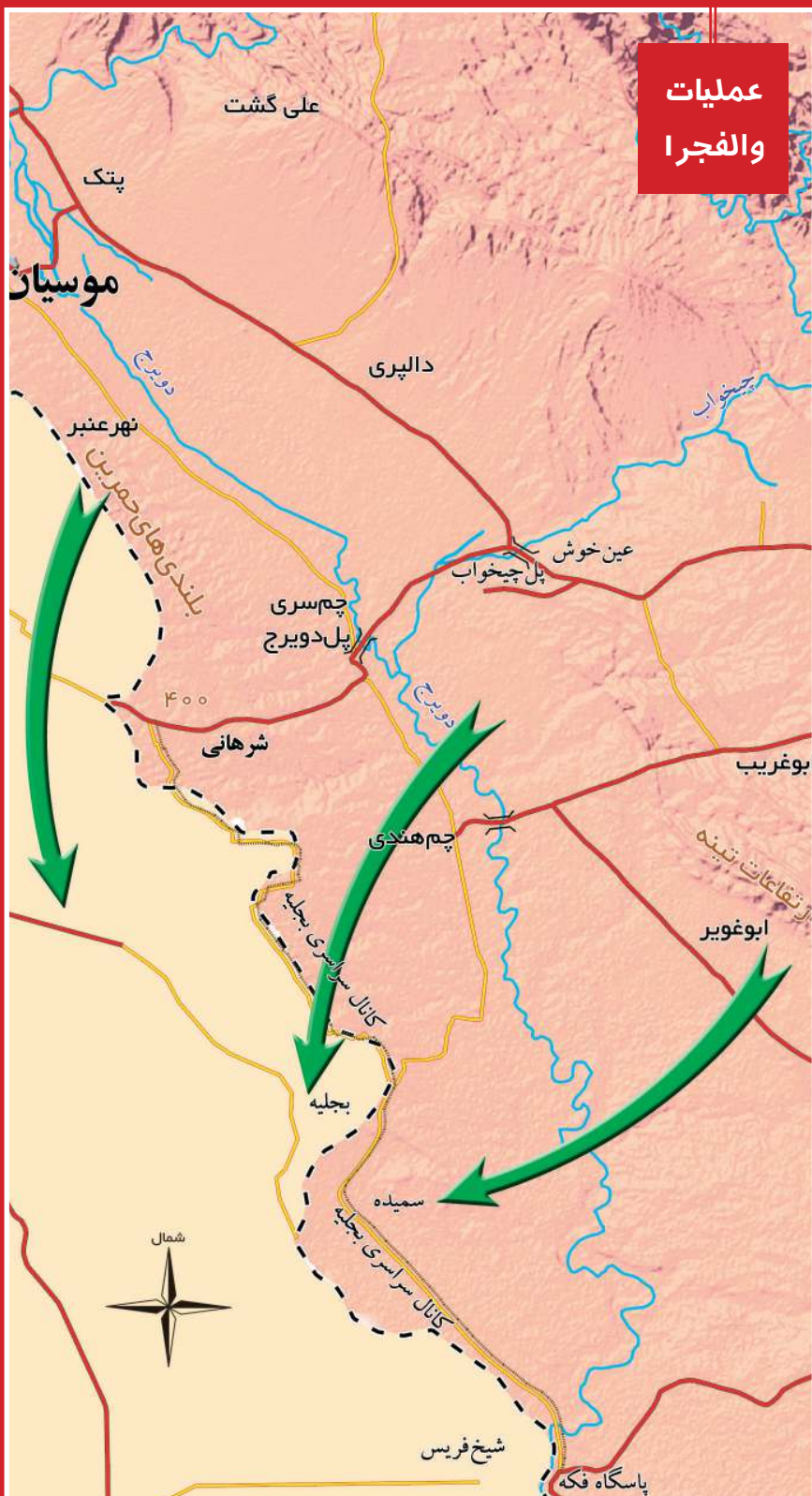
♦ جمعی از فرماندهان عملیات والفجر ۱؛ شهید احمد کاظمی، شهید حسین خرازی و ابوشهاب

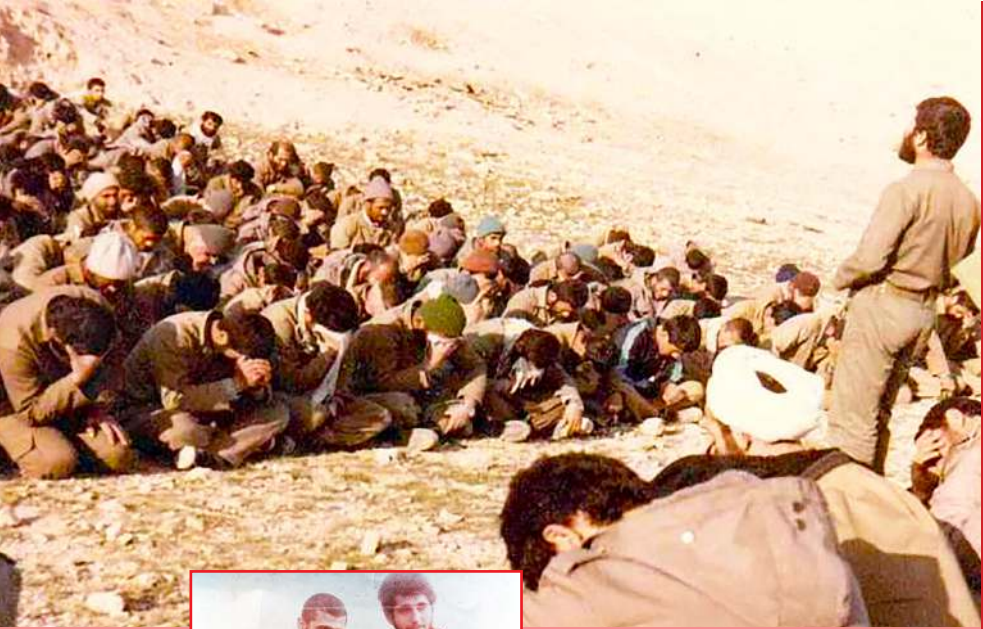
منطقه عملیاتی والفجرا

منطقه عملیاتی والفجرا در شمال غربی فکه و در محدوده جبل فوقی و تپه‌های حمزین قرار دارد. حدود سه ماه پس از انجام عملیات والفجر مقدماتی در جنوب فکه، عملیات والفجرا در منطقه شمال غربی فکه طرح‌ریزی شد تا ضمن تأمین اهداف باقی‌مانده از عملیات گذشته با تصرف ارتفاعات حمزین و جبل فوقی، مقدمات پیشروی به عمق مواضع دشمن و قطع مسیر مواصلاتی جبهه‌های جنوبی و میانی عراق فراهم شود.

بر این اساس قرارگاه خاتم‌الانبیاء (ص) عملیات را از دو محور شمالی و جنوبی به فرماندهی قرارگاه کربلا در جناح راست و قرارگاه نجف در جناح چپ؛ با مشارکت ۳۶ گردان از ارتش و ۹۶ گردان از سپاه طراحی نمود. بدین ترتیب، عملیات والفجرا با رمز "یا الله" در ۱۳۶۲/۱/۲۱ جهت آزادسازی تپه‌های حمزین و جبل فوقی به فرماندهی شهید علی صیاد شیرازی (فرمانده نیروی زمینی ارتش) آغاز شد و شش روز به طول انجامید. در نتیجه این عملیات بخشی از تپه‌های حمزین شامل ۱۴۵، ۱۱۲ و ۱۴۳ و پاسگاه پیچ انگیزه که در مجموع ۱۵۰ کیلومتر مربع وسعت را در بر می‌گرفت، آزاد شدند اما تپه‌های مهم ۱۴۶ و ۱۶۵ (مشرف بر پاسگاه و کانال سراسری بجلیه) در اشغال دشمن باقی ماند و اهداف اصلی عملیات تأمین نشد.

عملیات والفجرا





♦ شهید ذبیح الله عالی با دست مجروح

♦ رزمندگان غیور لشکر ۲۵
کربلا در عملیات والفجر ۶

منطقه عملیاتی والفجر ۶

پس از عملیات والفجرا، بخش جنوبی استان ایلام با وجود اهمیت بسیار، به منطقه آرام پدافندی تبدیل شد و تصویری شد که دیگر در این محدوده، راهکار نظامی برای پیشروی رزمندگان وجود ندارد اما در عین حال در آستانه عملیات خیبر، تلاش‌ها برای نبرد و آماده‌سازی این منطقه جهت اجرای عملیات فریب آغاز شد.

بر این اساس یک روز پس از عملیات والفجر ۵ در جنوب مهران، در بامداد ۱۳۶۲/۱۲/۲ عملیات والفجر ۶ با رمز "یازهر(س)" در منطقه عمومی چیلان واقع در جنوب دهلران آغاز شد و رزمندگان لشکر ۲۵ کربلای مازندران با ۸ گردان، ضمن عبور از رودخانه چیلان برای تصرف مواضع مستحکم یگان‌های سپاه چهارم و تیپ ۷۷ ارتش بعثی عراق، از طریق بستر چهار رودخانه فصلی وارد

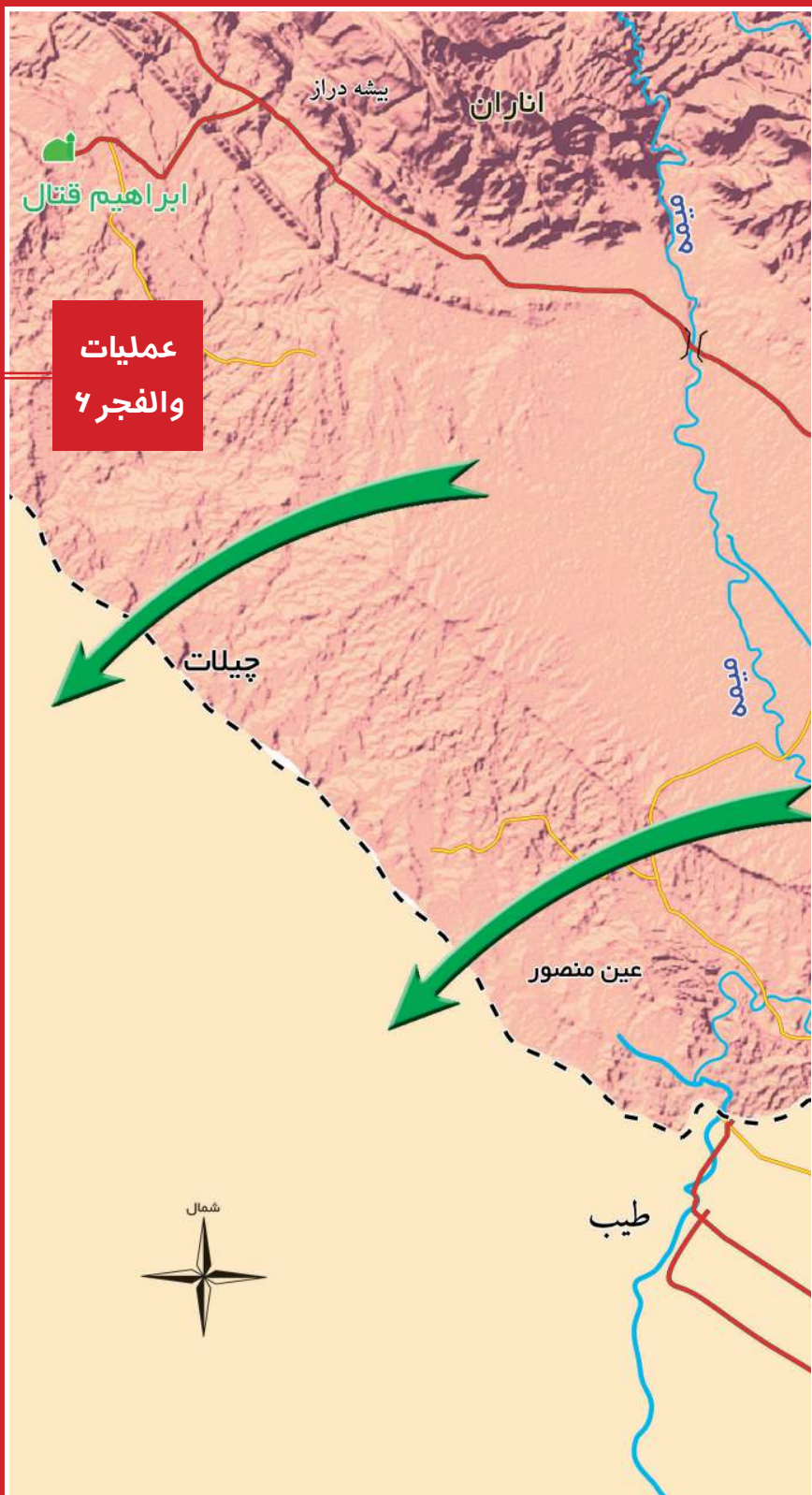
عمل شدند و به حرکت خود در عمق میادین مین و موانع دشمن در این شیارها ادامه دادند و موفق شدند منطقه‌ای به وسعت ۵۰ کیلومترمربع، شامل ارتفاعات مرزی مشرف به شهر علی غربی و جاده مرزی و تدارکاتی طیب - علی غربی عراق را تصرف کنند. پس از چند روز نبرد و موفقیت نسبی عملیات خیبر، رزمندگان با دفع پاتک‌های سنگین دشمن طبق برنامه پیش‌بینی شده به مواضع خود بازگشتند.

در جریان این عملیات ۳۵۰ نفر از رزمندگان مظلومانه به شهادت رسیدند که از جمله به رزمندگان گردان ۳۱۳ نفری امام رضا (ع) اعزامی از آمل می‌توان اشاره نمود که تنها ۱۵ نفر آن‌ها زنده ماندند و مابقی به شهادت رسیدند. شهید ذبیح‌الله عالی فرمانده دلاور گردان مسلم بن عقیل لشکر ۲۵ کربلا در این عملیات در محور سدیره به شهادت رسید.

در جریان گلوله‌باران شیمیایی دشمن در این عملیات ۶۰ نفر از رزمندگان مصدوم شدند.

♦ شهید حاج حسین بصیر در کنار برادر عمرانی، برادر کوسه چی و برادر فردوس قبل از عملیات والفجر ۶







♦ منطقه چیلات

چیلات

منطقه و پاسگاه مرزی چیلات در ۴۰ کیلومتری جنوب غربی شهر دهلران قرار دارد. از دهه ۱۳۵۰ ارتباطات مرزی و تردد مهاجرین و رانده شدگان ایرانی از عراق، از طریق این پاسگاه مرزی انجام می‌گرفت.

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی و تشدید اخراج ایرانیان از عراق؛ هنگامی که در ۱۳۵۹/۳/۶ نیروهای پاسگاه چیلات همانند گذشته برای تحویل گرفتن رانده شدگان ایرانی و تحویل آن‌ها به فرمانداری





دهلران، راهی نقطه صفر مرزی شدند، به ناگاه نظامیان عراقی در پوشش رانده شدگان، فرمانده پاسگاه چیلات به نام ناصر پشتکش و سه نفر از همراهان وی را به اسارت گرفته و تحویل استخبارات عراق دادند.

در آستانه هجوم سراسری ارتش بعثی عراق، نیروهایی به استعداد یک تیپ در ۱۳۵۹/۶/۲۴، در منطقه چیلات عراق مستقر شد و در ۱۳۵۹/۶/۳۰، پاسگاه مرزی و منطقه چیلات را اشغال کرد. مهم‌ترین عملیات رزمندگان در منطقه چیلات، بامداد ۱۳۶۲/۱۲/۲، بانام والفجر ۶ آغاز شد که درواقع طرح فریب عملیات خیبر بود و رزمندگان لشکر ۲۵ کربلای مازندران بخش عمده‌ای از این منطقه را آزاد نمودند.

در جریان تفحص شهدا در چیلات پیکر دو نفر از شهدای این عملیات به نام‌های سید ابراهیم اسماعیل زاده موسوی (پدر) و سید حسین اسماعیل زاده (پسر) در حالی کشف شد که پدر، سرپرست رابربالین خود گرفته بود.



♦ پل جدید و قدیم میمه

رود و پل میمه

رودخانه میمه از سراب میمه زرین‌آباد در دامنه غربی کبیرکوه در ۸۰ کیلومتری شمال غربی دهلران سرچشمه گرفته و با عبور از ۱۵ کیلومتری شمال دهلران و از میان شیارهای ارتفاعات حمزین به رود دجله عراق می‌ریزد.

پل میمه در مسیر جاده دهلران- مهران و بر روی رود میمه احداث شده است که ۶۰ متر طول، ۶ متر عرض و ۵ متر ارتفاع دارد و دشت‌های جانبی رودخانه را به هم متصل می‌کند.

ارتش عراق در ۱۳۵۹/۶/۳۱، با عبور از پل رودخانه میمه به سمت رودخانه دویرج پیشروی کرد و مقدمات سقوط عین‌خوش



را فراهم نمود. سپاه پاسداران دهلران در این منطقه هسته‌های اولیه گردان ۵۰۵ محرم از تیپ امیرالمؤمنین (ع) را ایجاد کرد و شهید عبدالصالح امینیان، فرمانده سپاه دهلران، با حفظ سمت فرمانده این گردان شد و در طول جنگ از مسیر شیارهای این رودخانه برای ضربه زدن به دشمن استفاده می‌شد.

رزمندگان در جریان عملیات محرم در مدخل تنگه بیات با استفاده از پل‌های شناور، خود را از شرق رودخانه میمه به غرب آن رساندند و ضمن تثبیت موقعیت خود، مواضع دشمن را تصرف کردند. در تاریخ ۱۳۶۲/۱۲/۲ و در جریان عملیات والفجر نیز رزمندگان از مسیر رودخانه به عمق مواضع نیروهای عراقی نفوذ کردند و با غلبه بر دشمن، بخش اعظم رودخانه و اراضی حاشیه آن را آزاد کردند.

ارتش عراق در اواخر جنگ با اشغال دهلران و عبور از پل میمه به سوی سهراهی زرین‌آباد و مهران رفت و با یگان‌های خود در آن مناطق الحاق نمود؛ اما پس از شکست و هنگام عقب‌نشینی دوباره پل میمه را منهدم کرد. به دنبال آزادسازی این منطقه، پل میمه دوباره بازسازی شد و اکنون بر روی این رودخانه سد انحرافی احداث شده است. در طول جنگ در کنار این پل ایستگاه صلواتی قرار داشت و پذیرای رزمندگان در این محور عملیاتی جبهه ایلام بود.



♦ شهدای بی سیم چی لشکر ۱۹ فجر در عملیات قدس ۳، از سمت راست شهید سید جمال میری - شهید ابراهیم دهقان - سردار عالیکار - شهید مهدی نظیری - شهید مصطفی اسداللهی زوج

عین منصور (قدس ۳)

منطقه و پاسگاه مرزی عین منصور در غرب رود میمه و در مجاورت مرز ایران و عراق قرار دارد و با شیارهای شنی به منطقه طیب عراق متصل می شود. این منطقه دارای تعدادی تپه بلند است که تپه ۱۹۴ متری آن به سبب اشراف بر غرب رودخانه میمه اهمیت ویژه‌ای در دوسوی نبرد داشت.

دشمن پس از شکست در عملیات بیت المقدس و عقب نشینی سراسری، بخشی از بلندی‌های مرزی را در اشغال خود نگه داشت تا دید و اشراف کافی بر منطقه عمومی دهلران داشته باشد.

عملیات محدود قدس ۳ در ۲۰/۴/۱۳۶۴ با رمزی یا امام جعفر صادق (ع) توسط ۳ گردان از رزمندگان لشکر ۱۹ فجر شیراز با هدف تصرف تپه مهم ۱۹۴ آغاز شد و با رعایت اصل غافل گیری و قطع خطوط برق و مخابراتی دشمن با عقبه خود، تلفات سنگینی به دشمن بعثی وارد شد و ۷۰ نفر از نیروهای دشمن در این تپه‌ها به اسارت درآمدند؛ اما با روشن شدن هوا و آغاز پاتک سنگین



♦ طلبه شهید مهدی نظیری ♦ شهید علی اصغر نعمت زاده سمت چپ در این عملیات به شهادت رسید

دشمن و در جریان بازگشت رزمندگان، تعدادی از رزمندگان شهید و مفقود شدند.

شهید علی اصغر نعمت زاده بی سیم چی لشکر ۱۹ فجر پیش از آغاز عملیات در وصیت نامه خود می نویسد: «بر همه آن هایی که ادعای مسلمانی می کنند واجب است در حفظ این حکومت که نتیجه رنج زحمت همه انبیاء ائمه و علما و مبارزین در راه اسلام است بکوشند و بدانید سرمنشأ شکست هر انقلابی نفاق بین مردمی است که در انقلاب به گونه ای سهم داشته اند».

شهید مصطفی اسداللهی که همه وسایلش را قبل از عملیات بخشیده بود و در مسیر عملیات نحوه ی صحیح گرفتن شهادتین را می پرسید، در این عملیات مفقود شد. او نیز در وصیت نامه خود می نویسد: «انقلابمان را به جهان و جهانیان صادر کنید، حزب الله را تشکّل بخشید و سنگر گروه های مقاومت را خالی نکنید، جبهه ها را خالی نکنید و تبلیغات را که امام می فرمایند از اهم امورات است به نحو احسن انجام دهید. من الان در لباس دامادیم هستم و شب شهادت من مثل شب عروسیم است. آیا شما شب عروسی بر من گریه وزاری می کنید؟».



♦ دشواری رمل‌های فکه در عملیات والفجر ۱

پاسگاه فکه

منطقه عمومی فکه از دو بخش فکه شمالی و فکه جنوبی تشکیل شده است. در بخش شمالی آن پاسگاه فکه قرار دارد و جنوبی‌ترین نقطه استان ایلام و شهرستان دهلران است و فکه جنوبی که شامل یادمان فکه و یادمان چزابه می‌باشد در محدوده شمالی استان خوزستان قرار دارد.

ارتش بعث عراق به دلیل اهمیت نظامی این منطقه، مأموریت تصرف آن را به لشکری مکانیزه از سپاه سوم خود واگذار کرد، اما مقاومت نیروهای تیپ ۳۷ زرهی شیراز پیشروی دشمن در فکه را چهار روز به تعویق انداخت تا آنکه با پیشروی لشکر ۱۰ زرهی عراق از جاده دهلران به سوی پل نادری و دستیابی به سه‌راهی دهلران-فکه، این منطقه به‌طور کامل اشغال شد. هم‌زمان با اجرای مرحله اول عملیات بیت‌المقدس در ۱۰/۰۲/۱۳۶۱، این پاسگاه و حومه آن آزاد شد.



♦ امامزاده عباس

دشت عباس

دشت عباس دشتی وسیع است که از شمال به ارتفاعات بلتا، شاوریه و دهلیز و از جنوب به ارتفاعات تینه و ابوغریب، از شرق به تپه‌های علی‌گره‌زد و از غرب به رود چیخواب محدود می‌شود. این دشت به لحاظ وجود امامزاده عباس در کنار جاده اندیمشک - دهلران، به دشت عباس معروف شده است.

با آغاز جنگ و عبور تیپ ۴۲ لشکر ۱۰ زرهی عراق از رودخانه‌های دویرج و چیخواب در هفته اول جنگ، دشت عباس اشغال شد. پس از موفقیت رزمندگان در مرحله اول عملیات فتح‌المبین و در حالی که دشت عباس در معرض آزادسازی کامل قرار گرفته بود، سرلشکر "هشام صباح الفخری" فرماندهی سپاه چهارم ارتش عراق در صبح روز اول عملیات به بخشی از واحدهای تانک تی ۷۲ لشکر ۱۰ زرهی خود در منطقه رقابیه دستور داد تا ضمن حرکت به سمت امامزاده عباس پاتک سنگینی را جهت انهدام نیروهای جبهه قدس و ممانعت از آزادسازی دشت عباس آغاز کنند. لذا سرتیپ "ثابت سلطان تکریتی" فرمانده لشکر ۱۰ زرهی تانک‌های مدرن تی ۷۲ را که به تازگی وارد سازمان رزم ارتش عراق شده بود جهت اجرای آتش بر روی رزمندگان



تیپ ۱۴ امام حسین (ع)؛ در پشت خاکریزهای هلالی شکل کنار جاده که از سه راه امامزاده عباس تا تنگ ابوغریب و دامنه ارتفاعات تینه گسترش داشت، مستقر نمود. با توجه به نبرد نابرابر تانک و نفر در این منطقه

تانک‌های چیفتن تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی ارتش به دستور شهید علی سیادشیرازی به سمت تنگ ابوغریب حرکت نمود و از سویی دیگر ۵ گردان از ۹ گردان تیپ ۲۷ محمد رسول الله (ص) موظف شدند تا با واحدهای زرهی و مکانیزه دشمن درگیر شوند؛ اما به دلیل پاتک سنگین و تسلط دید و اجرای آتش دشمن بر روی جاده و نیز اعزام نیروهای احتیاط از کرانه رودخانه دویرج و بال بردنیروهای مخصوص دشمن در منطقه، امامزاده عباس مجدداً اشغال شد و رزمندگان تا شش کیلومتری امامزاده عباس به عقب رفتند.

در پاسخ به این اقدام تیپ ۲۷ محمد رسول الله (ص) در شیاری در سمت چپ جاده (در حدود هفت کیلومتری امامزاده) با احداث قرارگاهی به نام کمپ محمد رسول الله (ص) به هدایت و پشتیبانی گردان‌های تحت امر خود جهت بازپس‌گیری امامزاده عباس اقدام کرد. مقاومت رزمندگان در این محور خصوصاً حمله گردان ابوذر غفاری به ارتفاعات تینه باعث زمین‌گیر شدن دشمن و درنهایت تثبیت نتایج مرحله اول عملیات شد. با پیشروی نیروهای قرارگاه قدس در مرحله سوم عملیات در تاریخ ۱۳۶۱/۱/۷، دشت عباس و امامزاده عباس به طور کامل و برای همیشه آزاد شد.

امامزاده عباس که مورد توجه اهالی منطقه قرار دارد، بر اثر جنگ تخریب شد و در سال ۱۳۶۵ توسط اداره اوقاف ایلام تا حدودی بازسازی شد و اکنون مزار ۳۰ شهید دفاع مقدس در جوار آن قرار دارد.



◆ معبر پاکسازی شده کانال بجلیه

کانال سراسری بجلیه

◆ شهید ابراهیم هادی در کانال
بجلیه به شهادت رسید

کانال سراسری بجلیه به طول ۹۰

کیلومتر از تپه‌های حمیرین و نهر عنبر آغاز شده و با عبور از شرفانی،
چم‌هندی، سمیده، پیچ انگیزه و فکه به چزابه و آب‌های هور منتهی
می‌شود.

پس از عملیات فتح‌المبین و عقب‌نشینی اجباری دشمن به خط
مرزی در منطقه فکه، ارتش بعث عراق برای ممانعت از پیشروی
رزمندگان به عمق خاک عراق، با مشورت کارشناسان خارجی اقدام
به احداث کانال بجلیه به عرض ۵ متر و عمق ۴ متر نمود و در داخل
آن انواع موانع و مین و تله‌های انفجاری تعبیه شد. در پشت کانال
نیز استحکامات دفاعی جهت استقرار نیروها به شکل خوشه‌انگوری
احداث شده بود و جلو این کانال چندین رده موانع و سیم خاردار،
موانع خورشیدی، میادین مین و سنگ‌های کمین قرار داشت.

در جریان عملیات والفجر مقدماتی، عمق و وسعت این استحکامات
سبب عدم الحاق و استقرار نیروهای خودی و ناتمام ماندن عملیات شد
و رزمندگان گردان کمیل و حنظله در این کانال شهدای بسیاری دادند
و به همین دلیل این کانال سراسری در منطقه فکه در بخش‌هایی به
کانال کمیل و کانال حنظله معروف شده است.

اکنون به یاد مظلومیت شهدای این عملیات، یادمان کانال کمیل
و حنظله در کنار این کانال احداث شده است.



♦ یادمان شرهانی

♦ گفتگو با اسیر عراقی برای دریافت اطلاعات موقعیت دشمن در پاسگاه شرهانی - عملیات محرم

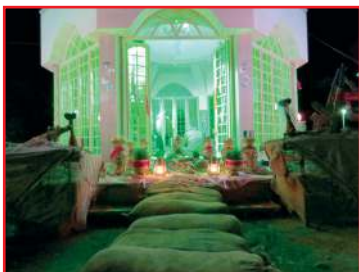
شرهانی

منطقه و پاسگاه شرهانی در ۶۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر دهلران و در فکه شمالی و دامنه ارتفاعات حمزین قرار دارد و از طریق جاده شهید خرازی تا جاده دهلران - اندیمشک و پادگان عین خوش، ۲۵ کیلومتر فاصله دارد.

در طول جنگ این منطقه به علت وجود ارتفاعات ۱۷۵ و ۱۷۸ که میدان دید وسیعی از دشت دهلران و منطقه عین خوش تا استان میسان عراق داشت، اهمیت نظامی یافت و ارتش عراق با اشغال این منطقه به ایجاد میادین مین و موانع اقدام نمود.

با اجرای عملیات محرم بخش مهمی از بلندی‌های حمزین در منطقه شرهانی آزاد شد و ولی تا آزادی خرمشهر بخش‌هایی از این





منطقه همچنان در اشغال دشمن بود. در جریان عملیات والفجرا، شرهانی حد شمالی عملیات بود و همچنین عملیات ایزدایی شرهانی در ۱۳۶۴/۴/۲۱ توسط ارتش در این منطقه صورت گرفت.

در جریان اجرای سلسله عملیات‌های پدافند فعال (دفاع متحرک)، در ۱۳۶۵/۲/۱۰ دشمن با دو لشکر به این منطقه حمله نمود که با واکنش سریع مدافعان تیپ ۱۰ سیدالشهدا (ع) تلاش دشمن ناکام ماند. اکنون در منتهی‌الیه جاده عین‌خوش و در نزدیکی پاسگاه چم‌سری، یادمان شرهانی که در گذشته مقر تفحص لشکر ۱۴ امام حسین (ع) اصفهان بود، قرار دارد که دارای گنبد کوچکی است و در اطراف آن خاک‌ریزها و ادوات جنگی به نمایش درآمده است.

سنگرها و کانال سراسری بجلیه در اطراف این یادمان یادآور حماسه‌ها و مظلومیت‌های شهدای جنگ تحمیلی، خصوصاً شهدای عملیات محرم و والفجرا است و به همین مناسبت در سال ۱۳۸۸ در این یادمان یک شهید گمنام به خاک سپرده شد.



♦ شهید حسین
اسکندرلو

یادمان سیدالشهدا(ع)

یادمان سیدالشهدا(ع) در ۵۲ کیلومتری غرب شوش و در ضلع شمالی جاده شوش- فکه قرار دارد و با پاسگاه مرزی فکه تنها ۱۳ کیلومتر فاصله دارد و جنوبی‌ترین نقطه حماسی استان ایلام محسوب می‌شود.

در جریان استراتژی پدافند فعال (دفاع متحرک)، عراق در سال ۱۳۶۵؛ ارتش بعث عراق در ۱۰ اردیبهشت با دو لشکر پیاده مکانیزه و زرهی با پشتیبانی آتش توپخانه؛ تعرض خود را به تپه سبز در فکه شمالی آغاز نمود و تا عمق ۱۲ کیلومتری ایران، پیشروی نمود.

شش گردان از لشکر ۱۰ سیدالشهدا(ع) به فرماندهی برادر علی فضلی؛ برای مقابله با دشمن به سرعت وارد منطقه شدند و پس





از شناسایی خطوط دفاعی دشمن در ۱۲ اردیبهشت ماه؛ با رمز "یاسید الشهدا (ع)" به مقابله با متجاوزان بعثی پرداختند و مانع از پیشروی دشمن در این منطقه شدند.

در این عملیات عاشورایی حاج حسین اسکندری فرمانده گردان حضرت علی اصغر (ع) و شهید محمد حسن حسینیان فرمانده گردان المهدی (ع) به همراه ۹۰ نفر از یارانشان، به شهادت رسیدند.

شهرستان
دهلران

۱۹۵



♦ شهید حسینیان
سمت راست و نفر
وسط برادر علی فضلی



♦ اردوگاه رزمندگان در شاوریه قبل از عملیات

سپتون، بلتا، شاوریه و دهلیز

تپه‌های سپتون، بلتا، شاوریه و دهلیز در اطراف جاده دهلران - اندیمشک، بین دشت عباس و سه‌راهی دهلران قرار دارند و بر شهرهای شوش و اندیمشک و منطقه دشت عباس مسلط است. به علت موقعیت حساس این تپه‌ها، عملیات‌های متعددی از جمله خاتم النبیین (ص)، تپه ۳۵۰، تپه چشمه و از همه مهم‌تر بخشی از عملیات فتح المبین در این منطقه به وقوع پیوست.

روستای سپتون از توابع بخش موسیان دهستان دشت عباس در ۹۵ کیلومتری جنوب شرقی دهلران و دامنه ارتفاعات سپتون و در مجاورت جاده دهلران - اندیمشک قرار دارد و شرقی‌ترین روستای این شهرستان محسوب می‌شود. در ۱۲ کیلومتری شمال روستای سپتون، بریدگی‌های طبیعی قرار دارند که در صورت آب‌گیری مناسب سد کرخه، بخش عظیمی از آب برگشتی پشت سد به منطقه سپتون هدایت می‌شود و دریاچه زیبای سپتون را به طول تقریبی ۴۰ کیلومتر





♦ شهید
اسماعیل
قهرمانی مسئول
شناسایی منطقه

و عرض ۷ کیلومتر در مجاورت روستا پدید می‌آورد که زیستگاه پرندگان بسیاری است. پس از روستا و تپه سپتون به ترتیب از شرق به غرب، تپه ۲۳۰ بلتا مشرف بر روستای بلتا و تپه ۲۵۵ شاوریه مشرف بر روستای شاوریه و تپه ۳۵۰ دهلیز قرار دارد. با آغاز جنگ و اشغال دامنه این ارتفاعات

تا ساحل غربی رودخانه کرخه توسط لشکر ۱۰ زرهی عراق، لشکر ۲۱ حمزه ارتش براساس عملیات آفندی ۲۳ مهرماه، برای مقابله با دشمن در این منطقه اقدام نمود که این تلاش ناموفق ماند.

در جریان مرحله نخست عملیات فتح‌المبین قرارگاه نصر به فرماندهی شهید احمد متوسلیان مأموریت یافت تا در مرحله نخست عملیات؛ ارتفاعات سپتون، بلتا، شاوریه، تپه چشمه و تپه دهلیز در شمال جاده و تپه‌های علی‌گه‌زد را در جنوب جاده، با سه گردان سلمان، حمزه و حبیب بن‌مظاهر تیپ ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) به شیوه تک جبهه‌ای تصرف و تأمین نماید. لذا پیش از آغاز عملیات واحدهای شناسایی تیپ ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) زیر نظر شهید همت و با مسئولیت اسماعیل قهرمانی برای شناسایی منطقه، بر فراز تپه دهلیز مستقر شدند و با آغاز عملیات شهید حاج احمد متوسلیان، تجهیزات مخابراتی قرارگاه نصر را برای هدایت عملیات در این تپه مستقر نمود.

با آغاز عملیات و تصرف غافلگیرانه توپخانه دشمن در علی‌گه‌زد، توسط گردان حبیب ابن‌مظاهر به فرماندهی شهید وزوایی، پیروزی در این محور تضمین شد و رزمندگان تمامی اهداف تعیین شده را تأمین نمودند و این مناطق برای همیشه آزاد شدند.



♦ شهید علی محمودوند نفر سمت چپ و برادر داود دشتی در حال تفحص پیکر شهدا در فکه شمالی در سال ۱۳۷۳

سمیده

دشت و پاسگاه سمیده در منطقه فکه شمالی و جنوب غربی ابوغویرو شمال پاسگاه فکه، درمداخل دالان سمیده و مقابل پاسگاه الحلیله عراق قرار دارد که در عراق دشت سمیده عراق نامیده می‌شود و برای حفاظت از منطقه العماره اهمیت بسیاری دارد.

پاسگاه سمیده در تجاوزی آشکار قبل از آغاز رسمی جنگ در ۱۳۵۹/۵/۲۶ مورد حمله ارتش عراق قرار گرفت و فرمانده این پاسگاه به نام سیدشادمان شاه ابراهیمی و سرباز وظیفه شیرزاد یاسمی به شهادت رسیدند.

در ۱۳۵۹/۶/۱۸ نیز این پاسگاه به همراه چاه‌های نفت شماره ۷ و ۱ که مجاورت پاسگاه بود زیر آتش شدید دشمن قرار گرفت و نهایتاً در بامداد ۱۳۵۹/۷/۱ و در جریان هجوم سراسری ارتش عراق به شهرستان دهلران، توسط لشکر مکانیزه عراق اشغال شد و دشمن از دالان سمیده برای دور زدن و تصرف فکه استفاده نمود.

این پاسگاه یکی از محوره‌های عملیات‌های والفجر مقدماتی و والفجر بود و در جریان تفحص شهدا در ارتفاع ۱۱۰ در ۴ کیلومتری شرق این پاسگاه، پیکرهای مطهر تعداد زیادی از شهدا تفحص شدند.



♦ تلفات دشمن در تاسیسات نفتی ابوغریب

ابوغویرو ابوغریب

روستا و منطقه نفتی ابوغریب در جنوب غربی دشت عباس و شمال ارتفاعات تینه قرار دارد و دارای ذخایر و چاه‌های نفتی فراوانی دارد.

دستیابی به ابوغریب و تسلط بر آن، اشغال دشت عباس و جاده دهلران - اندیمشک و بهره‌برداری از منابع نفتی آن را برای دشمن تضمین می‌نمود؛ به همین دلیل یگان‌های ارتش بعث عراق پس از هجوم سراسری، به تأسیسات چشمه‌خوش و ابوغریب رسیده و این نقاط را تا عملیات فتح‌المبین در اشغال خود داشتند.

روستای ابوغویر نیز از توابع بخش موسیان است که از سمت

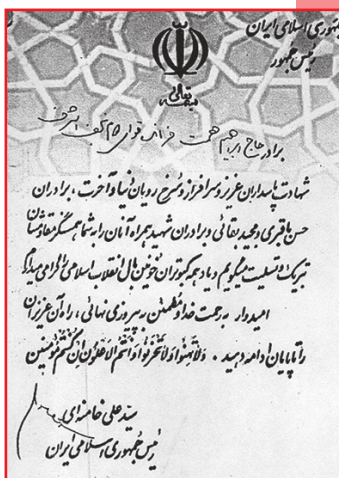
♦ تسلط رزمندگان بر تاسیسات نفتی ابوغریب در عملیات محرم



شمال به دشت عباس و از شرق به سیل‌بندهای رودخانه دویرج محدود می‌شود. نیروهای مهاجم برای دستیابی به جلگه وسیع دهلران، تنگه عین‌خوش، رودخانه دویرج و سایر نقاط مهم این منطقه، باید از روستای ابوغویر عبور می‌کردند. ارتش عراق در ۱۳۵۹/۶/۳۱، وارد منطقه دهلران شد و پس از یک هفته ابوغویر را اشغال نمود؛ تا آنکه در جریان عملیات فتح‌المبین در ۱۳۶۱/۱/۲ آزاد شد.

حسن باقری از بنیان‌گذاران اطلاعات و عملیات سپاه پاسداران و مجید بقایی فرمانده قرارگاه فجر، در بهمن ۱۳۶۱ حین بررسی خطوط دفاعی منطقه در ۷ کیلومتری جنوب غربی روستای ابوغویر، بر اثر گلوله باران دشمن، به شهادت رسیدند.

♦ شهید حسن باقری



♦ شهید مجید بقایی

♦ متن پیام آیت الله خامنه ای در پی شهادت شهیدان باقری و بقایی



◆ کوه اناران

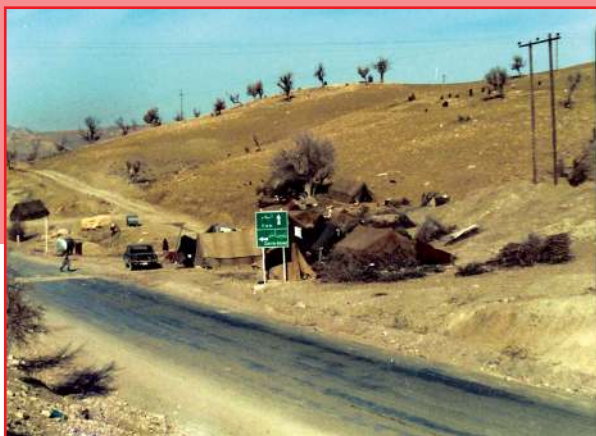
اناران

سلسله ارتفاعات اناران در حدفاصل رودهای چنگوله و میمه به طول ۵۰ کیلومتر و عرض ۱۰ کیلومتر از شمال غربی به جنوب شرقی به مانند یک مانع طبیعی به موازات مرز امتداد یافته است. رودهای فصلی میمه، سه گلال، بیشه دراز، نصریان، قافله جا، فصیل و خشکه کلات از این ارتفاعات سرچشمه می گیرند و دهستان نصریان در دامنه های جنوبی و دهستان های سادات، زرین آباد و خربزان در دامنه های شمالی و شرقی این کوه واقع اند و جاده دهلران به مهران به موازات دامنه های جنوبی آن قرار دارد.

این ارتفاعات حساس بر خطوط مرزی و جاده مهران- دهلران و شهر دهلران تسلط دارد و دارای دو میدان بزرگ نفتی آذر و چنگوله با ذخایر ۸/۸ میلیارد بشکه نفت است.

با آغاز جنگ و سقوط خطوط مرزی دهلران، دشمن تا دامنه جنوبی ارتفاعات اناران پیشروی نمود و جاده مهران- دهلران را

♦ چادرهای آوارگان در
سه راه زرین آباد



قطع کرد و در این منطقه متوقف شد. در این شرایط رزمندگان بلافاصله بر روی این ارتفاعات مستقر شدند و از این ارتفاعات در جریان عملیات فتح المبین برای استقرار نیرو، دیده بانی، بنه های تدارکاتی و مقرهای پشتیبانی استفاده کردند. سه راهی زرین آباد و تنگه تیناب که جاده مهران - دهلران را به روستای زرین آباد در دامنه شمالی ارتفاعات اناران متصل می کند، تنها معبر عبوری ارتفاعات اناران و یکی از مسیرهای مهم پشتیبانی جبهه دهلران در طول جنگ بود.

در پایان جنگ دشمن تلاش داشت تا با عبور از این تنگه زرین آباد را اشغال نموده و برای اولین بار به شمال ارتفاعات اناران پیشروی کند که با تلاش به موقع مردم و رزمندگان، به عقب رانده شد.

♦ حضور نیروهای اطلاعات و عملیات تیپ امیرالمومنین (ع) بر فراز کوه اناران در سال ۱۳۶۵





♦ سایت راداری دینار کوه

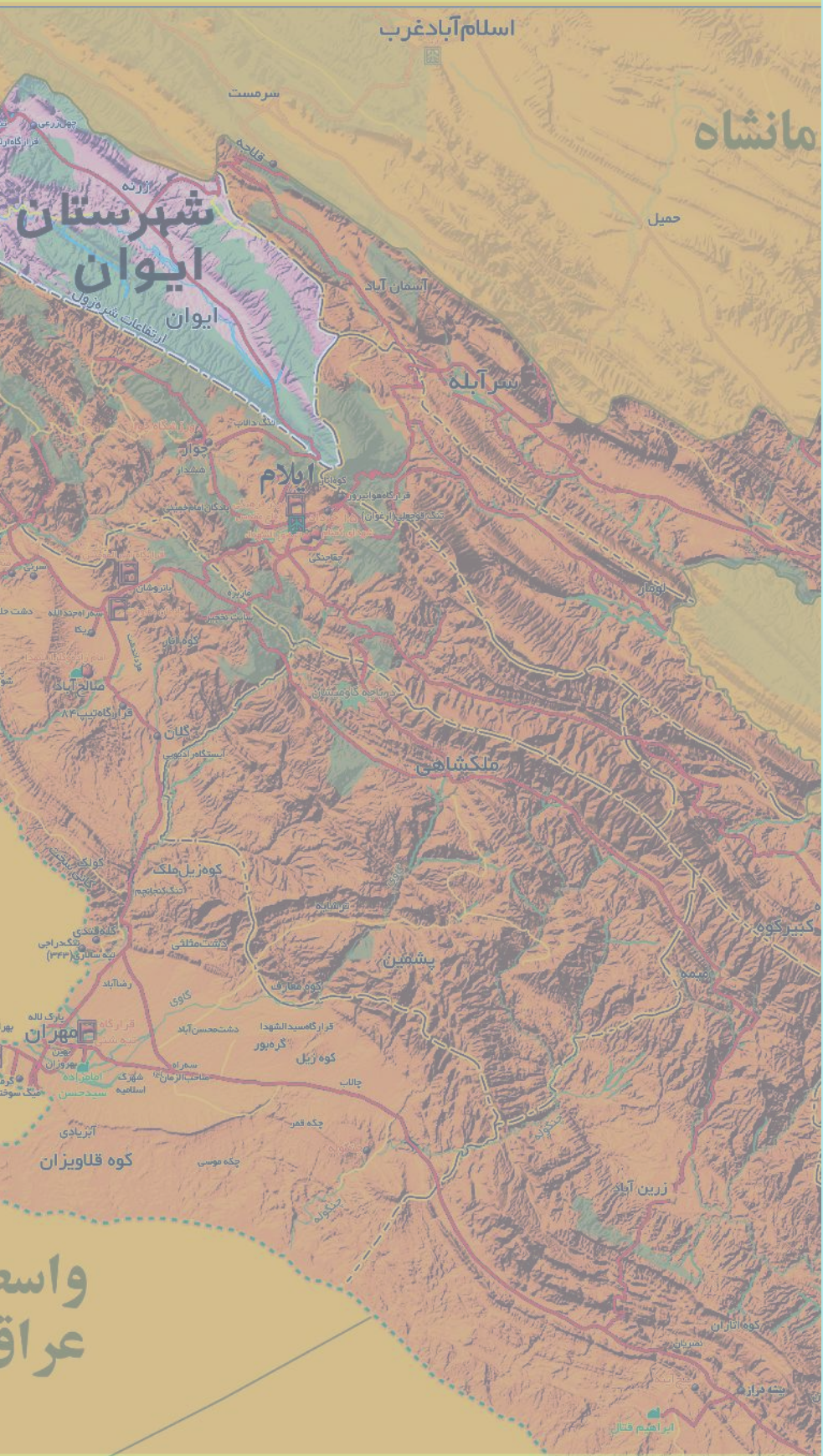
دینارکوه

ارتفاعات قوسی شکل منطقه حفاظت شده دینارکوه از سلسله جبال زاگرس به طول ۷۲ کیلومتری در شهرستان دهلران و آبدانان و دهلران قرار دارد و از شمال دهلران به صورت قوسی از جنوب به شمال و سپس شمال غربی امتداد می یابد و از جنوب شرقی به سیاه کوه متصل می شود و حداکثر ۱۹۵۵ متر ارتفاع دارد.

دینارکوه مهم ترین مانع طبیعی در مقابل پیشروی دشمن در این منطقه بود و از غرب به روستای انجیره و از شرق به دشت مورموری، کوه دالپری و رودخانه دویرج محدود می شود. در پی هجوم دشمن و قطع راه های مواصلاتی دهلران با مهران در شمال و اندیمشک در جنوب، رزمندگان تنها از طریق عقبه های طولانی آبدانان پشتیبانی می شدند و در دو سال ابتدایی جنگ با استفاده از پوشش جنگلی دینارکوه و با استقرار در شیارها و دره های دینارکوه، آرامش را از دشمن سلب می کردند.

در عین حال سایت راداری آبدانان که در اختیار نیروی هوایی ارتش بود بر فراز دینارکوه قرار داشت و در طول جنگ نقش مهمی در حراست از آسمان کشور و فرودگاه آبدانان داشت و افسران کنترل هواپیماهای شکاری از طریق این سایت، هواپیماهای شکاری خودی را در آسمان ایلام و دهلران هدایت می کردند.

این سایت راداری در طول جنگ چند بار بمباران شد و در جریان آن تعدادی از کارکنان خدم آن به شهادت رسیدند.



شہرستان ایوان

ایوان

شہر آبلہ

ایلام

ملکشاهی

کبیرکوه

یشٹین

مہران

کوه قلاویزان

زرین آباد

کوه اتاران

کوه دراز

ایران

شهرستان ایوان







♦ امامزاده سید عبدالله

شهرستان ایوان

شهرستان ایوان در شمال استان ایلام قرار دارد و مرکز آن شهر ایوان است و از شمال و غرب با استان کرمانشاه و از شرق با شهرستان‌های سیروان و چرداول مرز مشترک دارد. این شهرستان ۴۸۸۳۳ نفری دارای دو بخش مرکزی و زرنه با چهار دهستان و ۹۰۳ کیلومترمربع وسعت است و در سال ۱۳۷۴ از بخش به شهرستان تبدیل شد.

این منطقه در دوران باستان آریوخ نام داشته که بعدها در زمان ساسانیان به آریوخان یا آریوحان مشهور می‌شود که وجه تسمیه نام ایوان از همین نام است.

آثار باستانی ایوان حاکی از تاریخی دیرینه دوره ساسانیان است که از جمله آن به آتشکده سیاهگل و طاق شیرین و فرهاد می‌توان اشاره نمود.

شهرستان ایوان به جهت رودخانه کنگیر، مستعد کشاورزی و دامداری است و آب‌وهوای آن معتدل و نیمه مرطوب است و



♦ رزمندگان گروهان ش م - مقابله با بمباران شیمیایی دشمن مستقر در سپاه ایوان در سال ۱۳۶۶

رنو، بانکول و شره زول کوه های مهم آن هستند. اهالی شیعه این شهرستان اغلب کرد کلهری هستند و امام زاده سید عبدالله از اماکن مهم زیارتی آن ها است.

اماکن گردشگری شهرستان ایوان نیز شامل گردشگاه تفریحی خوران در جنوب شهر ایوان، دره کوریس، چشمه سفید، تنگه رنو، تنگه کوشک، تفریحگاه پلنگ کونا، منطقه تفریحی شیرپناه، دره دانوک، غار انفجاری، غار طلسم، قلعه شمیران، گنبد جهانگیر و تپه باستانی زرنه است.

در این شهرستان معادن غنی گچ، شن و ماسه در اطراف رودخانه گنکیرو وجود دارد و از مهم ترین صنایع دستی این شهرستان

♦ اعزام رزمندگان در ایوان



به جاجیم، گلیم، فرش کرک و ابریشم، سیاه چادر و نمد می‌توان اشاره کرد.

با آغاز جنگ تحمیلی و سقوط سومار و قصر شیرین در استان کرمانشاه این شهرستان، پذیرای آوارگان سوماری بود و عشایر دلیر



♦ آتشکده سیاهگل

این شهرستان ضمن حضور در جبهه‌های جنگ، نقش مهمی را در پشتیبانی رزمندگان جبهه سومار، ایفا کردند.

شهرستان ایوان در پایان جنگ شاهد هجوم نیروهای زرهی دشمن از طریق جاده سومار به ایوان و تنگه کوشک بود که با اقدام به موقع رزمندگان و عشایر ایوان دشمن مجبور به عقب‌نشینی از مناطق غربی این شهرستان شد.

شهرستان ایوان با توجه به آنکه در پشتیبانی از جبهه میانی جنگ و به خصوص جبهه سومار نقش مهمی داشت، از همین رو بارها مورد حمله هوایی دشمن قرار گرفت و در طول جنگ ۳۶۶ شهید و ۱۰۵۷ نفر جانباز تقدیم انقلاب اسلامی نمود.



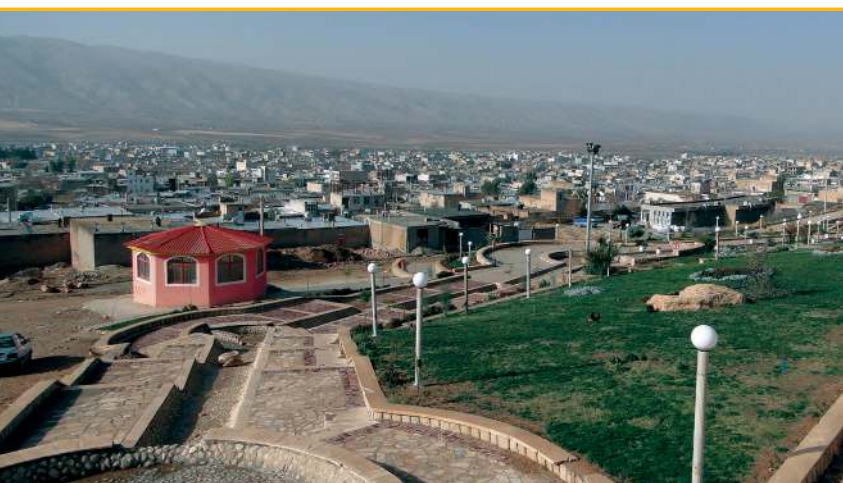
شهر ایوان

شهر ایوان (ایوان غرب) در ۴۰ کیلومتری شهر ایلام و در مسیر جاده ایلام به سومار و در میان ارتفاعات بانکول و شره زول قرار دارد و رود کنگیر در غرب آن جاری است.

ایوان در سال ۱۳۴۳ به شهر تبدیل شد و اغلب اهالی ۲۹۴۰۰ نفری آن، از ایل کلهر می باشند. شهر ایوان در طول جنگ میزبان بسیاری از آوارگان ایلامی و کرمانشاهی بود و بسیاری از این آوارگان به جهت آنکه شهر ایوان سکونت گاه تاریخی ایل کلهر بود در این شهر و شهرک های حومه آن نظیر شهرک توحید و نبوت، ساکن شدند.

در ابتدای جنگ و در جریان اشغال سومار، گروهی از جوانان و فرهنگیان شهر ایوان به فرماندهی شهید جوهرمرادی مسئول جهاد سازندگی ایوان با حمایت توپخانه ارتش در ۱۳۵۹/۸/۲۸ و در شب عاشورای حسینی شجاعانه به مواضع دشمن در ارتفاعات سارات سومار حمله کردند که در جریان این عملیات هفت نفر از آن ها به شهادت رسیدند و در کنار مقبره حاجی حاضر ایوان خاک سپاری شدند. در پی این واقعه آموزش و پرورش ایلام برای





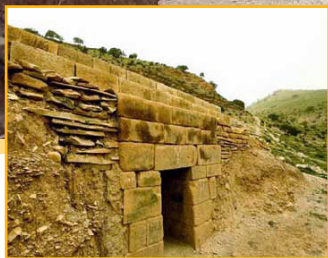
تشیع این شهدا عزای عمومی اعلام کرد و مدارس تعطیل شد. شهر ایوان در طول جنگ ۸ بار مورد تعرض هوایی قرار گرفت که ۲۹ شهید و ۹۶ مجروح در پی داشت. در خون‌بارترین این حملات در ۱۳۶۴/۰۳/۱۸، شهر ایوان مورد حمله وحشیانه سه فروند هواپیمایی دشمن قرار گرفت که بر اثر آن ۱۵۰ نفر شهید و ۷۰۰ نفر دیگر مجروح شدند و شب‌ه خونین ایوان رگم خورد. با تداوم بمباران شهر ایوان، زندگی عادی در این شهر تا پایان جنگ متوقف شد.

در سال ۱۳۹۳ دو شهید گمنام در پارک شهدای ایوان تشیع و خاک‌سپاری شدند و ساخت یادمان شهدای گمنام این شهر، در دست بنا قرار دارد.

شهرستان
ایوان

◆ اعزام رزمندگان از سپاه ایوان در سال ۱۳۶۴





♦ طاق موسوم به شیرین و فرهاد
در مجاورت چهل زرعی

قرارگاه چهل زرعی

قرارگاه عملیاتی چهل زرعی ارتش در مسیر جاده ایوان- سومار و در نزدیکی روستای چهل زرعی از توابع دهستان زرنه ایوان و در تنگه کوشک قرار دارد.

این قرارگاه در سال ۱۳۵۹ باهدف هدایت و کنترل عملیات‌های ارتش در غرب کشور فعال شد. پست کنترل و دژبانی ارتش در غرب کشور نیز از سال ۱۳۶۱ برای تأمین امنیت منطقه و جاده ایوان به سومار در نزدیکی روستای چهل زرعی فعال بود که تا پایان جنگ فعال بود.

درمانگاه صحرایی بهداری ارتش نیز در سال ۱۳۶۰ در کنار منطقه چهل زرعی راه اندازی شد تا ضمن ارائه خدمات به اهالی منطقه به درمان موقت و اعزام مجروحان جبهه سومار به بیمارستان‌های ایلام و کرمانشاه اقدام نماید. این قرارگاه در جریان عملیات کربلای ۶ در ۲۳/۱۰/۱۳۶۵ در سومار و نفت شهر، فرماندهی عملیات را برعهده داشت و حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی به‌طور مخفیانه در شب عملیات، در این قرارگاه حضور یافت.



♦ بنای یادبود تنگه کوشک

تنگه کوشک

تنگه کوشک به طول تقریبی ۵ کیلومتر در ۲۵ کیلومتری شهر ایوان و در حدفاصل سلسله ارتفاعات بانکول و شره زول واقع شده است و حاصل فرسایش آبی زیرشاخه‌های رودخانه کنگیر در مجموعه ارتفاعات زاگرس می‌باشد.

طاق باستانی شیرین و فرهاد در ۴ کیلومتری روستای چهل زرعی در این تنگه قرار دارد. تنگه کوشک در دوران جنگ محل قرارگاه عملیاتی مقدم ارتش در غرب کشور بود.

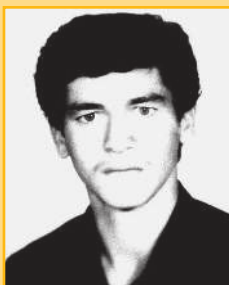
در اواخر تیر ۱۳۶۷ و پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از سوی ایران، ارتش عراق سومار را اشغال کرد و با عبور از پل هفت دهنه و جاده سومار - ایوان باهدف قطع ارتباط دو استان ایلام



♦ شهید ابوالحسن خرم‌رودی



♦ شهید عباس فلاحی



♦ شهید سیروس دوبرا

و کرمانشاه و تصرف شهرستان ایوان، وارد تنگه کوشک شد؛ اما مردم ایوان به همراه نیروهای سپاه و ژاندارمری، باهدف قرار دادن ستون تانک‌های دشمن در دهانه تنگ کوشک حرکت آن‌ها را در جاده سومار به ایوان متوقف کردند و آن‌ها را به عقب‌نشینی واداشتند.

در جریان مقاومت رزمندگان در تنگه کوشک، ضمن انهدام تعدادی از تانک‌های دشمن، ۴۶ نفر از خدمه تانک‌ها و نیروهای دشمن به اسارت درآمدند. ابوالحسن خرم‌رودی فرمانده دلیر هنگ مستقل ژاندارمری و سیروس دوبرا و شیخ عباس فلاحی از نیروهای بسیج مردمی در جریان این مقاومت مردمی به شهادت رسیدند.

اکنون بنای یادبود و سنگ‌نوشته این شهیدان، یادآور حدنهایی پیشروی دشمن در شمال استان ایلام و شهرستان ایوان است.



مآخذ:

۱. آذوغ، دوستعلی، روزشمار جنگ در استان ایلام (جلد ۱ و ۲)، جوهر حیات، ایلام: ۱۳۹۰.
۲. ارتش در هشت سال دفاع مقدس، دوره ۶ جلدی، سازمان عقیدتی سیاسی ارتش، تهران: ۱۳۷۶-۱۳۷۳.
۳. اردستانی، حسین، تنبیه متجاوز (تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق ۳)، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، چاپ سوم، تهران: ۱۳۸۷.
۴. آرشیو مرکز اسناد اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس ایلام.
۵. افشار سیستمی، ایرج، ایلام و تمدن دیرینه آن، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران: ۱۳۷۲.
۶. اکبری، مرتضی، حضور زنان استان ایلام در دفاع مقدس، جوهر حیات، ایلام: ۱۳۹۰.
۷. اکبری، مرتضی، دانشنامه ایلام- تاریخ دفاع مقدس استان ایلام، جوهر حیات، ایلام: ۱۳۹۲.
۸. اکبری، مرتضی، نقش نیروهای انتظامی استان ایلام در دفاع مقدس، فرهنگ فردوسی، ایلام: ۱۳۹۳.
۹. آیت‌الله عبدالرحمن حیدری به روایت اسناد ساواک، مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات، تهران: ۱۳۹۱.
۱۰. بروشور راهنمای مناطق جنگی ایلام، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۱. پایگاه اطلاع‌رسانی رهبر معظم انقلاب اسلامی.
۱۲. پوراحمد، احمد، جغرافیای عملیات ماندگار دفاع مقدس، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، صریر، تهران: ۱۳۸۶.
۱۳. پورجباری، پژمان، اطلس جغرافیای حماسی ۱- خوزستان در جنگ، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، صریر، تهران: ۱۳۸۹.
۱۴. پورجباری، پژمان، اطلس جغرافیای حماسی ۳- کرمانشاه در جنگ، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، صریر، تهران: ۱۳۹۲.
۱۵. تقویم تاریخ دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی ایران (دوره ۲۰ جلدی)، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۶. جعفری، مجتبی، اطلس نبردهای ماندگار، نیروی زمینی ارتش، چاپ نهم، نودید طراحان، تهران: ۱۳۸۷.
۱۷. حاجی خداوردی خان، مهدی، مهران در تحولات جنگ ایران و عراق، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، تهران: ۱۳۸۹.
۱۸. دایره المعارف دفاع مقدس، جلد اول تا سوم، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، تهران: ۱۳۸۹.

۱۹. راهیان نور، مجموعه ۱۵ جلدی، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، صریر، تهران: ۱۳۸۵.
۲۰. رزاق زاده، امیر، اطلس راهنما ۳- ایلام در جنگ، مرکز مطالعات تحقیقات جنگ سپاه، تهران: ۱۳۸۷.
۲۱. سالنامه آماری استان ایلام ۱۳۹۰، استانداری ایلام، بهمن ۱۳۹۱.
۲۲. سمیعی، علی، کارنامه توصیفی عملیات‌های ۸ سال دفاع مقدس، نسل‌کوثر، تهران: ۱۳۸۲.
۲۳. شیرعلی‌نیا، جعفر و محمد جواد اکبرپور، کتاب راوی جبهه میانی (جلد ۳، ۴، ۲)، سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس و بسیج، فاتحان، تهران: ۱۳۹۰.
۲۴. صحرایی، محمد، تاریخ دفاع مقدس در استان ایلام، فاتحان، تهران: ۱۳۹۲.
۲۵. صحیفه نور، فرمایشات و اعلامیه‌های حضرت امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۲۶. صفوی، سیدیحیی، مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران: ۱۳۸۰.
۲۷. صیدی، عباس و قاسم نظری، معراج شقایق‌ها (نقش روحانیت استان ایلام در دفاع مقدس)، برگ‌آذین، ایلام: ۱۳۹۰.
۲۸. طرفی، حمید، دشت آزادگان در هشت سال دفاع مقدس، نسیم حیات، قم: ۱۳۸۴.
۲۹. عبدی بسطامی، علی، حمزین: نگاهی به سلسله عملیات محرم، والفجر مقدماتی و والفجر، هیئت معارف جنگ شهید صیاد شیرازی، عرشان، تهران: ۱۳۸۴.
۳۰. فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور (استان ایلام)، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران: ۱۳۸۵.
۳۱. کیهان پناه، امیرحسین، اطلس راهنما ۱۰- مهران در جنگ، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، تهران: ۱۳۹۰.
۳۲. مجموعه روزشمار جنگ ایران و عراق، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
۳۳. محسن پور، بهرام، ایلام در نبرد به روایت رزمندگان، مؤلف ناشر، ۱۳۹۱.
۳۴. محسن پور، بهرام، طلایه داران (یادنامه فرماندهان شهید استان ایلام)، زانا، ایلام: ۱۳۹۲.
۳۵. محمدرحیمی، کامران، نقش عشایر استان ایلام در دفاع مقدس، طلور، ایلام: ۱۳۸۵.
۳۶. مرادی مقدم، مراد و قاسم نظری، دهلران در آئینه هشت سال دفاع مقدس، برگ‌آذین، ایلام: ۱۳۹۰.
۳۷. نقشه راهنمای دهلران، مهران و میمک در جنگ، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه.
۳۸. نیک‌خواه بهرامی، محمدباقر، گاه‌شمار حملات شیمیایی عراق در جنگ، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، تهران: ۱۳۸۹.